

GİZEMLİ BİR HALKIN TARİHİ

AZTEKLER

YILMAZ AYDIN

AZTEKLER

YILMAZ AYDIN

NOKTA KİTAP

Aztekler
Yılmaz Aydın

Genel Yayın Yönetmeni: Oya Uğur
Editör: Ahmet Seyrek
Bilgisayar Uygulama: Befrin K. Musa
Kapak Tasarımı: Bektaş Birim
Film-Grafik: Seval Grafik
Baskı-Cilt: Kilim Matbaası

1. Baskı Kasım 2007

ISBN : 978-9944-174-45-9

NOKTA KİTAP
Kazancı Yokuşu, Muhtar Kamil Sokak, Basmacı Han
No: 5/3 Taksim / İSTANBUL
Tel: 0212 243 43 03 (pbx) Faks: 0212 243 43 40
www.noktakitap.com / e-mail: info@noktakitap.com

İÇİNDEKİLER

Giriş

Bu kitabın konusunu oluşturan Aztek toplumu, Meksika topraklarında yaklaşık iki yüzyıl boyunca yaşamış bir halktır. Bu uygarlıkla ilgili bilgiler, kodeks adı verilen el yazmalarına dayanmaktadır. Farklı isimlerdeki bu kodeksler, Azteklerin Tarihi ve yaşam şekilleri hakkında çok önemli bilgiler içermektedir. Örneğin *Tiro de la Peregrinación* ya da *Kodeks Boturini* olarak bilinen el yazması, Azteklerin göç taslağının bulunduğu bir belgedir. Göçün resmedildiği Kodeks Boturini, 1530- 1541 arasında, adı bilinmeyen Aztekli bir yazar tarafından resmedilmiştir. Bu el yazmasının diğerlerinden farkı, alışılmışın dışında olarak birçok sayfa yerine dört buçuk metre uzunluğunda tek bir incir ağacı kabuğuna yazılmış olmasıdır. Yazar, daha sonra bu sayfayı tek tek katlamıştır. Kodeksin yirmi ikinci sayfasının ortasında bir yarık vardır ki, yazarın bu noktada yazmayı bitirmek isteyip istemediği anlaşılmamaktadır. Diğer Aztek el yazmalarından farklı olarak bu el yazması renkli değildir, siyah mürekkeple yazılmıştır.

Tiro de la Peregrinación'da Aztekler yedi mağara ya da yedi aile, klan ya da yedi toplum anlamında resmedilir. Aslında bu bölgeden yapılmış birçok göç vardır. Meksikalılar yani Aztekler ise Aztlan'dan ayrılan en son kabiledir. Göç taslağında bu kuzey kökenli toplum, bugünkü Meksika'nın Nayarit eyaletinden çıkıyormuş gibi

resmedilmektedirler. Diğer versiyonlarda ise göçün başlangıç noktası kuzeybatıyı işaret etmektedir. Ancak buranın tam olarak neresi olduğu kesinlik kazanamamıştır. Anlaşılacağı gibi Aztekler, tamamen nereden çıktıkları muamma olan bir topluluk olarak, bir anda Meksika topraklarında karşımıza çıkmaktadırlar. Tarımı, sanatı, zanaatı nasıl öğrendikleri, onları Meksika topraklarına yönelten neden ya da nedenlerin ne olduğu bugün bile bir sır perdesinin arkasında gizlidir. İşte kitap boyunca, hem Azteklerin esrarını bugün bile koruyan bu göç hikâyelerini inceleyeceğiz, hem de uygarlık düzeyine ulaşmalarında esas teşkil eden tarım, sanat ve zanaat alanındaki ilerleyişlerine yakından şahit olacağız. Ayrıca Azteklerin eğitim ve aileye verdikleri derin önemden bahsederken, bugün bile popülerliğini koruyan Aztek yiyecekleri ve içecekleri hakkında da kısa bilgiler aktaracağız.

AZTEKLER VE

MEKSİKA'NIN DOĞUŞU

AZTEKLERİN MEKSİKA TOPRAKLARINA AYAK BASMALARININ ARDINDAKİ SIR

Meksika, Kuzey Amerika'nın tarihi çok eskilere dayanan tek ülkesidir. Tarih öncesi dönemlerden itibaren çeşitli halklara ev sahipliği yapan bu topraklardaki devletlerin bir kısmı son derece gelişmiş, bir kısmı ise oldukça yoksuldu. Bu halklar hâlâ ok ve yay kullanarak savaşıyorlardı. İşte bunlardan biri de Azteklerin atalarıydı. Aztekler bu topraklara ünlü Maya ve Toltek uygarlıklarından sonra gelmişlerdir.

Bu topraklarda ilk büyük uygarlığı Toltekler kurmuşlardır. Ancak M.S. 980'de Meksika platosunda Tula şehrini kuran Tolteklerle diğer Meksika şehir devletleri arasında, özellikle M.S. 1OOO'den sonra, sürekli bir savaş hali hüküm sürmeye başlamıştır. Ancak Tolteklerin Tula şehrini 1168 yılında kaybetmesinin ardından başkent, Rahip Kral Quetzalcoatl tarafından boşaltılmıştır. Toltekler plato ve çevresindeki topraklara dağılmak zorunda kalırken, Azteklerden önce Kuzey'den bu topraklara gelmiş olan Çiçimekler, Tolteklerle kurdukları yakın iletişim sonucunda uygarlaşarak bu bölgelere yayılmışlardır. Bu yayılım, ardından onlarca derebeyliğinin kurulmasını getirmiş ve başkentleri neredeyse birbirine birkaç kilometre yakınlıkta olan bir sistem kurulmuştur. Merkez -bölgesinde birçok lagün ve göl bulunan bu topraklara en son ayak basan halksa Azteklerdir. Eski Meksika'da yaklaşık 300 yıl hüküm süren Aztekler, Amerika'nın Kolomb öncesi insanları olarak da tanınmışlardır.

1168'de Meksika'ya ulaşan bu göçmen kabile, Tolteklerin hâkimiyetindeki Meksika Platosu'na ilk geldiklerinde avcılık ve toplayıcılık yapmaya başlamışlardır. Ancak Toltekler zayıflayıp topraklarını terk etmek zorunda kalınca Aztekler de güneye göç etmişlerdir. Fakat Aztekler, yaşadıkları pagan din ve bu dinin batıl uygulamaları nedeniyle çevrelerinde barbar kişiler olarak tanınmışlardır. Bu nedenle de gittikleri hiçbir yerde kabul edilmemiş ve ikinci sınıf bir halk konumunda olmuşlardır.

Aztekler ilk olarak Texcoco Gölü'nün batı kıyısındaki Chapultepec'te yerleşik düzene geçmek istemişlerdir. Ama onları bu topraklarda kabul etmek istemeyen komşu halkların dikkatini çekmiş ve büyük kayıplar vererek 1299'a doğru Texcoco Gölü'nün güneyindeki Cohluacan yakınlarına çekilmek zorunda kalmışlardır, işte bu süreç Azteklerin Tolteklеştiği bir dönemdir. Bu dönemde yerel hükümdardan vesayet koşuluyla yakın bir alanda yerleşme izni aldılar. Bu dönem Azteklerin soluklandığı bir dönemdir; ancak çok kısa sürmüştür. Aztekler yeniden yerlerinden edilmişlerdir.

1325 yılına kadar bu toprakların farklı yerlerinde yaşam sürmek zorunda kalan Aztekler, ancak 150 yıl kadar sonra yerleşik bir halk olma imkânına kavuşmuşlardır. Siouan dil ailesine ait olan Nahuatl dilini konuşan Aztekler güçlü bir kabile olma imkânını ancak bu tarihten sonra bulabilmişlerdir. Ancak daha bu dönemde Orta Meksika'ya medeniyet gelmiştir. (Azteklerin adı efsanevi anayurtları için kullanılan Aztla isminden gelmektedir. Diğer adlarından olan Tenoçka, ataları olan Tenoch'dan gelmektedir. Aynı şekilde onlar için kullanılan diğer bir isim "Meksika" adı da uygarlıklarını kurdukları

Texcoco Gölü'nün mistik adı olan Metzliapan (Ay Gölü) ile ilişkilendirilmektedir.)

Uzun göçleri sonunda bugünkü Meksiko City'nin bir bölümünü kapsayan Texcoco Gölü civarındaki Anahuac Vadisi'ne, yani bugünkü adıyla Meksika Vadisi'ne varan Aztekler, buranın halkı tarafından kabul görmüş ve çevre bölgelere yerleşmeye başlamışlardır. Ancak yan bölgede yaşayan Tepanekler Aztekleri kabul etmek istememiş ve onları gölün bataklıklarına sürmüşlerdir. Tepaneklerin, Aztekleri bu bölgeye itmelerindeki nedenlerden biri, buraların yaşamak için imkânsız bir bölge olduğunu düşünmeleridir. Tepanekler Azteklerin doğal olarak bu toprakları terk edeceklerine inanmışlardır. Oysa gelişmeler tam aksine bir seyir izlemiş ve bu topraklar onların uygarlıklarının temellerini attıkları yer olmuştur. Aztekler efsanede söylendiği ileri sürülen "*ağzında bir yılanla kaktüse tünemiş olan kartalı*" gördükleri bu toprakları ele geçirmişlerdir. Uzun ve sıkıntılı bir dönemin ardından buralara hâkim olmuşlardır. İşaretin bulunduğu yerde, sonraki sayfalarda ayrıntılarıyla değineceğimiz ünlü Aztek başkenti, Tenochtitlan'ı, inşa etmeye başlamışlardır. Yani günümüzün Meksiko City'sini...

"Beyaz Ülke" Bir Efsane mi, Yoksa...

Aztekler nereden gelmişlerdir? Bu soruya günümüzde bile hala net bir cevap bulunmuş değildir. Cevap hep Aztek efsaneleriyle ya da yapılan belgesel araştırmalardan elde edilen belirsiz ipuçlarıyla sınırlı

kalmıştır. Çünkü Texcoco Gölü kıyılarına yerleşene kadar bu kabilenin tarihi gerçekten de büyük bir soru işaretidir.

Aztek efsaneleri kaynak alınırsa, Meksika'ya gelen son kabile Azteklerdir. Ancak Azteklerin Meksika'ya nereden geldikleri kesinlik kazanmamıştır. Eldeki resimli yazıtlarca fragmanlar şeklinde olan veriler, diğer Aztek kaynakları esas alınarak hazırlanan sömürge tarihçeleri ve yapılan arkeolojik kazılar, Aztekleri ancak 13. yüzyılda Meksika Vadisi'ne kadar takip edebilmektedir. Bundan öncesine ulaşamamaktadır. Kökenlerinin dayandığı toprakların, yani Aztek ana vatanının neresi olduğu konusu esrarını korumaktadır. Verilen kimi bilgiler, Azteklerin gelenek ve göreneklerinden yola çıkılarak yapılan tahminleri içerir ki, bu tahminlere göre Azteklerin, 13. yüzyılda kuzey çöllerinden Meksika Merkez Yaylalarına göçen; avcılıkla ve kısmen de tarımla uğraşan göçebe bir kavim oldukları bilgisi elde edilmektedir. Araştırmacılar artık Azteklerin kuzeyden Orta Meksika'ya göç ettikleri konusunda hem fikirdirler. Ancak Azteklerin bundan önceki çıkış noktaları tam bir muammadır. Sadece sözlü değil, kodeksler gibi çeşitli orijinal belgelere dayanılarak elde edilen bilgilerden de Azteklerin geçmişiyle ilgili ancak çok az bilgi edinebilmekteyiz. Örneğin Kodeks Boturini gibi kaynaklar Aztek kabilesinin ana yurdunun *Azt-lan* "Beyaz Yer" olduğunu resmeder. Gerçekten Aztek efsanelerine dayanılarak da yapılan bu türdeki araştırmalar bizi Aztlan'a; değişik kaynaklarda geçen adlarıyla "*Beyaz Ülke, turnalar ülkesi, beyaz, yer*" adı verilen bu yere götürmektedir. Aztek efsanelerinde bu yurdun Azteklerin ilk ataları olan Itzac-mixcoatl ve eşi llancue'nun evi olduğu söylenmektedir. Bu çiftin oğullarından

oluşan kabileler arasında Aztekler de bulunmaktadır. Bu kavimlerin kullandıkları ortak dilse Nahuatl dilidir. Ancak yine de Aztlan'ın ne yeri ne de nasıl bir yer olduğu hakkında net bir bilgi yoktur. Hatta böyle bir yerin var olup olmadığı dahi bugün şüpheli bir konudur. (*Azt-lan "Beyaz ülke, beyaz yer" ya da "balıkçılların yeri" anlamına gelen ve bir Nahuatl kelimesi olan Aztatl'dan gelir. Nahuatl diline göre, Aztlan'ın anlamı ikinci hecenin kökeninden çıkar, "-tlan "onun yeri" demektir. Azteklerin adı ise Azteca'dan gelir. Azteca'nın kaynağı ise Aztlan'dır.*)

Bazı tarihçiler Aztlan'ın Meksika'nın kuzey batısı olduğunu iddia ederler. Bazı kaynaklardaysa Aztlan ülkesinin bir gölün ortasında bulunan sazlık bir ada olduğu yönünde tahminler öne sürülmüştür. Tabii bu, Aztlan'ın varlığına inanan tarihçilerin öne sürdüğü bir tezden öteye gitmemektedir. Kimi uzmanlar Aztlan'ın Michoacan, Jalisco ya da Guanajuato eyaletlerindeki göllerden biri olduğunu düşünürken, kimileri de bu yerin daha uzaklarda, Pasifik kıyısında olan Nayarit eyaletindeki Mexcaltitlan lagünü olduğuna inanmaktadırlar.

7 Rakamının Sırrı

Azteklerle ilgili biraz daha araştırma yapıldığında, Aztlan'la ilgili bilgilerde bazı detaylar göze çarpar. Örneğin Aztlan'ın yedi rakamıyla çok ilişkili bir yer olduğu gibi...

Eduard Seler'in *Wo log Aztlan, die Heimat der Azteken?* (Azteklerin Anayurdu Aztlan NeredDuring?) adlı eserinde Aztlan'la ilgili farklı birtakım bilgiler verilmektedir. Bu eserde Aztlan, kimi zaman Yedi Mağara Aztlan'ı olarak da adlandırılmaktadır. Çünkü Aztlan'la yedi sayısının yakın ilişkisi olduğuna inanılmaktadır. Efsanelerde söylendiğine göre, dünyanın iç bölgesindeki yedi mağaradan - chicomoztoc'dan - çıkan yedi kabile bulunmakladır: Xochimilca, Tlahuica, Acolhua, Tlaxcalan, Tepaneca, Chalca ve Mexica.

Her biri farklı bir Nahua grubunu temsil etmesine rağmen, ortak dilden dolayı bu kişilere Nahua halkı yani Nahuatlaca adı verilmiştir. Ayrıca Azteklerden elde edilen kodekslerde, buranın, içinde altı türbeyle çevrili bir piramidi olan, yedi tapınağından tanınabileceğine dair de bilgiler bulunmaktadır.

Yine ünlü misyoner Fray Bernardino de Sahagun, *Historia de las cosas de la Nueva España* (Yeni İspanya Kıyılarının Tarihi) adlı, yerli halkın Nahuatl dilinde yazdıkları metinleri kullanarak hazırladığı eserinde, Azteklerin Aztlan'dan kabile halindeki göçünden bahsetmektedir. Buradan elde edilen bilgilere göre yedi kabile Aztlan denilen yerden sandallarıyla hareket ederek burayı terk etmiştir. Ancak resimli kitaplarda gösterilen ve bu yolculuk sırasında geçtikleri ifade edilen coğrafi belirtecin anlamı henüz çözülememiştir. Anlaşılan odur ki, yedi kavim önce yedi mağaradan çıkıp Aztlan'a varmışlar, daha sonra da buradan sandallara binerek yeni yurtlarına doğru göç etmişlerdir. Bu yedi kavmin sonuncusu olan Meksikalılar güneye doğru yönelmiş ve Azteka adını almışlardır. Kendilerine yeni bir yurt edinmek için Aztlan'dan sonra yeni bir arayış içine giren bu kişiler,

kendilerine bildirilen işareti aramaya başlamışlardır. (*Meksikalı Aztekler, kendilerini Azt'ler olarak tanımla-maktadırlar. Bu kavim, batıda Aztlan adında "sularla çevrili bir dağın bulunduğu bir ülke"den geldiklerini söylemekledirler*.)

Kitabın yazan Sahagun bu yolculuk boyunca Azteklerin uğradıkları yerlere çeşitli isimler vermiş ve onların karayı ilk gördükleri yere de " *Panotlan*" yani "denizleri vareden yer" adını koymuştur. Konunun uzmanları Sahagun'un Panotlan dediği bu yerin Guetamala olabileceği yönünde görüş birliğine varmışlardır.

Azteklerin kendileri Aztlan'ın varlığına inanmışlar mıydı?

Elde edilen bazı bilgiler Aztlan'ın aslında hayali bir yer olduğunu Azteklerin de bildiğini göstermektedir. Çünkü Aztekler Aztlan'ı, coğrafî bir yerleşim yerinden daha çok efsanevi bir yer olarak algılamışlardır. Bazı kaynaklara göre Azteklerin altıncı hükümdarı 1. Montezuma, kendi hükümdarlığı sırasında rahiplerden oluşan bir gruba Aztlan'ı ziyaret etmelerini emretmişti. Emri alan grup kuzeye doğru gidip Tula şehrindeki Toltec harabelerinden geçmişlerdi. Ardından da, kendilerine Meksika topraklarına girişleri sırasında yol gösterip sözde yerleşecekleri yer hakkında kehanette bulunduğuna inandıkları reisleri Huitzilopochtli'nin doğum yeri olarak bilinen yere gitmişlerdi.

Daha sonraları Azteklerin on iki hükümdarından beşincisi olan Itzcoatl (1428-1440) döneminde, hükümdar ve danışmanları atalarının anlattığı efsaneleri ve geçmişlerine ait diğer bilgileri yeniden gözden geçirmiş, yeni bir ulusal ve tarihi kimlik edinme kararı almışlardır. Amaçları karanlıkta kalan ve ciddi bir belirsizlik içinde olan geçmişlerini, kabile göç hikâyelerini, bu sırada karşılaştıkları her türlü aşağılanmayı ve saygın olmayan soylarının kendilerine getirdiği zararı, ellerinden geldiğince hafızalardan silmekti. Bu nedenle Chicomoztoc ve Aztlan'la başlayan eski göç hikâyelerini yeniden yazmak amacıyla Tenochtitlan'da bir konsey topladılar. Konsey geçmişlerindeki belirsizlikleri; karanlık kökenlerini, göçten sonra yaşadıkları aşağılanma dönemlerini ve övünebilecekleri atalara sahip olmamalarını kabul edilemez bir durum olarak buldu. Geçmişle ilgili bu gibi birçok kaydın yakılmasına karar verdi. Bunun üzerine çok bilinen, efsanevi olayları içeren yeni bir resmi tarih yazmaya başladılar. Günümüz tarih uzmanları Azteklerle ilgili bilgi edinmek için göç metinlerini ve Huitzilopochtli'ye ait efsaneyi, ellerindeki bu yeni bilgilerle karşılıklı analiz etme yöntemine başvurmaktadırlar.

KAKTÜSÜN ÜZERİNE TÜNEMİŞ, AĞZINDA YILAN TUTAN KARTALIN BULUNDUĞU YER: TENOCHTİTLAN

Zengin bir mitoloji ve kültürel mirasa sahip olan Azteklerin, Meksika'da kendilerine yer edindikten sonraki başkentleri, günümüzde Meksika'nın başkenti olan Ciudad de Mexico'nun bulunduğu, Texcoco Gölü'nün ortasında yer alan Tenochtitlan kentiydi. Ciudad de Mexico'nun diğer adı Mexico City'dir.

Kendilerini Meksika topraklarında istemeyen diğer bazı kabilelerce bataklıklara itilen halk daha sonra ayrıntılarına yer vereceğimiz şekilde, yüzlerce yıl sonra kendilerine yurt olacak toprakların efsanedeki işaretlerini gördüklerini öne sürerek, Texcoco Gölü'nün batı kıyısındaki bir adacığa yerleşmişlerdir. Bu olay Aztek takvimine göre "2 ev" yılında gerçekleşmiştir ki, bu Hristiyan takvimine göre 1325 yılına denk gelmektedir.

İşte Aztekler büyük savaşlar ve sürülmelerin ardından nihayet daimi yerleşecekleri toprakları bulmuşlar ve burasını ünlü kent Tenochtitlan olarak inşa etmeye başlamışlardır. (Tenochtitlan adındaki tetl=kaya, nochtli=kaktüs anlamına gelir ve -tlan eki ise yerleşim son eki olarak kullanılır.)

Sarp kayalıklar arasında, sazlıklarla kaplı bitki örtüsünü çoğunlukla söğüt ağaçları ve kaktüslerin oluşturduğu bir adalar topluluğu içinde şekillenen Tenochtitlan'daki bu sulak toprakları kartallar, balıkçıllar, ördekler ve pek çok başka kuşlar birlikte paylaşıyordu. Ne tarım için ne de yaşamak ve kentleşmek için

elverişli şartlara sahip olmayan bu bölgede önce küçük bir köy kuran Aztekler, burayı zaman içinde çok görkemli bir kent haline getirmeyi başarmışlardır.

Texcoco Gölü'nün batı yakasındaki topraklarda şehirlerinin ilk temellerini atarak sazlardan ve bataklıktan meydana gelen bu topraklarda yaşamaya başlayan Aztek halkı için çok olumsuz gibi görünen bu doğal ortam, aslında ilk yıllarda beklenmedik avantajlar sağlamıştır. Adanın balık, kuş ve su açısından zengin kaynaklara sahip olması halkın yenilebilir kaynaklar bulmasında önemli bir rol oynamıştır, özellikle tuz yüklü bataklıklar, halkın tarım hayatına geçtiği dönemlere kadar onlar için bol miktarda tarımsal ve hayvansal beslenme sahası sağlamıştır. Fakat tüm bu avantajlarına rağmen bataklıkta yaşam Aztekler için yine de zor olmuş, çözüm olarak bunu kurutup şehir hayatına elverişli daha modern bir ortam oluşturmak için önemli çalışmalar yapmışlardır.

Öncelikle şehirlerini inşa etmek ve bahçeler oluşturmak için yaşadıkları adaya ek olarak suni adalar yapmaya başlamışlardır. Ancak bu hiç de zannedildiği gibi kolay değildi. Çünkü yeni geldikleri bu bataklık alan tarıma kapalıydı, bunun yanı sıra buraya bir kasaba ya da bir şehir inşa etmek için gereken en temel yapı malzemelerinden bile yoksundular. Ayrıca çevrelerindeki adalar savaşçı ve düşman karaktere sahip olan, Culhua, Tepanek ve Acolhua halklarıyla çevrelenmişti. Yaşadıkları adanın konumu son derece stratejik olduğundan, Aztek yaşlılar konseyi toplanarak yaşayabilecekleri kenti kurmak için gereken taş, odun ve diğer malzemeleri bu güçlü komşulardan birine bağlanarak sağlamayı

planladılar. Ancak komşularının kendilerini yeniden eski dönemde olduğu gibi aşağılayacağını düşünmek onları korkutup bu görüşten uzaklaştırdı.

Tüm bu olumsuz gibi görünen şartlar Azteklerin direncini ve yaşayacakları bir şehir oluşturma azimlerini yine de kırmadı. Bu amaçla yaptıkları çalışmaların ilk başlangıcı olarak öncelikle Texcoco Gölü'ne su giriş çıkışını kesen setler oluşturmaya çalışmışlar ve göl kaynaklı nehirleri ve Meksika Vadisi'ne inen dereleri kontrol altına almaya başlamışlardır. Ancak bu büyük bataklığın kurutulması hiç de sanıldığı gibi kolay olmamıştır. Kurutma çalışmaları için doğal bir tehlike olan kontrolsüz su kaynaklarını zararsız hale getiren hendekler ve drenaj kanalları oluşturmuşlardır. Aztekler, yeni şehirleri olan Tenochtitlan'ın su seviyesine çok yakın olmasını kendileri için adeta bir avantaj haline dönüştürerek gölü doldurmuşlar ve yaşadıkları küçük adanın topraklarını iki taraftan yaklaşık 2 km. kadar genişletmişlerdir. Halkın içme suyu ihtiyacını karşılamak için yağmur suyuyla gölün tuzunu birbirinden ayırt eden bir baraj sistemi de kuran Aztekler bu barajı, göldeki su seviyesini kontrol amacıyla da kullanıyorlardı. Şehre su kontrolüne yardımcı olan iç kanallar da inşa etmişlerdi.

Günümüzde, Tenochtitlan'ın üzerine kurulu olduğu Texcoco Gölü tamamen kurumuş ve bu alan üzerine Mexico City inşa edilmiştir. Tenochtitlan'ın henüz keşfedilmemiş kimi kalıntıları da bugün hâlâ şehrin koloni döneminden kalan binalarının ve modern yapılarının altında keşfedilmeyi beklemektedir.

"Yeni Dünyanın Venedik'i..."

Azteklerin sonunu getiren İspanyollar, Tenochtitlan topraklarına ayak bastıklarında şehri işte bu sözlerle nitelendirmişlerdi. İspanyollar özellikle Tenochtitlan'ın temizliğinden ve düzeninden çok etkilenmişlerdi. Çünkü Tenochtitlan sanat zarafeti içinde inşa edilmişti.

Tenochtitlan diğer Aztek şehirlerinden biraz daha farklı bir inşaya sahipti. Çünkü bir ada-şehirdi. İlk geldikleri dönemde adalarında hiç taş ve odun benzeri inşaat malzemesi bulamayan Meksikalılar, yani tarihteki adlarıyla Aztekler, ilk evlerini sazlardan yaparak yaşamaya başlamışlardır. Geldiklerinde karşılaştıkları yaşam alanı bataklıktan oluşmakla kalmıyor, bu alanın genişliği çok az olduğu için burada bir şehir, hatta bir köy ya da kasaba bile kurmak imkânsız gibi görünüyordu. Ancak Aztek halkı dirayetli bir çalışmayla gölün dibine çamur yığınları biriktirip ortadaki adanın yüzölçümünü genişletmeye başladılar. Yavaş yavaş bir şehir kuran kabile, ardından da gölün ortasında gittikçe genişleyen bu adayı ana karaya bağlayacak geçit ve köprü benzeri yapılar inşa etmeye başlamışlardır. Taşlarla döşeli kanallar yapıp bunlarla şehrin çevreden gelecek saldırılara karşı savunmasını da sağlamışlardır. Gerek Tenochtitlan'ın doğal konumu, gerekse Azteklerin oluşturduğu gelişmiş organizasyonla şehir büyük bir hızla büyümüştür. Ancak şehrin büyümesiyle birlikte yerleşim sorunları oluşmuştur. Bu durum Azteklerin diğer kavimlerin topraklarını istila etmesine neden olmuş, inşaat için gereken malzemeleri, silah ve diğer bazı gereksinimlerini karşılamak için bu kabilelere saldırılar düzenlemişlerdir.

Başlangıçta sazdan evlerden oluşan küçük bir köyken, yüz yıllık bir zaman süreci içinde Tenochtitlan yavaş yavaş kalkınarak bir kent devletine dönüşmüştür, öyle ki bataklık içinde yeşeren bu köy 1500'lerde yaklaşık 150 bin kişinin yaşadığı bir kent haline geldi. O dönemin Avrupa'sında sadece 300.000 kişilik nüfuslarıyla Paris, Venedik ve İstanbul, Tenochtitlan'dan daha büyüktü.

Şehir uygarlaştıkça su kemerleri, kanallar ve şehri ana karaya bağlayan dev bir yürüme yolu da inşa edilmiştir. Tenochtitlan büyük bir gölün üzerindeki küçücük bir ada olduğundan, karayla bağlantısını sağlayacak uzun geçitler yapılması da Azteklerin fikriydi. Bu geçitlerin üzeri yer yer köprülerle kaplıydı. Şehre ana karadan ulaşım kuzey, batı ve güneyden bu geçitlerle sağlanıyordu. Halk bu geçitlerden kanolar kullanarak şehre gidip gelebiliyordu. Doğu tarafı ise göle açılıyordu.

Tenochtitlan'ın şehirleşmesiyle birlikte, inşa edilen yollar o dönemin en gelişmiş Avrupa şehirlerinde bile olmayan genişlikte ve yapıdaydı. Avrupa şehirlerindeki sokaklar patika yollardan biraz daha genişken, Tenochtitlan sokakları ciddi ve üstün bir planlamacılık çalışması sergiliyordu. Yollar, kanal şebekeleri, bunlara uygun drenajlar ve çöplerin mavnayla taşınmasını sağlayan sistemlerle donatılmıştı. Hatta çöp işiyle görevlendirilmiş 1000 kişilik bir ordu hazırlanmıştı. Bu yönüyle Tenochtitlan Avrupa şehirlerinden çok daha temizdi. Çöp toplayan sallar bile vardı.

Şehir geliştikçe kral sarayları göz doldurmaya başladı. Yönetim binaları ve çok sayıda başka ibadethane boy göstermeye başladı.

Ayrıca Azteklerin pagan anlayışının kötü bir örneği olarak inşa edilen ve binlerce kişinin kafatasının sergilendiği, adına da Tzompantli denen bir kafatası duvarı bile bulunmaktaydı. Şehir alanı bu planlamacılık sayesinde öyle genişledi ki, kuzeyde bulunan Tlatelolco şehriyle birleşen bir yapıya ulaştı.

Şehrin imarında görev alan kişiler, Tenochtitlan'a bağlanan dört ana yolu şehir merkezinde birbiriyle birleşecek şekilde planlamışlardı. Bu şekilde gölden ana toprağa bağlanan dört suni geçit bulunmaktaydı. Bu geçitler, kabilenin Meksika topraklarıyla bağlantı kurmasını sağlayan geçitlerdi. Geçitlerin genişliği Aztek uygarlığına son veren İspanyol komutan Herman Cortes'in ifadesiyle "iki süvari mızrağı" genişliğindeydi. Ara sokaklar çok geniş ve düz yapıdaydı. Caddelerin her biri on at genişliğindeydi. Tüm sokaklardan birbirine geçiş mümkündü. Şehrin içinde köprüler yer almaktaydı. Yine Cortes'in ifade ettiğine göre şehrin içindeki binalar da çok güzeldi. İspanyollar bu şehre girdiklerinde şehrin yapılarındaki güzellik, bahçelerin bakımı karşısında son derece şaşırmışlardı. Şehrin yollarının çevresindeki kanallar göze çarpıyordu. Kanallarda sandallar geziniyordu. Şehirde büyük su kemerleri vardı. Pazarlar çok hareketliydi. Bu canlı ve hareketli ortam karşısında Avrupalılar hayranlıklarını ifade etmişlerdi.

Tenochtitlan şehrinin merkezinde *Temple Mayor* adı verilen Büyük Piramit inşa edilmişti. Yollar, kanallar ve yürüyüş yollarından oluşan bir cadde yapısı vardı.

Tenochtitlan, 1427 yılında tahta geçen dördüncü hükümdar Itzcoatl ile haleflerinin fetih politikası sayesinde çok değişik halkların ve etnik unsurların bir arada yaşadığı bir devletin başkenti haline gelmiştir. Bu hükümdarın komşu Texcoco ve Tlacopan devletleriyle güçlü ittifaklar kurarak egemen güç haline gelmesiyle, Tenochtitlan'ın önemi daha da artmıştır. Daha sonraki ticari ilişkiler ve yapılan yeni fetihler, 400-500 küçük devletin birleşiminden oluşan 5-6 milyonluk nüfusuyla 1519 yılında 207.200 kilometrekare varan yüzölçümüyle Aztekleri büyük bir imparatorluk haline getirmiştir. Tenochtitlan da bu imparatorluğun merkezi olmuştur. Kentin çok yüksek nüfusu onu Orta Amerika'nın en yoğun nüfusa sahip şehri yapmıştır.

Nüfusu hızla artan Tenochtitlan şehrinde halkın yiyecek ihtiyacı Aztek egemenliği altındaki bölgelerden gelen yiyeceklerle sağlanıyordu. Lagünün suyu içmeye elverişli olmadığından, bölgeye içme suyu Chapultepec su kemeriyle sağlanıyordu. Bu yolla yeraltı suları saraylara taşınıyor, diğer yandan halkın içme suyuysa sandallarla dolaşan sucular aracılığıyla halka satılıyordu.

İlk başlarda şehir, merkezi bir organizasyona sahipti; ancak dış kısımlar için aynı şey söylenemezdi. Ancak Tenochtitlan nüfusu artmaya ve Aztek iktidarı güçlenmeye başlayınca şehrin yeniden organize olması gerekmiştir. Bu nedenle Aztekler şehirlerini yeniden inşa etmek için Teotihuacan ve Tula gibi büyük tarihi şehirlerden şebeke, bazı mimari tasarım teknikleri ve heykelcilik gibi sanatsal alanlarda esinlenmelerde bulunmuşlardır.

Halk şehir merkezi dışındaki evlerde yaşıyordu. Ancak lordlar ve soylu ailelerin evleri şehir merkezi ve Tenochtitlan pazarının etrafında yer alıyordu. Şehir *campan* adı verilen dört bölgeye ve her campan'da *calpulli* adı verilen 20 mahalleye ayrılmıştı. Her calpulli'den *tlaxilcalli* adı verilen caddeler geçmekteydi. Şehri baştan sona geçen ve anakaraya uzanan üç ana cadde vardı.

Ancak 1520'lerde Herman Cortes yönetimindeki İspanyollarca bu büyük ve ihtişamlı şehir çok büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Aztekler tarihten silinirken bu şehrin üzerine, o zaman kurulan Yeni İspanya'nın başkenti Mexico şehri inşa edilmiştir. Tenochtitlan'la beraber anlam kazanan Texcoco Gölü de bir süre sonra büyük bir oranda kurutulmuştur.

Şehri Koruyan Kaleler; Diğer Adıyla Teo-calliler

Tenochtitlan'ın binaları kerpiçtendi, evler genel olarak alçak olmakla birlikte, içleri geniş biçimde inşa ediliyordu. Şehrin tam kalbinde büyük tapınakların bulunduğu yüksekçe ve duvarlarla çevrili bir bölge bulunmaktaydı. Burası Azteklerin sembolü niteliğindeydi. Şehrin içindeki bu tapınaklar soluk renkliydi ve taşlarla çevrilip kapatılmış tepelerin üzerlerine kurulmuştu. Bu tepelere Teo-calli yani "Tanrının Evi" adı verilirdi. Bu tepelerin özelliği, yerleşim yerlerinin ortalarında kurulmuş olmalarıydı. Tapınaklarda büyük yapılı heykeller bulunmaktaydı. Teo-calli'lerin diğer bir özelliği de bulundukları alan için bir kale özelliği taşıyor olmalarıydı. Böylece köyler korunmasız kalmaktan kurtulmuş oluyordu.

AZTEKLERİN YÜZEN TARLALARI: "CHİNAMPALAR"

Aztekler bataklık ve sazlıklarla kaplı yeni yerlerinde yerleşik hayata geçip güçlenebilmek ve kendilerine sürekli yaşayabilecekleri bir toprak parçası oluşturabilmek için alışılmamış yöntemler kullanmışlardır. Özellikle tarım alanında yaptıkları çalışmalar Azteklerin kalkınmasında, uygarlaşmasında, genişlemesinde ve Meksika topraklarındaki diğer kabilelerle boy ölçüşebilecek güçlü ve önemli bir uygarlık haline gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ancak onların işi diğer kabilelere göre çok daha zor olmuştur. Çünkü öncelikle, büyük bir kısmı bataklık olan bitki örtüsünü verim alınabilecek bir toprak haline getirmeleri gerekmiştir. Bunun için de eski bir Meso-amerikan teknolojisi olan *chinampa* yöntemine başvurmuşlardır. Bu tarım teknolojisi bataklıklardan oldukça üretken tarlalar oluşturmak amacıyla kullanılan bir tarım tekniğidir. Ayrıca Azteklerin toprağı sürekli yenilemeleri nedeniyle chinampalar hiçbir zaman yıpranmamışlardır.

İşte Aztekler de bu teknolojinin yardımıyla topraklarında ünlü chinampalarını kurmuşlar ve yüksek verimliliğe ulaşmışlardır. Özellikle 1520'lerde, başkent Tenochtitlan'ın 200.000'e, vadideyse toplam 1 milyona ulaşan nüfusunu beslemeyi başaran tarım uygulaması chinampa sistemiydi.

1519 yılında Hernan Cortes ve arkadaşları Meksika Havzası'na girdiklerinde eşini benzerini görmedikleri bir tarım sistemiyle karşılaştılar. İspanyol istilacılarının başındaki komutan Hernan

Cortes, V. Charles'a yazdığı mektupta, chinampalarla dolu olan Cuitlahuac için; "*Şimdiye kadar gördüğümüz, en güzel görünümlü küçük şehir*" diyordu.

Bugün hâlâ kullanılan bu tarım metodu bataklık alanlarda ve sığ göllerde chinampalar inşa ederek toprağın ıslah edilmesini amaçlamaktadır. Ancak başvurdukları chinampa sistemi hem iş gücü hem de yer gerektiren bir yöntem olduğundan, Aztek çiftçileri ellerindeki az miktardaki toprağı en verimli biçimde kullanmaya ayrıca önem vermişlerdir.

Chinampalar Nasıl Oluşturuluyordu?

Yükseltilen tarım yalakları, yani chinampalar bir Aztek keşfi değildir. Antik şehir Teotihuacan'ın yakınlarında ve Mayaların alçak topraklarında, ayrıca Peru'nun Titicaca Gölü'nde bunun daha önceki kanıtları bulunmuştur. Ancak chinampalar Azteklerin idaresi altında en geniş ve en yoğun ekimin uygulandığı şeklini almıştır. Chinampa kelimesi nahuatl kelimesi olan *chinamitrden* gelir ve "çubuklarla çevrili yatak-sazlık sepet" gibi anlamlara gelir. "Pan"ın anlamı da "yüzeyin üstünde"dir ki, bu tarif de doğrudan inşa metotlarını tanımlamaktadır.

Azteklerin hayatında toprağın ve tarımın önemi çok büyüktü. Küçük bir kabileden büyük ve geniş bir topluma dönüşmelerinin kaçınılmaz sonuçlarından biri olan hızlı nüfus artışı onların daha fazla beslenme kaynağına gereksinim duymalarına neden olmuştur.

Aztekler ortaya çıkan genel ihtiyaçlarını çoğunlukla tarım yoluyla giderme yoluna gitmişlerdir. Bunun için de ilk başta tarıma son derece elverişsiz olan topraklarını çok çalışarak ve özel yöntemler geliştirerek kendileri için faydalı hale getirmeyi başarmışlardır.

Öncelikle bataklıkla kaplı göl alanını, topraklı ve tarım yapılabilir bir araziye dönüştürmeye karar vermiş, chinampa adı verilen bu yüzen tarlaları oluşturarak hem halkın yiyecek ihtiyacını karşılamış, hem de bu tarlalardan elde edilen mahsulü pazarlarda satarak imparatorluk için önemli bir gelir kaynağı elde etmişlerdir.

Chinampa oluşturmak için çamur göl yatağında seçilen 30 metre uzunluğunda ve 2,5 metre genişliğindeki dar ve uzun dikdörtgen şekilli kısım kazıklarla çevrilirdi. Kazıklar örülmüş büyük hasır sazlarla bağlanıp birleştirilir ve sağlamlaştırılırdı. Bu çalışmanın sonunda sık yapılı ve suya paralel çitler oluşturulurdu. Ardından ilkine paralel olacak şekilde yeni bir parsel oluşturulur, ancak iki alan arasından kanoların geçmesine izin verecek dar bir kanal alanı bırakılırdı. Bu kanallar chinampa çiftçilerinin kanolarıyla chinampalar arasında dolaşmasına imkân sağlıyordu. Aynı zamanda da Tlatelolco Pazarı'ndan malların nakliyesi de dâhil olmak üzere şehir trafiğini düzenliyordu. Chinampalar arasında seyahat etmek için kullanılan ilk kanolar küçüktü ama sonra ticaretin artışı bu kayıkların boyutlarında da önemli değişikliklerin olmasına neden oldu. Kanoların hem şekilleri hem de yük taşıma kapasiteleri artırıldı.

Bu şekilde kurulan chinampalar düzenli bir şekilde göl üzerinde sıralanırdı. Bu dikdörtgenin iç kısmı, gölün dibinden çıkarılan

çürümüş bitki, diğer organik maddeler ve çamurla doldurulurdu. Göl yataklarından çıkarılan bu zengin tortular tarım için çok önemli kaynaklar oluşturuyorlardı. Özellikle organik maddeler ve çamur gübre yerine geçiyordu. Gölün kil ve çamur yatakları, su bitkileri ve kuru topraktaki ürün, alüvyonlu gübre ve suni gübre gölün dibine yerleştirilen ve birbirlerine paralel olan çitlerin arasında, sağlam katmanlar olarak birbirlerinin üzerine yığılıyordu. Bu yüzden oluşan toprak çok verimli ve üretime uygun oluyordu.

Çiftçiler mahsullerinin verimli bir yatakta büyümesini garantilemek için uzun bir sırığın ucuna bağlanmış kumaş bir çantayı kepçe gibi kullanırlardı. Bu kepçelere *zoquimaitl* adı verilmişti. Zoquimaitl yardımıyla sözünü ettiğimiz dipteki verimli çamurları ve organik maddeleri alıp bu çamuru chinampanın yüzeyine yayıyorlardı. Bu her ekim işleminden önce yapılıyordu. Ayrıca çiftçilerin genellikle besince zengin çamur elde ettikleri "sevdikleri bir nokta"ları vardı. Chinampa çiftçileri su bitkilerini kullanarak yeşile gübreleme yöntemi kullanıyorlardı. Bu, onlar için toprağı gübrelemenin başka bir geleneksel metoduydu. Çiftçiler kanolarındayken bitkileri toplayıp bunları kesip kurutmak için chinampalara getirdikten sonra, toprağı yeşile çevirirlerdi. Çiftçiler Guerrero ve Morelos'taki mağaralardan aldıkları yarasa gübrelerini de kullanıyordu; özellikle de kırmızıbiber ve domates ektikleri zaman bu onlar için çok faydalı bir gübre çeşidiydi. Ürün döngüsü ve çeşidi toprağın verimliliğini arttıran ek metotlardı.

Bu topraklarda ekilen mısır gibi ürünlerin kökleri doğal olarak bol sulu alana ulaşabildiklerinden ihtiyaçları kadar su çekebiliyorlardı.

Oluşturulan tarlalar su altında kalmayacak şekilde yükseltiliyordu ve gübreleme işlemine periyodik olarak devam ediliyordu. Bu amaçla chinampa topraklarına kanallardan zengin çamur ve bitki takviyesi yapılıyordu. Yüzen tarlalar ilk kuruluşları sırasında göl dibine tutturulmuyorlardı ve chinampanın sabitliği çekilerek sağlanıyordu. Ancak çitler oluşturulurken *Ahuejote* ağacı adı verilen bir ağaç türü, oluşturulan yüzer salın bir kenarına ekiliyordu. Bu ağacın uzun kökleri sayesinde kısa sürede sal bir tutunma noktası kazanıyordu. Diğer yandan ağaç gölgelik oluşturma görevini de yerine getiriyordu. Chinampalar oluşturulduktan sonra chinampa çiftçileri periyodik olarak tarlalarındaki toprağı kazıyarak temizliyorlardı. Bu işlem hem tuz yüklenen toprağın atılmasına hem de ürünün köklerinin yeterince su alabilmesi için chinampanın yüksekliğinin azalmasına yarardı.

Ancak yüzen tarla sisteminin ilk oluşum aşaması Aztekler için oldukça büyük bir iş gücünü gerektirmiştir. Bu engel aşıldıktan, yani chinampalar bir kere inşa edildikten sonra kolaylıkla devamlılığı sağlanabilmiştir.

"*Aztekler*" kitabının yazarı Richard F. Townsend'in yazdı¬ğına göre, 15. yüzyılda ve muhtemelen son hükümdar I. Montezuma'nın döneminde göl yatağının bir bölümü sulaktı. Hükümdar kendi döneminde eskisine göre daha gelişmiş drenaj ve su denetim sistemleriyle donatılmış daha büyük ölçekli chinampa alanları oluşturtmuştur. Hatta eskilerini de bu sisteme bağlatmıştır.

Aztekler Chinampalarını Nerelerde Oluşturmuşlardı?

Meksika Vadisi'ndeki chinampa tarımının kökenleri çok net değildir. Bu bölgede yapılan arkeolojik çalışmalar 13. ve 14. yüzyılda chinampa tarımının göl yatağındaki adalar ve göl kıyısındaki arazilerle sınırlı olduğuna işaret etmektedir. Diğer yandan chinampaların niçin orta vadiye hâkim hale geldiği de tam olarak bilinmemektedir.

Kitabın başında anlatıldığı gibi Aztlan'dan göçtüğü öne sürülen yedi kabile Orta Meksika'ya ayak bastıklarında, yeni yerleşim alanları son derece kısıtlı ve küçük alanlardan oluşuyordu. Bilindiği kadarıyla erken Aztek döneminde Meksika Vadisi'nde henüz büyük devletler oluşmamıştı. Bölgede nüfus artışı oldukça, özellikle *Chalco* ve *Xochimilco* göllerinin arka kısımlarında bulunan bataklık alana küçük gruplar halinde göçler başladı. Özellikle bu göllerin tatlı suları, su kuşları, balıklar ve lezzetli canlıların varlığıyla birlikte, bu bölgeler çiftçiler için cazip bir davet olmuştur. Yine Xico Adası Teotihuacan'ın 18. yüzyıldaki düşüşünden sonra kurulmuştu ve ilk chinampaların burada kurulduğunu gösteren işaretler taşımaktadır. Bu dönem genel anlamda Meksika topraklarında chinampaların ilk inşa edilmeye başlandığı dönemdir. Geç Aztek dönemi diyebileceğimiz sonraki dönemde ise insanlar daha çok göl kıyısındaki ovalara ve dağ yamaçlarına göç etmeye başlamış, buralarda sulama sistemleri ve tarımsal setler inşa etmişlerdir.

Chalco ve Xochimilco Gölleri, Meksika Vadisi'nin göl sistemlerinin güney kolunu oluşturan iki göldür. Aztekler öncelikli olarak bu iki gölde chinampalar inşa etmişlerdir. Hatta Xochimilcan'lar kısa sürede karşı gelinmeyecek şekilde chinampa inşa edicilerin başı haline gelmişlerdir. Bu dönemde chinampalar 45.000 hektarı kaplayacak kadar büyümüşler ve her iki güney gölünde de yer kaplamaya başlamışlardı.

Xochimilcan ve Chalcan halkı, Tenochtitlan'ın nüfusunu besleyebilmek için chinampalarını genişletmişlerdir. Texcoco Gölü'nün tuzlu sularının Chalco ve Xochimilco Göllerinin tatlı sularından ayrılması yönteminin keşfinin hemen ardından bu göllerde bataklıklardan ıslah edilen chinampalar kurulmuştur. Bu sistemin başarılı şekilde işlemesinde kurulan set ve kanal sisteminin de rolü çok büyük olmuştur. Chalco ve Xochimilco Göllerinden ıslah edilen topraklar, Tenochtitlan'ın varoş bölgelerini yavaş yavaş şehrin etrafına saran yeşil bir alana dönüşmüştür. Gerçekten de Chaleo-Xochimilco Vadisinde 1950-70 yılları arasında yapılan yüzey araştırmaları sırasında Azteklerin eseri olan chinampa tarımına ilişkin ilk arkeolojik bulgular bu bölgeden elde edilmiştir. Elde edilen tüm bu bulgular 16. yüzyıl etnoloji kaynaklarınca da desteklenmektedir.

Chinampa sistemi günümüzde sözünü ettiğimiz güney göl yatağı bölgesinin birkaç yerinde hâlâ mevcuttur. Hatta Xochimilco ve Chalco’dan elde edilen mahsulün çoğunun Mexico City’ye gönderildiği, yani bu bölgelerde chinampa tarımına devam edildiği görülmektedir. Hatta bugün sırıkla yüzdürülen tabanı düz kanolardan

kiralanarak Xochimilco gölü çevresindeki dar kanallarda gezilebilmektedir. Ancak bu sırada karşılaşılan chinampalar bir zamanlar göl yatağındaki millerce araziyi kaplayan yüzen tarlaların sadece çok küçük bir parçasıdır.

Çiftçilerin Verimliliği Artırmak İçin Kullandıkları Bazı Yöntemler…

Chinampa tarımında kullandıkları en yeni yöntemlerden biri tohum yatakları ve tohum fidanları kullanmaya başlamalarıydı. Ancak bu yöntemler çiftçilerin en hassas dönemlerinde mahsullerini takibe almalarını gerektiriyordu.

Çiftçiler tohum yataklarını da chinampa kenarlarına yapıyor ve yine kanalları da zengin ve tatlı dip çamurlarıyla dolduruyorlardı. Bu, o dönemin şartlarına göre son derece lüks olan büyütme kültürü filizlenmeyi ve güçlenmeyi garanti altına alıyordu. Filizlenen bitkilerin etrafındaki çamur henüz nemini yitirmeden küçük küpler halinde kesiliyorlardı. Zayıf filizler elenip yavaş büyüyen mahsul ise hasattan önce iki kez yer değiştiriyordu. Örneğin Azteklerin *Cempoaxochitl* adını verdikleri çiçek kendi yatağında yetişiyordu ancak kırmızıbiberlerin küp kökleri dağlık yerlerde yetiştirilmek amacıyla bu bölgelere gönderilirdi.

Ekimde Zamanlamanın Doğru Yapılması...

Chinampalardan sağlıklı ve maksimum ürün alınmasında en önemli nokta, ekimin doğru zamanda yapılmasıdır. Bu yöntemde tarla hiçbir zaman nadasa bırakılmaz; bunun yerine bir mahsul alınır alınmaz bu mahsul toplanıp yerine başka türde fideler ekilirdi. Böylece zayıflayan toprak tohumdan büyüyen uzun bir mahsul sürecine bağımlı hale getirilmezdi. Sonbahar kış döneminde soğuğa dayanıklı olan bitkiler saman örtülerle ve elle dokunmuş kamış örtülerle soğuktan ve dondan korunurdu.

Aztekler bu değerli toprakları koruyabilmek için çok çalışmışlardır. En büyük tehdit Texcoco Gölü'nün doğu kısmından süzülen azotlu tuzlar olmuştur. Texcoco Gölü'nün batı kısmını doğudaki tuzlu sulardan korumak için taştan, topraktan, sırıklardan ve dallardan oluk yöntemiyle akan suyolu ağları oluşturmuşlardır.

Yok Olma Tehlikesi Altındaki Bir Göl: Xochimilco

1500'lerin başlarında İspanyol işgalinden önce chinampalar, Xochimilco ve Chalco Göllerinin yaklaşık 9000 hektarını kaplıyordu. Bir hektar yaklaşık 20 kişinin beslenmesine yetiyordu. Yani bu chinampalardan elde edilen mahsulle Tenochtitlan sakinlerinin çoğunun beslenme ihtiyacı karşılanabiliyordu.

İspanyollar Aztek topraklarına ayak bastıklarında göl yatağından kanallar aracılığıyla su çekmeye başladılar, öyle ki kısa süre içinde

Xochimilco'nun gurur duyduğu bahçeler ihmal edilmiş hale geldi. Ardından da yüzlerce yıl sonra 1970'lerde ve 1980'lerde şehrin atık suları için adeta bir depoya dönüştü. Bir zamanlar Xochimilco Gölü'nü besleyen birçok tatlı su kaynağı, daha sonra Mexico City'ye su sağlaması için başka yöne saptırıldı. 1930'larda ekili olan alanların üçte ikisinden fazlası üzerine şehrin sokakları, caddeleri ve evleri inşa edildi. Kanallara ulaşan suyun çoğu bölge sakinlerince ya da endüstri artıklarıyla kirlendi ve yenecek mahsulleri sulama amacıyla kullanılabilir su olma özelliğini kaybetti. Bu durumun ardından chinampa çiftçileri telafi amacıyla, atılmış yağ tenekelerinin içine kanalların dibinden çıkarılan çamurları doldurup bunlarda çiçek üretimine ağırlık verdiler. Bölge çevreye önem verilmemesi nedeniyle 1980'lere kadar sıkıntı çekti.

Aztekler Uygarlığı Tarımla Yakaladılar...

Diğer tüm eski medeniyetlerde olduğu gibi Aztekler de güçlü tarımcılığa dayanarak topraklarını ürün alınabilecek bereketli topraklara dönüştürmüşlerdir. Sadece chinampalarıyla değil, diğer bilindik tarım yöntemlerini kullanarak tarıma dayalı yüksek bir uygarlık kurmayı başarmışlardır. Gerek toprağı ıslah etmek, gerekse tarıma elverişli topraklardan olabildiğince kapasiteli faydalanmak için günümüzde kullanılan birçok tarımsal yöntemi daha o dönemlerde kullanmışlardır. Hatta bugün bile Azteklerin bir dönemine imza attıkları topraklarda ve tarım platformlarında çalışmalar devam etmektedir. Özellikle zamanın chinampa krallıkları

olan Chalco ve Xochimilco'nun kurumuş yataklarının havadan çekilen fotoğrafları eski ekim alanlarının boyutları hakkında bilgi vermektedir. Bu bölgeler ince uzun tarla fosillerine ait desenlerle kaplıdır, özellikle tarlaların düzeni ve arkeologların yüzeyden çıkardıkları 15. yüzyıla ait çömlek parçaları bu geniş bataklık bölgenin tarım alanı olduğu ve büyük bir nüfusu beslediği yönünde ipuçları vermektedir.

Sulama Sistemleri, Su Setleri, Barajlar...

Aztekler, tarımsal faaliyetlerini güçlendirmek için sulamaya son derece önem vermişlerdi. Bu yöntemin set yapma sisteminden farkı sulamanın, kullanılan tarımsal alanların ve işlenmiş vadi toprağının verimliliğini artırma amacı taşıyor olmasıydı.

Aztekler, yaz yağmurları başlamadan tarlayı sulama yöntemini kullanarak yağışlı olan sezonu uzatmış oluyorlardı. Böylece doğal yağışlara ek olarak tam mahsulün yetiştiği dönemde ürüne ek su sağlanmış oluyordu. Sulama teknolojisi Orta Meksika'da yeni kullanılan bir yöntem değildi; ancak Aztekler hem daha geniş, hem de öncekilerden çok daha kompleks olarak inşa ettikleri sulama kanallarıyla iyi bir tarımsal verimliliğe ulaşmışlardır. Yağmurla yapılan tarım ve diğer sulama sistemleri, genellikle inşası için çok fazla işgücüne ve disiplinli bir yönlendirmeye ihtiyaç duymuştur. Çünkü sulama ağı daha ilk baştan itibaren çok dikkatli planlanmalıydı. Diğer yandan, kanallar kazmak ve barajlar inşa etmek çok sayıda işgücü gerektirmekteydi. Özellikle Azteklerin kazdığı

kanalların sıklıkla balçıkla kaplanması nedeniyle bunların temizlenmesi aile üyelerinin kendi çabalarının üstünde bir irade gerektiriyordu, diğer yandan, sistemde oluşacak herhangi bir anlaşmazlığı çözmek için de ortak bir siyasi otoritenin yönetimi altında olmak gerekiyordu.

Tüm Meksika havzasının sulanması dağlardan gelen pınarlarla sağlanıyordu, örneğin Chalco-Xochimilco Havzası, Ajusco Dağlarından doğan pınarlarla sulanıyordu. Burada bentler, kanallar ve savak* kapaklarından oluşan karmaşık bir ağaçlama sistemi kurulmuştu.

Su kaynağının merkezi denetimi, tüm yıl boyunca iyi ürün alabilmeyi isteyen Aztekler için çok önemliydi. Diğer yandan yağışlı mevsimlerde tarlalara su baskınlarını engellemek, kurak dönemlerde ise toprağın ihtiyaç duyduğu nemliliği sağlamak için su seviyesinin denetimi de çok önemliydi.

Aztek İmparatoru Netzahualcóyotl, dağlarda akan pınarların sularını kasabalara ve tepelerdeki ve vadideki teraslara indirmek için gelişmiş bir sulama sistemi yapılmasına önayak oldu. Pınarların suları beş kasabaya açılan kanallar yardımıyla tepelerden aşağıya indirildi. Merkez bölgenin denetimi için bu yöndeki çalışmalarını sürdüren imparator, dağlardaki pınarlardan kasabalara, tepe ve eteklerdeki teraslara su getirmek için büyük bir sulama sistemi yapılmasını teşvik etti. Tlaloc Dağı eteklerindeki Tlalocto adlı yüksek vadiden doğan pınarlardan, Netzahualcóyotl 'un Tetzcotzingo'daki villa ve ayin merkezine ve yakınlardaki beş kasabaya kanallar

---

* Suyu başka yöne akıtmak için yapılan düzenek. Bir barajın fazla suyunu akıtmak için yapılan düzen.

açılmıştı. Gelişmiş bir sulama ve mevcut bataklıkları kurutma sistemi kurarak olağanüstü bir tarım düzeni kurdular. Son derece engebeli bir arazide böylesine su yollarının yapımı çok gelişmiş mühendislik bilgisi gerektiriyordu. Bölgedeki koyak ve belleri* aşmak için üç ayrı yere büyük setler yapılmıştı. Bugün aynı bölgede yetersiz yağışların ya da iklim elverişsizliğinin doğurduğu imkânsızlıkları gidermek için izlenen yol, o dönemde Azteklerin izlediği yöntemlerle benzerlik göstermektedir.

Yaşadıkları bölgenin elverişsiz şartlarını tarımdan verim alacakları elverişli şartlara çevirebilmek için Azteklerin en elverişli sulama tekniğini seçmeleri ve sulama miktarını hesaplamaları gerekmekteydi. Ancak tüm bunlar için de o bölgenin iklimini, bitki örtüsünü ve toprak özelliklerini hassas ölçümlerle tespit etmeleri gerekiyordu. Tüm bunların ardından da suyu denetim altına almak için gereken koşulların tespit edilmesi gerekiyordu. Tüm bunlar geniş bir bilgi birikimini gerektiren yöntemlerdi. Günümüzde sulama ve doğal ortamın ıslahı çalışmaları üniversite eğitimi almış, konusunda uzman ziraat mühendisleri tarafından yürütülen işlemlerdir. Buradan çıkaracağımız sonuç Azteklerin yüzlerce yıl önce çok geniş hidrolik mühendislik bilgisine sahip olduklarıdır. Aztekler yaşadıkları arazinin engebesine uygun su yolları yapmanın son derece akılcı bir yöntem olacağını tahmin etmişler ve ardından da buna uygun teknikler geliştirmişlerdir.

Örneğin suyu kontrol altına alarak ihtiyaca göre kentlere dağıtım yapabilmek için, altyapı ve teknolojik bilgi gerektiren konularda

* Dağ sırtlarında geçit veren çukur yer.

Aztekler üstün bir başarı göstermişlerdir. Çünkü Aztekler akarsuların önünün kesilip, suyun düzenli şekilde akışını sağlayan arkların devreye sokulması ve bu şekilde arazilerin kontrollü şekilde, sulandığı bir sistem oluşturmuşlardı. Bu sulama sistemi sayesinde 1540'lardaki İspanyol istilası sırasında neredeyse Orta Amerika'nın tüm tatlı suları sulama için kullanılıyordu.

Aztekler İçin Çok önemli Bir Bitki: Maguay Bitkisi

Azteklerin ana ürünlerinden biri olan *Maguay* bitkisi lifleri ve şurubu için ekiliyordu. Bu şuruba Aztekler *pulque* adını vermişlerdi. Pulque Azteklerin alkol içeren tek içeceğiydi. Diğer adı da *octli* olan bu içecek, Maguey bitkisinin mayalanmış öz suyundan elde ediliyordu. Bitkinin çok farklı amaçlarla kullanıldığı bilinmektedir. 16. yüzyıl Fransız natüralistlerinden Francisco Hernández bitkinin Aztekler için faydalarını şöyle sıralamıştı:

> *Bitkinin kendisi odun ve çit için kullanılıyordu. Yaprakları çatı kaplamalarında, tabak olarak, kâğıt yapımında, ayakkabı bağı olarak, kumaş ve her türlü giysi yapımında kullanılıyordu. Dikenlerinden çivi ve raptiye yapılıyordu. İç yaprakları kesildiğinde bitkinin orta boşluğundan damlayan bitki özsuyundan ise içki, bal, sirke ve şeker yapıyorlardı.*

Aralık: Cuetlaxochitl'lerin Ayı

Cuetlaxochitl Tenochtitlan'a has, kırmızı çiçekleri olan bir bitkidir. Bu bitki kış ayı geldiğinde küçük güzel kırmızı çiçekler açar. Oval, iç kısmında soluk yaprakları olan yabani bir çalı görünümündedir. Amerika'da Cuetlaxochitl yılbaşı çiçeği olarak adlandırılır. Meksikalılar bu çiçeği ateş düşürme tedavisinde ve kumaş boyamada kullanıyorlardı. Ayrıca "cuetlaxochitl" adı nahuatl dilinde sıklıkla kullanılan bir bayan adıdır. Efsaneye göre I. Montezuma zamanında Tlacho şehrinde (bugünkü adı Taxco) Chontale adı verilen kabile krala vergi ödememek için ayaklanmıştı. Bunu öğrenen kraliyet ayaklanan kabileye karşı güçlü bir ordu yolladı. Chontalelerin kanlarının izinin kaldığı yerde bu güzel kırmızı çiçekler açtı. Cahil yerli halk, bu çiçeklerin burada yenilen Chontalelerin ruhunu temsil eden kan rengi güzel çiçekler olarak açtıklarına inanmışlardı. Bir Chontale yerlisi bunları tepelerin arasında, Tehuilotepec ve Taxco arasındaki bir uçurumda buldu. Burada o kadar üremişlerdi ki tüm tepe çiçeklere bürünmüştü. Aztek Kralı Montezuma farklı bir iklimi olan Tlacho şehrinde (Taxco) dinlenmek istediğinde tepeler arasında vahşi tabiatta büyüyen bu güzel çiçekleri gördü. Bunları Huaxtepec botanik bahçesine alarak orada yetiştirmeye başladı. Aztekler bunları o kadar beğendiler ki bu çiçeği güzel prenses Cuetlaxochitl'e atfettiler. Yerliler için bu çiçek "Noel Gecesinin Bitişi" anlamına gelirdi ve kadınların saflığını temsil ederdi.

Botanik Alanına Yansıyan Aztek Zevki

Aztekler botanikle yakından ilgilenmişlerdi. Bahçelere çok önem vermiş, şifalı bitkiler yetiştirmişlerdi. Aztekler kendi şehirlerindeki, köylerindeki adına *calmil* denilen bahçelerinde tarımsal faaliyetlerde bulundular. Çoğu ailenin evlerinde kendilerine ait bir bahçeleri vardı. Bu calmilleri kendi çabalarıyla gübreleyen aile bireyleri ardından da tohumlama yaparlardı. Burada mısır, sebze ve bazı faydalı otlar yetiştirirlerdi.

Ancak özellikle Aztek yöneticilerine ait evlerin önemli bir özelliği güzel bahçelerdi. Bu bahçeler halkın ürün elde etmek için ekip biçtiklerinden farklı olarak tropikal bitkiler, süs bitkileriyle düzenlenmiş bahçelerdi. 1520'de V. Karl'a yazdığı mektubunda Cortes, Aztek ülkesinde gördüğü bir bahçenin ihtişamını şöyle anlatıyordu:

"Buranın yöneticisi ya da şefinin henüz, tamamlanmamış yeni evi İspanya'dakiler kadar güzel. Yalnızca taş ve ahşap işçiliği değil, her türlü ev hizmeti düzenlemeleriyle de öyle büyük ve güzel ki... Altta ve üstte odalar, hoş kokulu çiçekleri ve bol ağaçlarıyla çok dinlendirici bahçeler, temiz, suya sahip banyolar, iyi yapılmış basamaklar var. Pek çok güzel koridor ve odalarla çevrili terastan bakıldığında evin yakınlarında büyük bir meyve bahçesi görülüyor. Bahçenin ortasındaki temiz, sulu büyük kare havuz, yanlarındaki güzel taş örnekleriyle çok ustaca yapılmış. Çevresinde düzgün yerleştirilmiş taşlardan oluşan bir yürüyüş yolu var. Öyle geniş ki dört kişi yan yana yürüyebilir. Bu, 400'ü kare biçiminde olmak üzere 600 adımlık

bir yol... Gezinti yerinin ötesinde bahçe duvarına doğru bambulardan oluşan bir çit, onun ardında da her türlü kokulu bitki ve ağaç var. Havuzda ise çeşit çeşit balık ve su kuşu görmek mümkün"

İspanyol İşgaliyle Gelen Tarımsal Çöküşün Kısa Hikâyesi

Daha sonraki sayfalarda bahsedeceğimiz İspanyol işgali Aztek uygarlığına son verirken, yüzyılları alan bir tarımsal yükselişe de son vermiştir. Aztek tarımından çok, Aztek altınlarına ilgi duyan İspanyollar, çiftçilerin yüksek hidrolik bilgisine, sulama tasarımlarına ve uzmanlıklarına gereken ilgi ve önemi göstermediler. Hatta tam aksine Azteklerin en iyi sulama çalışmalarını desteklemek yerine o ya da bu şekilde bu çalışmaları sabote ettiler. En isabetsiz davranışı ise ünlü Tenochtitlan şehrinin tarihi eserlerinin üzerine kendi şehirlerini kurmakla yaptılar. Bu çalışma için Nezahualcoyotı'ın büyük barajından taşlar çalan İspanyollar belki de farkında bile olmadan bu bölgede neredeyse 21. yüzyılın başına kadar sürecek büyük bir yıkımı başlatmış oldular. Barajdan bu taşların çalınmasının ardından, Aztek topraklarına korkunç bir su akışı oldu, öyle ki bu suların yarattığı sellerin etkisi gerek şehre gerekse bölgeye ciddi sıkıntılar ve problemler getirdi. Bu sellere karşı İspanyolların aldığı önlemler Aztekler'in yöntemlerinden son derece uzak olmuştur, İspanyollar suyu kontrol altına almak yerine çoğunlukla etkili olmayan drenaj planlarıyla; suyu dışarı atmak gibi başarıya ulaşmayan bazı

yöntemler kullandılar, İspanyollar chinampaların da değerini bilemediler. Bu tarlaların boşaltılabileceğini düşündüler. Oysa bu tarım alanlarında kullanılan göl dipleri zengin birer kaynak niteliğindeydi. Diğer yandan göllerin çoğunlukla tuzlu olması ve zararlı zemin tuzlarına da gereken önemi vermediler. Tüm bu ihmallere tecrübesizlikler de eklenince yukarıda kısaca değindiğimiz ve Meksika şehrini yıkıma uğratan seller ciddi bir tehlike olarak baş gösterdi.

Tüm bu ilgisizliklerin, tecrübesizliklerin sonunda chinampa merkezlerini oluşturan Xochimilco ve Chalco Gölleri yeraltı sularıyla besleniyor olmalarına rağmen yavaş yavaş su kaybetmeye başladılar. Bu gelişme sonucunda, bu göllerde bulunan chinampalar bir sonraki yüzyılda kuruyarak öldüler. Chalco Gölünün tatlı suyunu besleyen Amecameca, Tenango ve Tlalmanalco Nehirleri yataklarından saptılar ve 1900'deki sağanak yağmurlar dışında kurumuş olarak varlıklarını sürdürdüler. Yakın yüzyıllarda askeri darbeyle başa geçen Porfirio Diaz'ın hızla büyüyen şehrin içme suyuna katkıda bulunmak için Xochimilco'nun en büyük nehirlerine müdahale etmesiyse, chinampaların suyunun çekilmesi olayından çok daha kötü sonuçlar doğurdu. Çünkü bu müdahale Xochimilco Gölü'nün suyunun çekilmeye başlamasına neden oldu. Özellikle yağışın çok az olduğu 1950'de chinampalar tamamen kurudu.

Ticaretin Kalbinin Attığı Tenochtitlan ve Tlatelolco Pazarları

Meksika Vadisi’ndeki başlıca kentlerde her gün büyük pazarlar kuruluyordu. Öyle ki imparatorluğun başkentinden en küçük kasabalara kadar neredeyse tüm Aztek yerleşimlerinde haftada bir gün çok canlı olan bir pazar yeri mutlaka vardı.

Bu pazarlarda günlük tüm ticari ihtiyaçlar sergileniyordu. Aztek pazarlarındaki mallar çok fazlaydı ama kullanılan pazar sistemindeki mal dağıtım ve sunumundaki başarı devletin alışverişini çok rahatlatmıştı. Merkezi hükümetin genel olarak ekonomiye ağır hâkimiyetinin olduğu İnka İmparatorluğunun ve diğer bazı erken medeniyetlerin aksine, Aztek pazarları ve ticareti, devletten oldukça bağımsız bir yapı göstermiştir.

Aztekler altın ve gümüş madenini yaygın bir şekilde kullanıyorlardı. Ama bu madenler para yerine geçmiyordu. Ticaret özellikle başkent Tenochtitlan'da çok gelişmişti. Ama Aztek halkı ticarette para kullanmıyordu. Aztekler birçok eski Amerikalı gibi parayı dahi bilmiyordu. Para yerine takas sistemi hâkimdi; yani mallar değiş tokuş edilerek alışveriş yapılıyordu. Takasta kullanılan metanın hem dengesizliğe neden olmayacak, hem de çok pahalı ve değerli olmayacak bir şey olması gerektiğinden Aztekler özellikle kakao tanelerini bu amaçla kullanmışlardı. Diğer yandan kakao tanelerinin kolay taşınabilir olması da bunu bir avantaja çeviriyordu. Bazen altın tozu da bozukluklar için kullanılırdı. Aztekler için en değerli taşlar yeşim taşı ya da onun yapısına veya rengine sahip olan

taşlardı. Aztek pazarlarında insanlar yüne ya da mısıra karşı tavşan verirlerdi. Eğer fiyat teklif edilen malın değerinden daha yüksekse, fark altın tozuyla ödenirdi. Tüccarlar mallarını sırtlarında taşırlardı ve mallarını satmak için genellikle uzak mesafelere seyahat ederlerdi. Pazara geldiklerinde de bir yer bulur, en yüksek sesleriyle takasa katılırlardı.

AZTEKLERDE SOSYAL SINIFLAR

Özellikle 16. yüzyıl başlarında Aztek toplumunda hiyerarşik bir yapı göze çarpar. Her sınıfın gücü ve görevi birbirinden ayrıydı. En üstte yönetici sınıf vardı. Hükümdarlar bu sınıftan çıkarlardı. Bu sınıfın altında toplumda son derece saygın bir yere sahip olan savaşçılar yer alırdı. Bu sınıfın tüm erkekleri doğuştan asker gibi yetiştirilirlerdi. Aztek toplumu son derece kompleks ve hiyerarşik bir yapıya sahipti. Toplum esas olarak üç sınıfa ayrılmıştı: *Köleler, sıradan insanlar ve soylular.*

Toplumun alt katmanlarında serfler, sözleşmeli hizmetkârlar ve köleler yer alırdı. Sosyal terazinin en dibinde köleler vardı. Aztek toplumunda insanlar borçları ve aldıkları cezalar vasıtasıyla köle durumuna gelebiliyorlardı. Satış fiyatları vergi borçlarını karşılardı. Aztekler doğuştan köle değillerdi; kölelik babadan oğula geçmezdi. Köleler evlenebilir, çocuk sahibi olabilir ve hatta mülk sahibi olabilirlerdi. Sahibi köleyi beslemekten ve barındırmaktan sorumluydu ve kölenin işgücü üzerinde söz sahibiydi. Fakir ailelilerin çocukları genellikle belirli bir süre için köle olarak satılabiliyordu. Ancak kölelerin özgürlüklerini geri satın alabilme durumları vardı. Bir de köleyken kaçarak yakalanmadan soylu saraylarına ulaşan kölelere de özgürlükleri veriliyordu. Köleler çoğunlukla savaş esirlerinden oluşuyordu. Çok ağır şartlar altında çalışan kölelerin çocukları da köle sınıfına dâhil olarak doğuyorlardı.

İnsanlar geçim sıkıntısı çektiklerinde kendilerini köle olarak satabiliyorlardı. Örneğin 1450'lerdeki büyük kıtlık zamanında birçok

Aztek kendisini, ekonomik koşulların daha iyi olduğu Körfez Sahili'ndeki kişilere köle olarak satmıştı.

Özgür şehirliyken köle konumuna geçmek resmi bir eylemdi; dört memur tarafından resmi olarak şahit olunması gerekirdi. Köleler o zaman ya başkaları için çalışırlardı ya da pazarda satılırlardı. Köle ticaretinde uzmanlaşmış olan bazı pochteca tüccarlar ve birkaç pazar, köle ticaretinin merkezi olarak tanınırlardı. Satılık köleler büyük tahta boyunluklarla belirtilirdi. Teorik olarak köleler her türlü iş için kullanılabiliyor olsalar da pratikte çoğu, lordların saraylarında hizmetçi olarak çalışıyordu. Kadın köleler özellikle iplik eğirme ve örme becerileri bakımından değerliydiler ve kendi sahipleri için quachtli yapmak için çalıştırılırlardı. Aztekler çiftçilik ya da şehir projeleri için ağır işçi olarak çok fazla köle kullanmamışlardır, kölelerin ekonomiye toplam katkıları orta derecededir.

Macehualles olarak bilinen en kalabalık grup, sıradan insanlar sınıfını oluşturuyorlardı. Bu insanlar tarım ve sıradan ticaretle ulaşıyorlardı. Aile bireyleriyle birlikte toprakta çalışmalarına rağmen sadece ürünleri kendileri alabiliyorlardı ancak hiçbir zaman mal sahibi olamıyorlardı. Toprağın kendisi civarda yaşayanlar ya da calpulli'lerin ortak malıydı.

Sıradan insanlara hayatları boyunca bir toprak parçasının kullanım hakkı verilebiliyordu. Ancak en alt düzeyde olanlara az da olsa mülk sahibi olma izni de verilmiyordu. Bunlar kiracıydılar. Yalnızca toprağı kullanabilirler fakat hiçbir zaman sahiplenemezlerdi. Kafalarına bir şey takmazlar ve saçlarını uzun tutarlardı. Genellikle

bir omuzlarını örter şekilde peştamal giyerlerdi; soğuk havalarda maguey liflerinden örülmüş olan ya da deriden sandaletler kullanırlardı. Kadınlar peştamallarını bellerinden bağlar ve kolsuz tunik giyerlerdi. Saçlarını da örerlerdi.

Sıradan insanların boyun eğme dereceleri ağır kölelerden pochteca tüccarlarının özgürlüğüne kadar değişiyordu. Ama çoğu sıradan insanın lordlarına karşı belli sorumlulukları vardı. İlk başta ve en önemlisi düzenli vergi ödemeliydiler. Bu ödemeler aile tarafından tayin edilirdi ve pamuk, quachtli (katlanmış uzun pamuk kumaş ya da pelerin), yiyecek ya da aile için özel üretilmiş eşyalardan oluşurdu. Sıradan insanlar lordlarına işgücü de sağlarlardı. Erkekler lordların tarlalarını ekerdi, her bir aile yılda birkaç hafta katkıda bulunurdu. *Tequitl* denilen bu mal ve işçilik ödemesi neredeyse tüm sıradan insanların temel göreviydi.

Sıradan insanlar soyluların çeşitli özel faaliyetlerine de hizmet vermekle görevliydiler. Bir tapınak ya da kanal sisteminin yapılması gibi büyük bir proje yapılırken sıradan insanlar çağrılırdı. Diğer birçok sıradan insanlar gibi köylüler de calpolli grupları olarak organize olmuşlardı. Calpolli birbirine yakın yaşayan, bir lorda sahip olan, bir toprak parçasını idare eden ve genellikle ortak bir yerleşim alanı ihtiva eden bir grup aileydi. Şehir yerleşimlerindeyse calpolli komşulardan oluşurdu. Tüccarlar ve zanaatçılar gibi bir grup kendi calpollilerinde birlikte yaşarlardı. Şehirde yaşayan sıradan insanların hayatı kırda yaşayan köylülerin hayatından o kadar da farklı değildi. Sıradan insanlar da tek odalı kerpiç tuğlalı evlerde yaşarlardı. Bunlar

akrabalarının yaşadığı duvarlı bileşik evlerin bir bölümüydü. Birçok ailenin mısır ve fasulye yetiştirdikleri chinampası vardı.

Macchualles kastı birçok farklı toplumsal kategoriye bölünmüştü. Bunların en saygınları aynı zamanda hükümdarın paralı casusları olan ve en değerli malları getirmek için imparatorluk topraklarında gezen görevli tüccarlar (pophteca) ve zanaatçılardı (totleca). Ancak imparatorluğun son günlerinde macehualles kavramı değişmişti. Antrapolog Eduardo Noguera nüfusun yalnızca % 20'sinin tarım ve besin üretimiyle ilgilendiğini tahmin ediyor. Chinampa sistemi çok verimli olduğundan yaklaşık 190.000 kişiye yemek sağlıyordu. Ticaret ve vergilerden de önemli miktarda yiyecek elde ediliyordu. Aztekler yalnızca fetihçi savaşçılar değillerdi, aynı zamanda becerikli birer sanatçı ve girişken tüccarlardı. Macehualleslerin çoğu sanat ve zanaatla ilgilenirdi. Çalışmaları şehir için büyük bir gelir sağlıyordu.

Aşağı sınıf olarak adlandırılan halk kesiminin iyi kıyafetler giymesi yasaktı. Öyle ki hiyerarşi piramidinin en alt rütbesindeki köleler peştamal giyerlerdi. Köylü erkekler kolsuz uzun gömlekler giyerlerdi; köylü kadınlar vücutlarına doladıkları etekler ve bluzlardan tanınırlardı. Temel yiyecekleri mısırdı. Ara sıra hindi ve köpek eti de yerlerdi, bazen de balık ve kurbağa yumurtası tüketirlerdi.

Doğuştan soylu olanlar, rahipler ve rütbe kazananlar soylular sınıfına dâhildiler. En yüksek sosyal sınıf *pipiltin* ya da *pillis* olarak bilinen azınlık bir kesimdi. Bunların soylulukları doğuştan geliyordu. Ancak soyluluk babadan oğula geçmezdi ama pillislerin oğulları daha iyi kaynaklara ve eğitime sahip olduğundan dolayı onların da pillis

olması daha kolaydı. Bu kişiler hükümette, orduda ve dini kesimde en üst pozisyonlarda bulunuyorlardı. Soylular kendi gruplarından *tlatoani* diye bilinen bir lider seçerlerdi; nahuatl dilinde bu "*konuşan-söz sahibi olan*" anlamına gelirdi. Bu lider ölümüne kadar saygı görür ve yöneticilik yapardı. Her şehir devleti bu bölgeden sorumlu olan bir tlatoani tarafından yönetilirdi. Soylular ve yüksek rütbeli kimseler büyük evlerde yaşar, lüks parlak renkli kıyafetler giyer, küpe, saç tokası gibi halkta olmayan pahalı aksesuarlar ve mücevherler kullanırlardı. Pamuk ve mücevher kullanımı sadece soylularla sınırlıydı. Sadece onlar kakao içebilirlerdi. Bu yasakları delmeye çalışan, lüks hayata düşkünlük gösterenler hemen öldürülürdü. Soylular görkemli ve büyük bileşik evlerde ya da saraylarda yaşayıp çalışırlardı. Buraları onların hem ikametgâhları hem de yönetim binalarıydı. Sarayların büyüklükleri ve gösterişleri çok farklıydı; bu konutun yapısı soylunun toplumdaki konumunu gösterirdi. Soylular ve lordlar Aztek nüfusunun yalnızca % 5-10'luk bir kısmını oluştururlardı ama toplumu çok ciddi şekilde yönetirlerdi.

Aztek soylularının konumları ve imtiyazları kanunlarla sert bir şekilde belirlenmişti. Bu tür kanunlar soylular için olan süslü pelerinler, işli mücevherler ya da iki katlı evler gibi önemli malların kullanımını kısıtlıyordu. Lordlar doğuştan sıradan halktan ayrılırlardı; çünkü soyluluk kalıtımsaldı.

Aztek soylularının gücü ve zenginliği pratik olarak toprak, işgücü ve vergi kontrolünde görülüyordu. Bir şehir devletindeki tüm toprak tamamen Tlatoani'ye aitti ama mülkleri *tetecuhün* denilen yüksek lordlara ve önemli tapınaklara bahşedilmişti. Bu mülkler

tecuhtli'lerin varislerine geçerdi ya da ömür boyu tapınaklara devredilirdi. Tecuhtli rütbesinin altında sıradan soylular ya da pipiltin (pilli’ler) vardı. Çoğu pipiltin bir tecuhtli ya da Tlatoani’ye hizmet ederdi ve genellikle onun sarayında ya da sarayının civarında otururdu. Aztek soyluları için köylüler ve diğer sıradan insanlar kendilerine hizmet etmesi için varlardı.

Aztek toplumunda savaşçılar, rahipler ve soylular Aztek sosyal hiyerarşisine göre en saygı değer kişiler olarak düşünülürlerdi. Doğuştan soylu olan kişiler hükümdarın hemen altındaki basamakta yer alırdı. Bunların sayıları sınırlı ve çoğu kraliyet soyundandı. Soylular yalnızca soylularla evlenebilirdi ve ayrı ailelerin ve hanedanlıkların tek bir akrabalık ağında birleşmesi için evlilik ittifakı kullanılırdı. Düşük rütbeli bir idarecinin ya da soylunun daha güçlü bir idarecinin kızıyla evlenmesi, Meso-amerika ve Aztek kralları arasında çok yaygındı.

Bir kişinin bu sınıfa dâhil olması için doğuştan bu sınıfta olması gerekmezdi. Çünkü bir kişi büyük becerileriyle ya da savaştaki cesaretiyle de bir pipiltin olabilirdi. Bu kişilere "hizmetkâr soylular" da denirdi. Bu savaşçılar emektar savaşçılardı. Onlara tüm ömürleri boyunca mevki ve makam verilirdi.

Aztekler refaha önem verdiklerinden savaşçı sınıfı çok değerliydi ve savaşçılar sık sık en önemli Aztek ayinlerine katılırlardı. Başarılı savaşçılar prestij sahibi olabilirlerdi; ancak kesinlikle sıradan insanların sınıfına aittiler.

Devlet işlerini rahipler ve memurlar yürütürdü. Din adamlarının toplum üzerindeki etkisi de küçümsenmeyecek kadar fazlaydı. Hükümdarlar da rahip rütbesinde olduklarından rahip sınıfı da soylular sınıfına dâhildi. Onlar da savaşlara katılabilir ve esir alabilirlerdi. Bu yüzden savaşçılarla rahipler arasında bir fark yoktu. Rahiplerin en önemli görevlerinden biri aynı tabakadaki erkek çocukları imtiyazlı okullara girmeleri için eğitmekti. Onlar pagan din anlayışlarına göre ölümlüler için sözde putlarından yardım isterler, kâhinlik yapar ve astrolojiyle ilgilenirlerdi.

Küçük ama önemli bir diğer sınıf da memurlar ve yargıçlardı. Tenochtitlan şehrinde hukuk sistemi zengin fakir ayırımı yapmaz, herkese adalet önünde eşit muameleyi esas alırdı. Azteklerde binalar hakkında ve bu binaların nerelere inşa edilebilecekleri hakkında birtakım kurallar vardı. Örneğin saraylara yakın bölgelerde inşaat yapımı yasaktı. Sadece soylulara saraylara yakın yerlerde büyük taş binalar inşa etme izni verilirdi.

Vergilerin fazlalığı, gerçekte Aztek toplumunun bir parçası olmayan başka bir sınıfın oluşmasını sağlamıştı: *Pochtecas* ya da tüccarlar. Bu kişilerin faaliyetleri yalnızca ticari değildi aynı zamanda güçlü bir haber kaynağıydılar da. Tüccarların kendi mahkemeleri vardı. Tüccarlık unvanı babadan oğula geçen itibarlı bir kast sistemiydi. Tüccarlar başkentle taşra arasındaki tüm ticareti tekellerine almışlardı. Ayrıca başkentte üretilen pahalı ve değerli malların yapımı için gereken hammaddeyi getirmek için kimi zaman düşman topraklarına kadar giderlerdi. Uzak diyar tüccarları oldukça imtiyazlıydılar ve sık sık hükümete elçilik ve ajanlık görevlerinde

bulunurlardı. En gözde olan sanatçılara, hekimlere ve gerçekten akıllı olan öğretmenlere çok saygı gösterilirdi.

Ancak tabii ki hiyerarşi piramidinin en üstte hükümdar yani *Tlatoani* yer alırdı. Bu kişiler hep aynı aileden seçilirdi. Genellikle ya erkek çocuklar ya da seleflerin erkek kardeşleri başa geçerdi. Hükümdar önce dörtlü konseye danışırdı. Bu konsey üyelerinin hepsi soylu sınıfındandı. Konsey hükümdarın seçim işinde başrolü oynardı. Aztek hükümdarının başlıca katkısı, fethedilen şehirler arasında iletişim sağlamaktı. Hükümdar ayrıcalıklı sınıfın temsilcisi olup aynı zamanda da yoksulların koruyucusuydu. Yetkisi hakkında tartışılmazdı. Lidere askerler, valiler, elçiler, rahipler, idareciler, danışmanlar, hâkimler, hizmetçiler ve diğer "astlar" destek veriyordu.

Sıradan insanlarla üst tabakanın arasını ayıran sert kurallar vardı. Kentlilerin soyluları taklit etmesi yasaktı ve bunun cezası ölümdü. Azteklerin istilaları ve hareketli ticaretleri sayesinde çok uzak topraklardan başkent Tenochtitilan'a ticaret malları ve lüks eşyalar gelirdi. Şehre giren bu zenginlik, üst sınıfın lüks bir yaşam tarzı sürmesine imkân sağlıyordu. Bu kişilerin yedikleri yiyecekler, kullandıkları yiyecek malzemeleri lezzetliydi. Ancak daha alt sınıftan görülen insanlar çok küçük ve son derece mütevazı kulübelerde yaşarlar ve günlük yaşamlarının büyük çoğunluğu açık havada geçerdi. Bu kişilerin yaşadıkları yerde mobilya olmazdı; sadece tabak, çanak, bıçak gibi çok az ev eşyasına sahiptiler.

Bir diğer sosyal grup nüfusun % 10'unu oluşturan m*ayequeler*di ya da bir diğer deyişle *bondsmen* ya da kefiller. Bu kişiler başkalarının

topraklarında çalışırlardı; fakat bu topraklara ne sahip olabilirlerdi ne de miras bırakabilirlerdi. Mayequeler hayvanların koşulduğu ağır işlere koşuluyorlardı fakat çocukları özgür oluyordu. Bu çok dalgalanma gösteren özel bir sosyal statüydü. Bir köle grubu olarak pipiltin topraklarında çalışırlardı.

Esirlerin Konumu

Esirler ve *tlacotin* adı verilen ve savaş dışında esir alınan kişiler Azteklerin hiyerarşik piramidinde önemli bir sınıfı oluşturuyorlardı. Bu esirlik türü o yüzyılın koloni Avrupa'sındaki esir kavramından çok farklıydı, örneğin esirlik Avrupa'da olduğu gibi doğuştan değil kişiseldi. Yani bir esirin çocukları da esir olmuyor, özgür olarak doğuyorlardı. Bir esir konum sahibi olabilir hatta başkalarını esir alabilirdi. Esirler özgürlüklerini satın alabilir, kötü muameleye maruz kaldıkları anlaşılırsa serbest bırakılabilirlerdi. Yöneticilerle evlenen çocukları varsa, yine serbest bırakılabilirlerdi. Efendisi ölen hizmetçi köle serbest kalırdı.

Pazar yerindeki bir esir efendisinden kaçıp pazarın duvarlarını aşarsa durumunu hâkimlere anlattığı taktirde serbest kalabilirdi. Bu durumdaki biri yıkanır ve yeni elbiseler giyerdi. Bu, onun efendisine ait kıyafetleri giymeyerek özgürlüğüne kavuştuğunun bir ilanıydı. Ayrıca yetkili merciler tarafından "*adam olmaz*" diye sınıflandırılmadığı sürece kölenin izni olmadan efendisi onu satamazdı. Adam olmama durumu bir kölenin tekrar eden aptallıklar, kaçma girişimleri ya da genel hal ve tavırlarındaki kötü davranışlarını

ifade ederdi. Adam olmaz köleler arkadan halkalarla tutturulan tahta yakalıklar takarlardı. Yakalık yalnızca kötü davranışı sembolize etmezdi. Aynı zamanda kölenin kalabalıkta ya da dar yerlerden kaçışını zorlaştırırdı. Yakalı bir köle satın alındığında kölenin kaç kere satıldığı söylenirdi. Dört kere satılan adam olmaz bir köle, öldürülmek üzere satılabilirdi. Ama yakalı bir köle saraya veya bir tapınağa girebilirse özgürlüğünü kazanabilirdi. Bir Aztek ceza olarak köle olabilirdi. Ölüm cezası yerine kurbanının karısının ricasıyla kadının kölesi olabilirdi.

Eğer yetkililer oğlunu *adam olmaz* diye ilan etmişlerse bir baba oğlunu köle olarak satabilirdi. Borcunu ödemeyenler de köle olarak satılabilirlerdi. Aztekler diğer birçok kabileyi de esir almışlar ancak onların kendi kendilerini yönetmelerine ve dini inanışlarını devam ettirmelerine izin vermişlerdir. Ancak karşılık olarak bu kabilelerden yemek, giysi, kap kacak, soyluların, rahiplerin ve Tenochtitlan şehrinin yöneticilerinin ihtiyaç duyduğu diğer eşyaları sağlama mecburiyetini getirmişlerdir.

Askeri esirler genellikle öldürülüyorlardı ama eğer olağanüstü beceriler gösteriyorlarsa kamu işlerine yönlendirilebiliyorlardı. Hainleri haber vermemek, bir vatan haininin ailesine mensup olmak, satmak için özgür bir adamı kaçırmak, rızası olmadan başka birinin malını satmak, on yaşın üzerinde olup telafisini yapmadığı bir hırsızlık yapmak ve bir esiri efendisinin ibadet evine girmekten engelleyen suçlardan dolayı "*suçlu esir*" konumuna gelmek, özgürlük haklarını kaybetmek anlamına geliyordu. Yaptıklarını telafi edenlerse cezalı olan ya da özel olarak sahip olunan kölelerdi.

Fakirler ve yemeğe ihtiyacı olanlar gönüllü köle olurlardı. Ebeveynler çocukları bir ailenin geçimine katkıda bulunacak kadar olgunlaştıysa daha genç bir çocuk edinmek üzere onu satabilirlerdi. Bazen yoksul kimseler daha varlıklı bir komşudan aldıkları ödünç şeye karşılık kefil verilebilirdi. Eğer fakir kişi hizmet ettiği sırada ölürse ya da sahibi kanunsuz olarak bir mülk alırsa, borç silinirdi. Bu durum oluşmasın diye sahip genellikle esiri evde tutar ve yalnızca kişisel hizmetlerinden yararlanırdı. Savaş esiri durumu dışındaki esirlik çok zahmetli değildi. Bir köle kendi ailesini idare edebilir, mülk sahibi olabilir, hatta kendi esirlerine sahip olabilirdi. Esirin tek dezavantajı şehir ofisine seçilme hakkına sahip olmamasıydı.

Aztek Savaşçıları

Aztek Devleti askerlerin egemenliğindeki bir devlet yapısına sahipti. Meksikalıların, yani Azteklerin istila emellerine ve dini inançlarına göre savaş çok önemli bir faaliyetti. Kastlara ve sınıflara bölünmüş ama dikey akışkanlığını da koruyan Aztek toplumunda, yükselmenin en güvenli yolu savaşta kahramanlık göstermekti. Onlar güneşin insan kanıyla beslendiğine dair pagan bir inanca sahiplerdi. Bu çarpık anlayışları, birçok kişiyi tapınaklarında kurban etmelerine neden olmuştur. Pek az sayıda kabile Azteklerin bu barbar yöntemlerine karşı direnç göstermişlerdir. Bunlar Tlaxaltecas ve Purepechas kabileleriydi.

Tenochtitlan’da erkek olarak doğmak bir savaşçı olmak anlamına geliyordu. Bu nedenle erkekler için savaşın cazibesi kaçınılmazdı. Ebe

erkek bir çocuğun doğumuna savaş çığlıklarıyla katılırdı ve bebeği henüz yeni doğmuşken alıp havaya kaldırırdı. Göbek bağı, savaş gerçekleşmiş olan bir ovanın ortasına gömülmek üzere deneyimli bir savaşçıya emanet edilirdi. Doğumdan birkaç gün sonra çocuğun isimlendirilmesi sırasında civardaki küçük erkek çocuklar toplanarak küçük savaşçının ismini sokaklarda ve evlerin girişlerinde bağırırlardı.

Doğuma atfedilen merasimden sonra savaşçılığın ilk işareti çıkardı. İsim takma merasiminden birkaç gün sonra bir rahip erkek çocuğun alt dudağını, savaşçıların taktığı dudak halkasını hazırlamak için delerdi. Her yıl yeni bir işaret yapılırdı; Toxcatl'da savaş festivaline yaklaşıldığında beşikteki bebeklere kadar tüm genç erkeklerin karnı, göğsü ve kolları rahipler tarafından çizilmiş olurdu. Erkekler ayrıca sol bileklerine yara izi dövmesi yaparlardı.

On yaşlarından itibaren savaşçılar gelecekleri için şekillendirilmeye başlarlardı. Saçları kısa kesilirdi, yalnızca ensede bir tutam saç bırakılarak uzatılırdı. Tüm genç Meksika erkekleri savaşçı eğitimi görürlerdi. Hepsine Azteklere göre üstün olma fırsatı tanınırdı. Üstün gelenler ise cömertçe ödüllendirilirlerdi.

Aztek insanları sürekli savaş durumuna göre hazırlanırlardı. Başkent Tenochtitlan gibi stratejik öneme sahip bir şehirde kahramanlık çok takdir edilen bir mevkiiydi. Savaşta ölmek, istenen bir şeydi. Savaşta başarı göstermek ise Azteklerin ulusça gurur duydukları bir sonuçtu. Savaşta gösterilen başarıyı Aztekler erkek

kimliğinin bir göstergesi olarak algılarlardı. Hatta Aztekler doğumu bile savaşa, doğum sırasında ölen kadınları savaşçılara benzetirlerdi.

Aztek askerleri toplumun güçlü kişileriydiler. "*Gençler evi*" olan *telpuchcalli*'de on beş yaşını geçen erkeklere çeşitli silahların kullanılması öğretilirdi. Bu evlerde gençler günlerini daha kıdemli gençlerin denetimi altında iş detaylarıyla ve gelecekteki erkeklik becerilerinin pratiğini yaparak geçirirlerdi. Deneyimli savaşçılar gençleri savaş sanatlarında eğitirlerdi; sonra da öğrenciler pratik eğitim için savaşa giderlerdi. İlk başta askerlere bagaj ve silah taşıyarak yardımcı olurlardı; daha sonra acemiler kendi silahlarını taşırlardı. Sonunda tamamen savaşa iştirak etmelerine izin verilirdi. Önder genç savaşçılar bu evlerde bazı imtiyazlar alırdı ve artık evlenmeyi umabilirlerdi.

Savaş alanında çok başarılı olan avamdan nadir kişiler kendilerini sıradan işlerden tamamen kurtarabilirlerdi. Aztek toplumunda modern anlamda bir askeri eğitim yoktu ama aylık büyük kutlamalarda savaşçılar kabiliyetlerini gösterip bazı ataklar yaparlardı. Savaşta bütün acemi erler deneyimli bir savaşçıyı bir çırak gibi izlerlerdi.

Genç bir erkeğin toplumsal konumu savaşta aldığı esirlerin sayısıyla belirlenirdi. Savaşçıların farklı rütbeleri kullandıkları kıyafet ve aksesuarlarla halka ilan edilirdi. Örneğin hiç esir almamış olan bir asker sade bir pelerin giyer ve takı takmazdı. Bir asker ilk esirini aldığında "öncü genç" olurdu ve özel bir yüz boyası sürmesine ve

süslü bir pelerin giymesine izin verilirdi. Ayrıca evlilik için uygun hale gelmiş olurdu.

Genç bir erkeğin askeri basamakta ilerlemesi kendi ailesi ve calpollisi için bir onurdu. Tlatoani olmak için bile savaşçı olmak ve savaşta yaklaşık 17 esir almak gerekirdi. Yani savaşçılık Azteklerde her yönden çok önemli bir mevkiiydi.

Aztek erkek çocukları yetişkinlik çağına geldiklerinde ilk esirlerini alana kadar saçlarını kesmezler ve uzatırlardı. Bazen ilk esirlerini elde etmek için iki ya da üç çocuk birlik olurdu. Bu durumda kendilerine *iyac* denirdi. Belli bir süreden sonra ki genelde üç savaştan sonra bir esir alamamışlarsa, esir alamadıkları saçlarının uzunluğundan bilinirdi. Bu görüntü Azteklerde utanç verici bir durumdu. Diğer yandan ilk esirini alan önder genç uygun yüz boyasıyla işaretlenirdi; sade bir manto yerine daha uzun ve daha güzel bir giysi giyerdi. Üç esir alana "*Genç Ustaların Ofisi*" açılırdı, küçük savaşçılara talimat verme, bazı festivallerde dans etme imtiyazını elde ederlerdi. Dört esir alan dönemsel savaşçıların seçim rütbesine girerdi, savaşçılar evinde kendi koltuğunu elde ederdi, en sevilen savaşçı işaretini takardı: Uzun dudak halkaları ve kartal tüylü püskülü olan kafa bandları takardı; bu onun büyük işler yapmış olduğunu gösterirdi. Ayrıca esir alanların isimleri yerel savaşçı evlerindeki şarkılarda kutlanarak söylenirdi.

Eğer bir adam zorlu rakiplerinden beşinci esiri alırsa bu kişi *quauchic* olarak adlandırılırdı. Parlak kırmızı file yakalarıyla, mavi dudak halkaları ve özellikle de tamamen tıraş edilip kırmızı bir şerit

bağlanmış olan başlarıyla ayırt edilirlerdi. Eğer bu şekilde iki kurban elde etmişse isteğine göre uzun mavi ya da sarı dudak halkası, kırmızı ya da turuncu deriden sandalet, süslü şapkalar giyebilirdi. Bunlar en büyük savaşçılardı. General ve komutanlar bu tür savaşçıların arasından seçilirdi.

Farklı bir esir aldıklarında tüm komşu civar bölgedeki ana tapınaklarda, çevre tapınaklarda, savaşçının kendi evinde ve sokaklarda kutlamalar yapılırdı. Bir savaşçı için ün çok önemli olduğundan bu durum onları çok şevklendirirdi.

Savaşçıların kahramanlığı soyluluk için de bazı küçük imkânlar oluştururdu. Gri Şövalye maguey ipi yerine pamuk kumaş giyme hakkına sahip olurdu; süslenebilir ve şehrin sokaklarında sandaletle yürüyebilirdi. Vergiden muaf olurdu ve vergi deposundan ona mal verilirdi, isterse saraya girebiliyordu ve kraliyet masasında kendi payını savunabiliyordu. Ritüellerde lordlarla dans etme imtiyazına sahipti. Çocukları da bu imtiyazlardan faydalanabiliyordu. Kısacası bu savaşçı yeni bir sınıfa geçer ve çocukları da bu imtiyazlardan yararlanırlardı. Bu kişiler kendilerine "şövalye" derlerdi. Ancak Gri Şövalyelerin kıyafetleri gerçek soylulardan farklıydı. Savaş gömleklerinde kuş tüyleri yoktu. Pamukla desteklenmiş olan zırhlarına uygun hayvan derisinden yalnızca tek şerit takıyorlardı, soylular ise kuştüyü işçiliği olan şeyler kullanıyorlardı.

Aztek ordusunda profesyonel savaşçılar vardı; yalnızca tutuklananlar tamamen savaşçı olurlardı ve savaştaki başarıları onları pillis yapabilirdi. Bir Aztek savaşçısı 4-5 kişiyi esir alırsa ona

tecuhtli denirdi ve bu kişi en başarılı askerler olan Kartal ya da Jaguar şövalyelerine katılabilirdi. Bu savaşçılar önemli toplum törenlerinde dans edebilir, dudak küpesi ve kartal tüylü saçağı olan kafa bandı takabilirlerdi. Ayrıca kendisine toprak köleleriyle birlikte bir arazi verilirdi ve bir soylu gibi vergiden muaf tutulurdu.

İmparator I. Montezuma en başarılı savaşçılar için özel bir terim oluşturmuştu: ***Quauhpilli.*** Bunlara bazı imtiyazlar ve soyluların sorumlulukları verildi. "Başarıyla elde edilen bu soyluluk" kategorisi daha sonra elit sınıfın imtiyazlarından yalnızca kalıtımla gelen soyluların yararlanabileceğini iddia eden II, Montezuma tarafından kaldırılmıştı.

Her yeni esirle savaşçıların imtiyazları ve imkânları artardı. Azteklerde en iyi savaşçılar kartal savaşçılar, jaguar Savaşçılar ve otomi savaşçıları olarak bilinirlerdi. Bu savaşçılar kraliyet sarayında akşam yemeği yiyebilir, pulque içebilirlerdi. Ayrıca savaş sırasında komutanlık ve liderlik görevlerini üstlenirlerken evlerine döndüklerinde de çok fazla başka imtiyaza sahip olurlardı.

Azteklerin Savaş Usulleri

Aztek savaşları ritüelliydi ve farklı bir protokol izlenirdi. Ancak savaşlar her zaman şiddetli ve sert olurdu. Genişlemek isteyen bir şehir devletinin idarecisi ilk önce hedef kasabanın teslim olmasını istemek için bir elçi yollardı. Bölgedeki lorda hediyeler verilirdi ve reddetmelerinin sonucu açıklanırdı. Bu tehditler arasında askeri

istila, şehrin olası yıkımı ve ağır vergi yüküne maruz kalma gibi ağır şartlar bulunurdu. Bazen bölgesel bir tlatoani daha düşük bir vergi oranı üstlenmek için isteyerek teslim olurdu. Ancak eğer bu şartlar kabul edilmezse, elçi aşağılanarak eve yollanır ve savaş hemen başlardı. Saldırgan devletin kralı, uygun gençlerden ve deneyimli askerlerden hemen bir ordu oluştururdu; kadınlar yemek ve erzak sağlardı. En deneyimli savaşçılar davul sesleri ve trompetlerle savaş nidaları içinde savaş alanına sürülürdü. Askerler kararlılıkla ve gayretle savaşırdı. Belli bir bölgeden çok kalabalık bir ordu bazen tugaylara bölünürdü, iki ya da üç klandan, bağımsız güçler oluştururlardı.

Savaşta Kullandıkları Silahlar

Azteklerin savaşta kullandıkları temel saldırı silahları delici mızraklar ve kılıçlardı. Aztek kılıcı, tahta kabzası olan, uzun obsidyen bıçak sıralarından oluşuyordu. Obsidyen bıçakların aşırı keskinliği bu kılıçları çok etkili silahlar haline getiriyordu. İspanyol istilacılar Aztek askerlerinin tek bir vuruşla bazen atların kafasını kopardıklarını anlatıyorlardı. Ok, yay hücum silahı olarak kullanılıyordu. Ama yakın savaşta daha ağır mızraklar tercih edilirdi. Hatta bazı gruplar sopa ve sapan da kullanıyorlardı. Bazıları sapan ve zıpkından da hoşlanırdı. Savunmada üzeri deriyle kaplı kalkan çok kullanılırdı; bunların bazıları ince bir şekilde boyanır ve tüylerle kaplanırdı. Geneli tüylerle süslenmiş ahşap kaplamalara sahiptiler. Aztekler kapitone pamuktan vücutlarına zırh yaparlardı, tuzlu suya batırıp bu pamuğu tüm

vücutlarına sararlardı. Bu, sopalara ve oklara karşı çok etkili bir koruma sağlardı, İspanyollar Aztek kalkanlarının okları ve kılıçlarının iyi durdurduğunu anlatırlar. Savaş liderleri kendilerini tüylü ceketler, başlıklar, kol bandları ve diğer dekoratif kıyafetlerle süslerlerdi. Şefin saldırı kolları kenarları keskin obsidiyan olan tahta sopalar ve mızraklardı.

Bazı savaşçılar tahta miğfer giyerlerdi. Bunlara oymayla askeri düzenin işaretleri yapılırdı. Ancak bu miğferlerin savunma değerinden çok dekoratif değeri vardı ve kostümü zenginleştirirdi. Bir savaşçı avına göre elbisesini süsleme hakkına sahipti ve büyük şefler sırtlarına tüylerle kaplı büyük bir örtü alırdı. Kabileler, hatta klanlar farklı işaretler taşırlardı; böylece dostla düşmanı, şefle avamı ayırt etmek kolay olurdu.

Azteklerde Yönetim ve Yöneticiler

Aztek toplumu Tehochtitlan'da görkemli bir sarayda yaşayan, sivil, askeri ve dini otoriteyi temsil eden hükümdar yani tlatoani tarafından yönetiliyordu. Tlatoaninin sarayındaki tüm yüksek rütbeli kişiler toprak sahibi kişilerdi. Ancak halk arasından savaşlarda yüksek başarılar ve kahramanlıklar gösteren kişiler olursa bunlar da yüksek mevkilere yükseliyorlardı. Hiç kimse "Büyük Konuşmacı" yani Aztek İmparatoru'nun tek bir emrine bile karşı çıkamazdı. Fetih zamanında en üst otorite kralın kendisiydi. Yarı-kutsal olarak düşünülürdü ve yalnızca üst sırada insanların doğrudan bakabilmesine müsaade edilirdi. Krala yaklaşırken tevazularının ve saygılarının göstergesi

olarak önce eliyle toprağa ve sonra ağzına dokunurlardı. Kral yemeğini tek başına yerdi ve ancak ziyaretçileri ve yabancıları sandaletlerini çıkardıktan ve özel bir pelerin giydikten sonra kabul ederdi. Kral bir tahtırevanda atıştırır ve ayağını yere değdirmezdi.

Ama bir örneği İspanyol istilasında yaşandığı gibi imparator azledilebilirdi. Daha sonraki sayfalarda anlatacağımız gibi İspanyol Cortes'in Aztek topraklarını istila etmesi sırasında başta olan II. Montezuma tahttan indirilip yerine genç savaşçı Cuahutemoc geçirilmişti. Büyük Konuşmacının oğlu her zaman varis olmazdı. Roma senatosundakilere çok benzeyen "Bilge Adamlar"dan oluşan bir Konsey, demokratik yollarla bir sonraki Tenochtitlan liderinin kim olacağına karar verirdi. Büyük Konuşmacı'nın seçimi bu şekliyle de Bizans İmparatoru'nun seçilmesine çok benziyordu. Çok ayrı gibi görünen bu iki kültür de aynı yüzyıla denk gelmiştir. Büyük Konuşmacı seçildiğinde her dediğine itaat edilirdi. Konumu itibariyle hem hükümetin başıydı hem de Büyük Tapınağın ana rahibiydi. Aztek geleneklerine göre bir kişi Büyük Konuşmacı seçildikten sonra o artık Tanrı'nın bir temsilcisi olurdu. Aztek hikâyelerine ve efsanelerine göre bu garip seçim sürecinin çıkış noktası, yakın bir şehirdeki lordun Ilancucitl adlı kızıyla evli olan ilk Aztek Hükümdarı Acamapichtli'ye (1376) dayanmaktadır. Bu kız kısırdı; bu yüzden Aztek lordları krala kendisine kendi kızlarını eş olarak önerip, eşlerini de esir olarak vermişlerdi.

Bunun sonucunda Aztek Kralı'nın birden fazla karısı hamile kalınca, her biri kendi çocuğunun hak sahibi olduğunu ileri sürmüştür. Acamapichtli'nin oğullarının çoğu yeterince büyüyünce

imparator, bir grup rahip ve büyük savaşçılara bir araya gelerek bir sonraki Büyük Konuşmacı'nın kim olacağına karar vermelerini emretti. Bu emir, üyelerinin büyük savaşçılar ve bilge rahipler olduğu Bilge Adamlar Konseyinin oluşmasına neden oldu. Bunlar da kendi Calpullileri tarafından seçildiklerinden seçim son derece demokratikti. Aztek imparatorluğu sona erdiğinde, bu seçim süreci de sona ermiş oldu. Bu sayede Aztek ailelerinden hiçbir hanedanlık oluşmadı.

Bir kral öldüğünde de bir sonraki asilzadeler, üst düzey kumandanlar ve önemli rahiplerden oluşan bu konsey tarafından kral kraliyet ailesinin içinden seçilir. Konseyin yeni kralı 'seçmek' için toplanmasına rağmen, Aztek soy ağacı, başarıyı yönetmenin ne kadar sıkı tutulduğunu açıklıyordu. Yöneticiliğin bir jenerasyondan diğerine değil de kardeşten kardeşe geçtiği görülebiliyordu. Fakat bu soy ağaçlarına bakıldığında ilişkilerin iyi tanımlanmamış olduğu görülürdü. Bu yüzden bir kral seçildikten sonra miras bıraktığı soyluluğu, Tolteclerden itibaren sayılırdı. Bu kişi diğerlerinin sahip olmadığı bir ayrıcalığa sahip olurdu.

Aztek protokolüne göre hiç kimse direk olarak imparatorun gözüne bakamazdı, hiç kimse onunla konuşamaz ve onu duyamazdı. Bu yüzden hükümdarın söylediklerini ve hükümdara söylenenleri ileten bir sözcü vardı. Ama acil durumlarda hükümdar direkt olarak Konsey'le konuşurdu. Asillerin bile onun huzuruna çıplak ayakla çıkmaları gerekiyordu. Tüm bu garip uygulamalara rağmen, Aztek toplumunda hiçbir zaman kapalı cemiyetler oluşmamıştır. Herhangi biri Bilge Adamlar Konseyi'nin üyesi olabilirdi. Ama sadece

soylulardan gelen adamlar Büyük Konuşmacı olabilirdi. Öyle ki toplumda en fakir bir insan bile en üst seviyelere ulaşabilmiştir. Azteklerin neredeyse tüm Kuzey Amerika'yı kontrolleri altına alma, bu topraklarda egemen olma ve dünya çapında en büyük imparatorluklardan olma sebeplerinden biri de zaten budur. Bilindiği gibi imparatorluk yıllar içinde irili ufaklı 50-60 şehir devletini kapsayan yapısıyla, Orta Meksika'nın büyük bir bölümünü yönetimi altında toplamıştı.

Aztek Hükümdarları

İlk Aztek Hükümdarı olarak kabul edilen Tenoch'un, efsanevi ülke Aztlan'dan daha sonra imparatorluğun başkenti olacak Tenochtitlan'a 14. yüzyılda geldiği söylenir. Tenoch yaşlılar konseyi tarafından seçilerek başa gelmiştir. Başkent Tenochtitlan'ın kuruluşundan sonra 1350'lerde öldüğü düşünülen Tenoch, Tenochtitlan'a adını vermiştir. Tenochtitlan Náhuatl dilinde "Tenoch tarafından kurulan yer" anlamına gelmektedir.

Aztek İmparatorluğu'nun varlığı süresince, efsanevi imparator Tenoch'la birlikte 12 tane Aztek İmparatoru yaşamıştır. Bunlar;

Efsanevi Kurucu: Tenoch

1375: Acamapichtli: Adı *Avuç dolusu ok* anlamına gelen I. Aztek Hükümdarı aynı zamanda Tenochtitlân'ın kurucusudur.

1395: Huitzilihuitl

1417: Chimalpopoca

1427: Itzcoatl: Adı 'Obsidyen Yılan' anlamına gelen bu Aztek hükümdarı Tenoch'tan sonraki dördüncü hükümdardı. Tepanek'lere karşı göl bölgesinde yaşayan diğer insanlarla birlikte bir koalisyon oluşturmuş, Azcapotzalco şehrini alarak Tepanek hakimiyetine son vermiş ve Üçlü ittifak İmparatorluğunu kurmuştur.

1440: 1. Montezuma (ya da Montezuma Ilhuicamina)

1469: Axayacatl: Su Yüzlü

1481: Tizoc: Kanayan

1486: Ahuitzotl: Adı 'Su Yaratığı' anlamına gelirdi, sekizinci hükümdar olan Ahuitzotl çetin bir savaşçıydı. Büyük Tapınağı tekrar inşa etmiş, imparatorluk sınırlarını bir sahilden diğerine uzatmayı başarmıştır.

1502: II. Montezuma (ya da Montezuma Xocoyotzin II): Adı 'Kızgın Başkan' anlamına gelen bu hükümdar en genç başa geçen hükümdardı İspanyol istilası sırasında Aztek hükümdarıydı. İspanyollar tarafından esir alınan II. Montezuma daha sonrasında kendi halkı tarafından öldürülmüştür.

1520: Cuitlahuac

1521: Cuauhtemoc: Düşen Kartal

AZTEK TOPLUMUNDA AİLE YAPISI:

KADIN VE ERKEĞİN ROLLERİ

Kadınlar ve Erkekler

Aztek erkek ve kadınlarının toplumda çok farklı rolleri vardı. Kadınlara toplum içinde daha alt bir sınıf olarak bakılıyordu. Kadının namuslu ve yüksek ahlakı olmasına çok önem veriliyordu. Aztek kadınları yaklaşık 16 yaşında evlenirdi. Kadınlar ev işlerinden sorumluydular. Ev temizliği yapar, yemek yapar, dikiş diker ve çocuk yetiştirirlerdi.

Bir kadının ev ekonomisine katkısı oldukça fazlaydı. Ailenin vergi ödemek için örgülerine ihtiyacı olurdu; ayrıca fazla kumaşlarla, diğer malların alış verişini yapan da kadındı. Kadınlar aileleri için yiyecek alışverişini yapar, haftalık ihtiyaçlarını karşılar ve yemek ve yaptığı zanaattan satardı. Kumaş üretmek zorunda olmayan ve pazardaki alışverişler için endişe duymayan soylu kadınlar bile zamanlarının çoğunu ip eğitmek ve örgüyle geçirirlerdi; bu, sosyal sınıfa bakılmaksızın önem verilen bir cinsiyet kimliğiydi.

Ayrıca kadınlar tütsü yakmak ve ev mihrabı hazırlamak gibi evle ilgili başka ritüelleri de yerine getirirlerdi. Kadınlar hükümette ve dini işlerde görev alamıyorlardı. Bu daireler kadınlara kapalıydı. Öyle ki en önemli dini ofislerden biri olan "Yılan Kadın" her zaman erkeklerle dolu olurdu. Kadınların hukuki hakları vardı ama

erkeklerden sonra geliyorlardı. Mülk sahibi olabiliyor, sözleşme yapabiliyor ve mahkemeye başvurabiliyorlardı. Fr. Bartolome de las Casas, Aztek kadınlarını bir anne olarak şöyle anlatmıştır: "*Onlara dört yıl süt veriyorlar, çocuklarını çok seviyorlar, onlara o kadar bağlılar ve o kadar özen gösteriyorlar ki tüm bu zaman boyunca çocuklarını emzirmeye devam ediyorlar. Eğer dul kalmışlarsa ve çocuk henüz sütten kesilmemişse çocuğun süte ihtiyacı kalmayıncaya kadar tekrar evlenmezlerdi ki böylece hamile kalmasınlar. Eğer bir anne böyle yapacak olursa çok haince davrandığı düşünülürdü*."

Erkekler ise ev inşaatında çalışır ve çiftçilik yaparlardı. Zamanlarının büyük bir kısmı evden uzakta geçerdi. Bekâr erkekler babalarına yardım ederlerdi ve sayısız askeri kampanyaya katılarak kendi prestijlerini arttırırlardı.

Çocuklar

Aztek toplumunda bir bebek doğduğunda, akrabalar hediyelerle ona "hoş geldin" derlerdi. Erkek çocuğun isimlendirilmesinde, civardaki küçük erkek çocuklar yeni doğan savaşçının ismini evin avlusunda ve capullinin evinin sokağı boyunca ilan etmek amacıyla çağrılırlardı. Böylece komşular ev halkına hediye olarak yemek sunmaları için uyarılmış olurlardı; küçük haberciler sunulan yemek için ödeme talep ederlerdi.

Doğumdan hemen sonra yapılan isim takma törenindeyse erkek çocuğun eli küçük bir ok, yay ve kalkanın etrafına bağlanırdı; bu,

onun savaşçılığını sembolize ederdi, kızların elineyse minyatür ip eğirme ve örme aletleri ve küçük bir süpürge bağlanırdı. Her iki çocuğa da yetişkinlerin elbisesinin minyatür bir versiyonu giydirilirdi. Erkek çocuğa genellikle doğum gününe göre isim takılırdı: Bir Saz, İki Çiçek, Yedi Geyik ya da hayvan isimleri. Mesela Nezahualcoyotl (Aç Tilki) veya atalarına benzeyen isimler verilirdi; "Genç Montezuma" gibi. Hayvan ismiyle birlikte gün ismi de verilirdi. Kızların ismi çiçek kelimesi olan xochill'a birleştirilirdi.

Aztek çocukları çok az bir zamanı oyun oynayarak geçirirler, küçük yaşlarından itibaren ev işleriyle uğraşmaya başlarlardı. Çok katı kurallar içinde yetiştirilirlerdi ve itaatsizlik durumunda ciddi cezalar alırlardı. Kız çocukları beş yaşından itibaren dikiş dikmeyi öğrenirlerdi. Yemelerine izin verilen geleneksel hamur işleri yaşlarına göre ayarlanırdı. Erkek çocukların ilk oyuncakları babalarının onlara verdiği silahlardı. Erkekler erken yaşlarında bir aileyi nasıl geçindireceklerini öğrenmek zorundaydılar. Çocuklar üç yaşında günde yarım tortulla yerlerdi, dört ve beş yaşında porsiyonu iki katına çıkardı, altı yaşından on iki yaşına kadar bir buçuk tortulla, on üç yaşındaysa iki tortulla alırdı. Fasulye de eklenen bu yemek doyurucu ve besleyici idi. Beş yaşındaysa tam bir kek, altı yaşında bir buçuk kek alabilirlerdi. Sekiz yaşından sonra inatçı çocukları şiddetli bir ceza beklerdi. Bu disiplin cezası çocuğun eline maguey bitkisinin dikenlerini batırmaktan, gece soğuğunda çocuğu çıplak olarak soğuğa bırakmaya kadar değişirdi.

Meksikalı çocuklar her dört yılda bir ana tapınakta sunulurlardı. Katılan çocuk yürüyebiliyor olmalıydı ve biraz dans etmeye

çalışmalıydı. Yaşları 3-7 arasında değişiyordu. Yani hepsi sütten kesilmiş olmalıydı. Bu sunum *Izcalli f*estivalinde, sezon takviminin en son ayında yapılırdı. Erkek ve kız çocuklar sosyal sorumluluklarına dört yaşında bu özel festivalle başlarlardı. Bu festivallere hazırlanırken tüm komşu civar bütün gece ayakta kalır, kazanlarını karıştırıp kaynatırlardı; Izcalli festivalinden önce kadınlar günün ilk ışıklarıyla sepetleri taze pişmiş yemeklerle sokaklara çıkar bunları komşularına ve akrabalarına dağıtırlardı. Randevu gününde küçükler gece yarısına kadar uyutulmazdı ve kendilerine yabancı olan teyzeler ve amcalar tarafından hemen tapınağa götürülürlerdi. Ama avam erkek çocuklar ancak altı yaşında sokaklarda özgürce dolaşabilirlerdi.

Soylu erkek çocuklar daha sakin idiler, sosyal zorunluluklarını yerine getirirlerdi. Aynı yaştaki küçük kızlar annelerinin etek ve bluzlarının eski varyasyonlarını giymiş olarak minyatür kadınlar görüntüsünde olurlardı. Kızlar yörenin tapınağın da sık sık dini bilgiler öğrenirlerdi.

Gençler

Genç erkekler tapınaklara odun taşımak, tapınakları, yolları ve köprüleri tamir etmek gibi şehir projelerinde çalışırlardı. Ama erkeklerin sosyal görevi bir savaşçı olmak, kadınlarınki de eş olmaktı. Erkekler ve kızlar doğumlarından itibaren dikkatlice eğitilirlerdi, ilk yıllarında erkekler babaları, kızlar anneleri tarafından eğitilirdi. On beş yaşına kadar neredeyse tüm eğitim ebeveynler tarafından evde verilirdi.

Erkekler yedi yaşında balık yakalamak için ağ kullanmayı ve kızlar pamuk eğirmeyi öğrenirlerdi. Aztek kızları temel olarak evde eğitim alırlardı ve dört yaşında iplik eğirmeye, on iki yaşında yemek pişirmeye başlarlardı. On üç yaşına gelmiş bir Aztek kızı mısırdan Meksika pidesi yapmayı öğrenirlerdi. İyi terbiye almış bir Aztek'in vakar sahibi ve onurlu olması beklenirdi. Eğitimleri evlilik için verilen bir eğitimi kapsardı ama soylu kızlar on iki ya da on üç yaşlarındayken bir yıllarını tapınaklarda yardım ederek geçirirlerdi ve bazıları profesyonel rahibe olurlardı. Ev işlerinde annelerine yardım etmek zorundaydılar.

Genç kızlar tanıdıkları sokaklarda tek başlarına gezer, sabahın ilk ışıklarıyla birlikte capulli tapınaklarına yemek, çiçek ve mısır sunarlardı. Soyluların kızları ergenlikten itibaren avam yaşıtlarına göre daha fazla kısıtlamalara maruz kalırlardı. Hatta bu kızlar, rahip okullarının birinde birkaç yıl kadınlar bölümünde tecrit olurlardı.

Avam kızlar ergenlik çağında yerel Gençler Evi'ndeki bölümlerine katılmaya başlarlardı ve bölgenin delikanlılarıyla birlikte Şarkı Evi'nde kutlamalar için şarkı ve dans öğrenirlerdi. Kıyafetleri ve tavırları genellikle mütevazı olan kızlar, tapınağın önünde yüzlerini boyamış kollarına kuş tüyü takmış olarak dans ederler ve müstakbel bir koca bulmayı beklerlerdi. Azteklerin mantığında sosyal olgunluk hem erkek hem de kız için yalnızca evlilikle beraber gelen bir kavramdı.

Azteklerde Evlilik

Genç erkekler yirmili yaşlarının başlarına kadar evlenmiş olurlardı ama genç kadınlar çok daha erken evlenirlerdi. Genellikle bu sınır 10-12 yaşlar arasındaydı.

Azteklerde evlilik klan dışından biriyle yapılırdı. Bütün bu koşullar oluşunca, erkeğin babası iki yaşlı klan kadınını hediyelerle kızın babasına gönderirdi, kızın babası da adet üzere adayı reddederdi. Yaşlı bayanlar müstakbel gelinin ebeveynlerine tekrar ciddi olarak konuşmak amacıyla geri dönerlerdi. Bu, gelinin çeyiz miktarıyla ilgili olduğundan bu konuşma biraz karmaşıktı, hediyelerin dengelenmesi gerekirdi.

Düğünde herkes özenli konuşmalar yaparlardı, daha sonra evliliklerinin sembolü olarak gelin ve damadın örtüsü birbirine bağlanırdı. Yaşlı erkekler ve kadınlar yine uzun vaazlar verirlerdi, en sonunda bir ziyafet verilirdi. Bu acımasız eğitimden sonra gelin ve damat dört gün kefaret orucu tutardı. Bu zaman dolana kadar evlilik tamamlanmış sayılmazdı.

Aztekler gibi savaşçı uluslarda çok eşlilik yaygındı. Ama adetlerine göre ilk eşin diğerlerinden üstünlüğü olurdu ve onun çocukları tek başına miras hakkına sahip olurlardı. Boşanma hoş karşılanmazdı ama bir mahkeme belli koşullar altında boşanmaya karar verebilirdi. Eğer kadın kısırsa, uzun süre kötü huyda diretirse veya ev işlerini aksatıyorsa, kocası onu terk etme hakkına sahip olurdu. Eğer erkek kendisine destek olmuyorsa, çocukları eğitmiyorsa ya da fiziksel anlamda kötü davranıyorsa kadın serbest kalabilirdi. Boşanan bir

kadın istediği biriyle tekrar evlenebilirdi ama dul kalan bir kadın, ölen eşinin erkek kardeşiyle ya da onun klanından biriyle evlenmek zorundaydı.

Evlenen bir erkek direkt olarak klandan bir toprak alırdı ya da babası çalışmak için çok yaşlıysa babasının toprağını alırdı. Gayretli bir koca taş aletler, kap kaçak yaparak ya da takasa başvurarak iyi bir geçim elde ederdi.

Eğitime Verilen Önem

Meksikalılar için eğitim son derece önemliydi. Anne ve babaların çocuklarına verdiği eğitim on dört yaşına kadar sürerdi. Bu eğitim sırasında son derece dikkatli davranırlar ve çocuklarını sorumluluk sahibi olduklarına emin olana kadar eğitirlerdi. Çocuklarının kumar, hırsızlık, dedikodu ve içkiden uzak durmalarını isterlerdi ve çocuklar yanlış yaptıkları zaman verdikleri ceza acı verici olurdu. Bir ceza şeklinde ebeveyn çocuğunu yanan kırmızıbiberin üzerinde tutar ve kırmızıbiberin buharını teneffüs etmesini sağlardı. Kız çocuklar evde el becerileri ve çocuk bakımı için yetiştirilirdi. Babalar kızlarını çok temiz olmaları için, makyaj yapmamaları için uyarırlardı. Anneler kızlarını fakir bir köylü bile olsalar eşlerine destek olmaları için uyarırlardı. Erkek çocuklar mütevazı olmaları, itaatli olmaları ve çok çalışkan olmaları için eğitim alırlardı. Gelişmelerinin kontrolü açısından dönemsel olarak yerel tapınaklara katılırlardı. Ancak anne babaların verdiği eğitim de calpulliler tarafından denetlenmekteydi.

Aztekler eğitimin önemli olduğuna inandıkları için çocuklarını okula gitmeye zorlarlardı. Aslında çocuklar daha çok küçük yaşlarda okula gönderilir fakat resmi kabul ve giriş çok daha sonra gerçekleşirdi. Gerçek kabul sırasında çocuklar itaat, olumlu davranış, çalışkanlık, alçak gönüllülük, disiplin ve temizlik öğütleriyle dolu uzun bir söylev dinlerlerdi.

Eğitimde Okulların Rolü

İki temel okul türü vardı: ***Calmecac*** ve ***tepochcalli.*** Bu iki okul arasındaki esas fark, cinsel ve sosyal ayrımlara yönelikti. Aile içinde verilen eğitimin ardından soyluların ve rahiplerin çocukları calmecac'a, diğer sınıflara dâhil olanlar ise tepochcalli'ye giderdi. Bunlar "*gençlik evi*"ydi. Kızlar ve erkekler; aynı okula giderlerdi ama birbirlerinden ayrılırlardı. Ancak calmecaclara giden kızlar ve erkekler farklı calmecac okullarına gidiyorlardı. Her bölge ya da calpullinin yerel tapınağa bağlı kendine ait telpochcallisi vardı. Bu telpochcalliler halka açıktı. Çocuklar burada, temel ahlaki ve dinsel eğitim, ayin, dans, tarih, mitoloji, din ve Azteklerin tören şarkılarını öğrenirlerdi. Erkekler yoğun bir askeri eğitim alır, ayrıca tarım ve ticaret öğrenirlerdi. Kızlar bir aile kurmak üzere eğitilirlerdi ve gelecekteki evlerinin refahı için sanat ve ticaret konularında dersler de alırlardı. Okuma yazma öğretilmezdi; bazıları ebe olarak eğitilirdi ve bir hekimden bu konuda ciddi bir eğitim alırlardı. Telpochalli öğrencilerinin bazıları ordu için seçilirdi ama çoğunluğu evlerine geri dönerlerdi. Kızlar da gelecekte hizmet edecekleri dinsel törenlere

katılımı öğrenirdi. Macehualles (yani işçilerin, tüccarların, köylülerin ve inşaatçıların) çocukları telpochcalli adı verilen yerel okullara giderlerdi. Orada temel mesleki beceriler, savaş unsurları ve iyi vatandaşlık öğretilirdi. Çocuklar kendi tarihlerini ve dinlerinin temellerini öğrenirlerdi. Akıllı olan bazı Macehualli çocuklar calmecaca gönderilirdi, orada daha ileri kariyerler için yetiştirilirlerdi.

Calmecacsa soylu çocuklar içindi. Özellikle soylu ailelerin en ümit veren oğul ve kızları, dinsel, askeri ya da politik yaşamda söz sahibi olmaları amacıyla bu okullarda eğitim alıyorlardı. Calmecaclarda çok ender olarak alt sınıfa dâhil ailelerin çok zeki çocukları da okuyabiliyorlardı. Her kentte kızlar ve erkekler için birer, calmecac vardı ve bu okullarda çok katı bir disiplin ve itaat uygulanıyordu. Çocuklara verilen arınma cezaları, öğretilen dualar ve yıkanma törenleriyle ciddi bir disiplin altında eğitim verilirdi. Bu okulun yapısında askeri bir akademi ya da manastır havası hâkimdi. Bu okullar hemen tapınakların yanında bulunan okullardı. Çoğunlukla pillislerin oğulları calmeaclara girerlerdi. Bu okullar yeni askeri ve dini liderler oluşturmak için hizmet verirdi. Ayrıca lider, rahip, öğrenci, hekim ve kitap yazarları yetiştirmek amaçlı bir eğitim de verirlerdi. Ritüelleri, eski ve yeni tarihi, edebiyatı, takvim bilimini, geometriyi, şarkıları ve askeri sanatları öğretirlerdi. Programda aritmetik, mimarlık, astronomi, tarım ve savaş gibi dersler de vardı.

Calmecacı hem din hem de idari konuları öğreten rahipler yürütürdü. Bu okuldan mezun olanlar yargıçlık ve benzeri kilit görevlerde bulunacakları için, öğretim sırasında hukuk bilgisi de

verilirdi. Ayrıca konuşma sanatının incelikleri de ders olarak verilirdi. Çünkü tarih anlatımları, ezberden öykü ve şiir okuma, davaların yönetilmesi ve pazarlık, hep sözlü yapılırdı. Eğitimli olmak, konuşma, tartışma ve anlatım uzmanı olmak anlamına geliyordu. *Cuicacalli* adı verilen bir okul da vardı; bu daha çok askeri bir okuldu. Tüm erkek çocuklar savaşta eğitim alırlardı ve okul sırasında genelde kavgayla sonuçlanan büyük rekabetler olurdu. Erkek çocuklar eğitimlerine ek olarak ailelerinin topraklarında oldukça fazla çalışmak zorundaydılar. Çocuklar görgülü yaşamayı, yönetmeyi ve tarihi anlamayı, ebeveynlerinin bakış açılarını sıkı bir denetimle öğrenirlerdi. Calmecac'da eğitim görmek imparatorluk yönetiminin gelişmesinde Aztekler için önemliydi.

Aztek Kanunları ve Vergilendirme Sistemi

Aztek kanunu insan ilişkilerinin tüm yönleriyle ilgilenirdi. Medeni, ceza ve diğer hukuki meseleler ve devletin dış ilişkilerine yönelik hukuku kapsamaktaydı. Hukuk sisteminin tüm yapısı calmecac'ta öğretilirdi. Kanunlar basit ancak son derece zalimceydi. Aztek kanunlarının doğasından dolayı hapishane ve zindanlara çok az ihtiyaç oluyordu. Çoğu suç kırbaçlama, kurban edilme, boynunu vurma ya da hayat boyu kölelik gibi ölümle sonuçlanacak şekilde cezalandırılıyordu. Ancak bazı sürpriz istisnalar gösterebiliyordu. Örneğin mısır çalmak ölümle cezalandırılabilir, ancak ihtiyaç halinde olan kimse yolun kenarına ekilmiş olan sıradan 4 koçandan alırsa kınanmasına gerek kalmayabiliyordu.

Aztek hukukundaki ilginç bir kavram cezanın şiddetinin suçlunun sosyal durumuna göre belirlenmesiydi. Yüksek mevkie sahip olan bir kişinin daha fazla ahlaki sorumlulukları olduğu için onun işlediği suçlar daha ağır cezalandırılabiliyordu. Örneğin bir kefilin işlediği suça tolerans gösterilirken, üst rütbeli bir rahip aynı suçtan dolayı ölüm cezasına çarptırılabilirdi. Kanunlar aileyi, toplumu ve devleti korumak üzere dizayn edilmişti. Soyluların kendilerini savunma hakları vardı ve özel olarak dinlenebilirlerdi. Ancak suçlu bulunduklarında usulüne uygun olarak cezalandırılırlardı. Sadece devletin karar verme gibi bir yetkisi vardı ve cezaları verme yetkisi de yine devlete aitti.

Kanunlara saygılı bir Aztek hareketleri konusunda dikkatli davranırdı; doğru olanı yapıp yapmadığı ve diğerlerinin takdirini alıp almadığı konusunda kaygılı olurdu. Kendisine çok değer verilmesini isterdi; fakat dünyada yaptığı davranışların ahiretteki ceza veya ödül inancıyla bağlantısını kurmazdı. (Leon-Portilla, 1963).

Özellikle imparatorluğun birçok kanunu vardı. Zinadan hırsızlığa kadar birçok suç ölümle cezalandırılıyordu. Tenochtitlan şehri hükümet tarafından idare edildiği için vergi, ceza, kıtlık ve pazar ticareti bu bölgeden idare ediliyordu. Aynı şekilde hükümetin oluşturduğu kanunlardan biri ihlal edildiğinde bunun cezası Tenochtitlan'da infaz ediliyordu. Suç işleyenler bir süre caydırıcı koşullar altında esir olarak çalıştırılıyorlardı. Eğer işlenen suç hafifse haraç ya da para cezası gibi bir ceza ödüyordu. Azteklerde 60 yaşından önce sarhoş olmak yasaktı. Sarhoş olanların önce kafaları tıraşlanıp evleri yıkılırdı. Bu kişiler ilk defasında cezalandırılsalar da

bu durumlarının devam etmesi halinde ölüm cezasına çarptırılabiliyorlardı. Adam kaçırmanın cezası köle olarak satılmaktı. Vatan hainliğinin cezası ölüm, mal varlığına el konması, topraklarının yıkımı ve çocuklarının köle olarak satılmasıydı.

Tlatoani ya da diğer adıyla Büyük Konuşmacı'nın birçok siyasi görevi vardı. Bunlardan biri de mahkemenin başkanlığı sıfatıydı. Suçlular mahkemeye çıkarılır ve burada kişinin suçlu olup olmadığına karar veren bir grup hâkim olurdu. Bu sırada tlatoani hâkim olarak görev yapabilirdi. Özellikle toplumun seçkin kişileri mahkeme jürisini oluştururdu. Kendi bölgesinde çözümlenemeyen anlaşmazlıklar ve işlenen suçlar, kraliyet adına faaliyet gösteren yerel lordun mahkemesinin yargılama yetkisine girerdi. Eğer mesele çözümsüz kalırsa ya da adaletsizlik hissi oluşursa avam bile iki yüksek mahkemeden birine başvurabilirdi. İkinci mahkeme lordların ve soyluların meseleleriyle sınırlı hizmet veren bir mahkemeydi. Ama halkın içinde sarhoş olmak gibi bazı suçlar direk olarak kraliyet hâkimlerinin önüne giderdi. Ancak avam için mesele daha farklı çözümleniyordu. Onlar zorunlu ceza seçebiliyorlardı. Suçlular toplanır ve Kral Montezuma'nın hâkimleri özel olarak onların cezalarının derecesini değerlendirirken, onlar bir tahıl ambarında hapsedilirlerdi. Sonra uygun bir günde insanlara hâkimlerin kararını dinlemeleri ve cezayı seyretmeleri için toplanmaları emredilirdi. Ölüm cezası verilenler bilekleri bağlı olarak pazar yerinin ortasına getirilirdi. Hâkimden uzun bir nutuk dinleyen suçlular bunun ardından infaz edilirlerdi.

Kral Netzahualcóyotl ve Ünlü 80 Kanunu

Texcoco Kralı olan ve 1431-1472 yılları arasında yaşamış olan bu Nezahualcóyotl, Extlilxóchitl'in oğlu idi. Teotihuacan'da soyluları yargılayan bir mahkeme kurdu. Kamu, askeriye ve mülk sorgulamaları için tavsiye bireyleri oluşturdu. Organizasyonlarının başına dört çocuğunu getiren kral, bunlara ek olarak 80 kanun çıkardı.

Aztek tarihine ünlü bir devlet adamı ve büyük bir kanun koyucu olarak geçen Nezahualcóyotl, daha az yönetici ve daha az değişken geleneklerle geniş bir alanda sosyal kontrolü inşa edebilmek için, hukuki ve siyasi gücü kendi üzerinde birleştirerek anti-sosyal davranışları düzenleyen ve mahkemeleri tekrar organize eden ünlü 80 kanunu çıkardı. Bu kanunların ve yargıçların yüksek ünü nedeniyle Azteklere komşu devletler zor davaları Texcoco mahkemelerine verirlerdi. Bu kanunlar devlet yönetiminden yana olan, sert ve standartlaşmış katı bir hukuk sistemini sembolize ediyordu. Bu kanunların müthiş bir tarafsızlıkla uygulanması esastı. Kurallar esnek değil belirli anlaşmazlıkları çözmek için tek tip ve mekanik bir biçimde işleyen bir yapıya sahipti. Mapa Quinatzin adı verilen kodekste Nezahualcóyotl'un suçluları cezalandırma yöntemleri resimlerle ifade ediliyordu. Bu belgenin ilk sayfasında bir dizi suç ve buna denk düşen cezalandırma şekli resmedilmektedir. Suç hırsızlık, cezaysa boğarak öldürme olarak ifade edilmiştir. Bu sayfanın ikinci sütunundaysa mülküne kötü baktığı için bir yöneticinin oğluna verilen ceza ifade edilmektedir.

Nezahualcóyotl'un bu kanunların yanında hukuk sistemine getirdiği diğer bir yenilik de 12 yargıçlı Anayasa Konseyi'ydi. Bu konseye kendi akrabası baş yargıç olmuştu. Bu konseyin kararı daha sonra yüksek iki yargıca götürülürdü; bu iki yargıç yalnızca hükümdarın onayıyla hüküm verebilirdi.

Tetzcocan hukukunda 80 yasa olmasına rağmen her şey yasalara göre yargılanmıyordu. Azteklerin geçmişten yani atalarından getirdikleri ve uygulanandan tamamen farklı adalet anlayışı da vardı. Bu kanunlarda katı cezalar ve karşılıklar yoktu. Yargı mantıklı davranış olarak ifade edilecek bir kavrayışa sahipti. Bu Texcoco hukukunun sert yapısını mantıklı adam anlayışıyla biraz olsun yumuşatan bir unsur oluşturuyordu.

Nezahualcóyotl'un kanunları türünde katı hukuk anlayışının tarihte nadir görünmesi nedeniyle kralın, bu yola tüm farklı kabileleri ve kent halklarını kavramak ve rahat yönetmek amacıyla başvurduğu kanısı yaygındır. Nezahualcóyotl'un katı kanunları, farklı grupların disipline edilmesinin yanında hukuk sistemini yürüten hâkimleri denetlemesi, mahkemelerin etkinliğini artırması ve muhaliflerin etkisini kırması açısından o dönem için Aztek toplumu üzerinde oldukça etkili ol-muştur.

Nezahualcóyotl kanunları dışında Tezcutzinco Ormanı'nın ağaçlarını korumuş, su kaynaklarının dağlardaki yönünü değiştirmiş, sulamayı getirmiştir. Çiçek ekimi ve hayvan türlerinin üretimini yaptırmış, sanatla ilgilenip şiirler yazmıştır. Büyük oğlu, Nezahualcóyotl'un ömrü boyunca kendi elleriyle 12 kralı

öldürdüğünü, 30 savaşa katıldığını, hiçbir zaman yaralanmadığını yazmıştır. Zamanının tüm akıllı insanlarını ve filozoflarını bir araya getiren Nezahualcóyotl, tek bir ilaha tapılması gerektiğini söylemiştir. 70 yaşında saltanatının 43. yılında öldü. Nezahualcóyotl'un 30 şiiri günümüze ulaşmıştır.

Vergi Nasıl ve Niçin Alınırdı?

Azteklerde vergi ağı son derece önemli bir gelir kaynağıydı. Kendi kontrolleri altındaki topraklarda yaşayan insanlardan vergi topluyorlardı. Teslim olan ülkeler Azteklere kuş tüyü ve süslü elbiselerin de içinde bulunduğu lüks eşyalarla vergi ödüyorlardı. Pamuk, mısır ve fasulye gibi günlük tüketim ürünlerinin yanında geyik derisi, hayvan tüyleri, altın, yeşim taşı ve turkuaz gibi nadir bulunan kıymetli eşyalar için de vergi alıyorlardı. Yeşim taşı, turkuaz ve tüyler Aztekler için altından daha değerliydi. Örneğin, Cuauhnahuac eyaleti yılda iki kez Tenochtitlan'a, peştamal, etek ve kolsuz üstlük gönderirdi. Ayrıca kasabalardan, yılda bir kez, renkli kalkanlar ve savaş giysileri gönderilirdi.

Mendoza Kodeksi adı verilen orijinal belgede tamamen Tenochtitlan'ın vergi sistemi anlatılmıştır. Aztekler savaşçı ve barbar bir kavimdi. Yaptıkları yağmalar sırasında elde ettikleri malların % 40'ı Tenochtitlan ve Texcoco arasında paylaşılmaktaydı. Geri kalan yüzde yirmilik pay Tlacopan'ın oluyordu. Yeni oluşan bu Üçlü İttifak'ın ilk amacı Meksika Vadisi'ndeki şehir devletlerin kontrolünü ele geçirmekti. Bunlar fethedilince ya da imparatorlukla işbirliği

yapınca imparator ve liderler kontrollerini güçlendirecek ve komşu şehir devletleri isyandan engelleyecek şekilde bir dizi siyasi reform başlattılar.

Daha önce mevcut olan şehir-devlet hükümetinden farklı olarak vergi veren bir eyalet sistemi kuruldu. Vergi direk imparatorun vergi toplayıcıları tarafından toplandı; böylece yerel şehirler devlet idarecilerinin yönetiminden uzak tutuldu, imparatorluk kralları bu sisteme tabii olan liderlerle vergi ödeyiciler şeklinde değil; müttefik ve meslektaş ilişkisi kurdular.

Ancak bu sistem zamanla daha karmaşık bir hal aldı. Bu üç eyaletten birine bağlı bir yöreye sefere çıkıldığında her üç yönetici de buna katılabiliyor ancak sadece fethin yapıldığı bölgenin yöneticisi komutan oluyordu. Eğer bir fethe tek bir yönetici katılırsa, o zaman tüm ganimet ve vergi hakkı onun oluyordu. Ancak ortak keşif gezilerinde bir yöneticiye başka bir yöneticinin bölgesindeki vergi veren kentler verilebiliyordu. Örneğin, Nezahualcóyotl'un Acolhuacan'ı yeniden ele geçirme seferindeki desteği karşılığında Tenochtitlan'a, Tetzcoco bölgesindeki kentlerden mallar verilmişti. Mendoza Kodeksi'nde bu olay yer alır; Tepetlaoztoc, Tenochtitlan'a bağlı olarak gösterilir; oysa bu kent Tetzcoco'dan yalnızca birkaç mil ötededir. Benzer biçimde, Cuauhnahuac seferine katılan Nezahualcóyotl, bu kentten ve Tenochtitlan'ın alanına giren diğerlerinden vergi almıştır.

Bu gelirlerin dışında yöneticiler de tek tek bağlılıklarının ve sadakatlerinin bir karşılığı olarak kişisel dost ve müttefiklerinden gelir ve toprak elde edebiliyorlardı.

İttifaklar ve kişisel bağlar her zaman için imparatorluğu birlikte tutmak için kullanılabiliyordu. Bir şehir alındığında Aztekler onun yöneticisini ve yerel yönetimini alıkoyar ya da bırakırlardı. Genellikle Tenochtitlan'ın yönetici sınıfındaki bir aileden ünlü bir üyeyle evlilik düzenlenirdi. Vergi düzenlemeleri hemen yapılırdı; ancak bu düzenlemeler karmaşık olabilirdi. Bazı şehirler diğer şehirlerden vergi alırlardı ve kendileri de Üçlü İttifak'a vergi öderlerdi.

Ekonomi tamamen vergiye dayanmıyordu; çünkü temel ihtiyaçlar çoğunlukla bölgesel çiftçiler, balıkçılar ve doğal kaynaklardan sağlanıyordu ama vergi yaşam standardını arttırıyordu, yüksek moral kazanılmasını sağlıyordu.

Vergi sistemi öyle bir yapıya ulaşmıştı ki, kimi kentler bu hâkim Aztek şehirlerinden birine vergi öderken o kent içindeki bir bölge ya da arazi bir başka bireye vergi ödeyebiliyordu. Ortak bir fetih söz konusu olduğundaysa elde edilen tüm gelir Tenochtitlan'a gönderilir, oradan da diğer ortaklar arasında paylaşılırdı. Bu Azteklerin hayatında bir gelenek halini almıştı

Yazar Jerome Offner, Azteklerin vergi sistemiyle ilgili yaptığı araştırmalar sonucunda vergi sisteminin Texcoco'daki işleyişi hakkında önemli verilere ulaşmıştır. Hükümdar Netzahualcóyotl sekiz ayrı bölge oluşturmuştu. Bunların her birine Texcoco sarayına yiyecek ve yakacak sağlamakla görevli bir vergi memuru atamıştı. Bu

bölgelerin bir kısmı hükümdarın sarayı için, bir kısmı da dönüşümlü olarak diğer kraliyet yapıları ya da kent tapınakları için yakacak sağlıyordu. Offner bu çalışmasında Mapa Quinatzin adlı eski bir resim yazısını esas almış ve bunun üzerinden vergi sistemi hakkında detaylar çıkarmıştır.

Azteklerin çevre bölgelerden elde ettikleri vergi gelirleri Aztek krallarının etkileyici saraylar yapmalarına imkân veriyordu. Bu gelirlerle hem emek hem de malzeme sağlanabiliyordu.

Vergiye tabi malları elde etmek için eyaletin insanlarını uzun mesafe ticaret yapmaya zorlamak, Üçlü İttifak'ın ekonomik stratejisinin bir parçasıydı. İmparatorluk yöneticileri, vergi ödeme talebine ek olarak ticareti ve pazarı canlandırmak için bir dizi teşvik uyguladılar. Örneğin pochte'ca ve diğer tüccarlara imparatorluk destek verdi, bunlar yabancı etkileşimlerden korundular. Böylece imparatorluk ekonomi stratejisini uygulamak için iki taktiğe başvurdu: Birincisi düzenli vergi ödemeleri yoluyla direk devlet kontrolü İkincisi de faydaları Meso-amerika'da hissedilen dolaylı ticaretin teşvik edilmesiydi.

Soylular, vergiden muaflardı ve kendilerine tamamen bağlı olan yerleşik işçilerle beraber kentteki ana mülklerinde çalışıyorlardı; ama her bir calpulli'nin avamı vergi sorumluluklarını işgücü şeklinde ödüyorlardı. Kimi zaman şehir inşaatında çalışarak, tapınak ve saraylarda hizmet vererek ya da gerekli yerlere ateş için odun, yemek veya gerekli şeyleri götürerek bu yükümlülüklerini yerine getiriyorlardı. Becerikli sanatkârlar gibi uzman calpulliler de kendi

ürünlerinin satışından vergi ödüyorlardı. Tüccar capulliler ise mallarının üzerine konan vergilerle ve pazar yerindeki malların düzenini sağlamakla bu sorumluluklarını yerine getiriyorlardı. Bu bölgesel görevlerin icrası emirleri saraydan alan ama kendi calpulli'lerine geleneksel bağlarla bağlı olan bölge lordlarınca denetleniyordu.

Saraylar genellikle toplanan vergilerle destekleniyordu: Örneğin Tepepolco şehri, Texcoco'daki kraliyet mahkemesine her yıl yetmiş gün yetecek kadar yemek tedarik etmekten sorumluydu ki bu pek küçümsenecek bir sorumluluk değildi. Azteklerde pazarlardaki ve klanlar arasındaki vergi anlaşmazlıklarında düzeni sağlayan görevliler vardı. Bu kişiler arasından aklını ve deneyimini kanıtlamış olanlar telpuchcallide ya da gençler evinde gençlere eğitim verirdi. Diğerleri vergi kayıtlarını ve klan deposundaki malların kayıtlarını tutar; bu kamu mallarının dağıtımını gözetir, hatta denetim amaçlı olarak şehir dışına çıkarlardı.

Aztek topraklarında sadece 150 km içindeki vergiler alınıyordu. Bunun ötesindeki alanlar vergi rulolarında listeleniyordu. Bir yer işgal edilince ticaret vergiye dönüşüyordu. İşgal edilen alana mallara ve uzaklığına göre doldurmaları gereken yıllık, yarı yıllık ya da seksen günlük kotalar veriliyordu. Aztek ekonomisi için devletin çiftlik alanlarından, kiralık yerlerinden, pazarlarından ve vergilerinden alınan gelir son derece önemliydi. Ekonomi bu gelirler üzerine kuruluydu.

AZTEKLERDE KÂĞIT, KODEKS, TARİHİ DOKÜMANLAR, YAZI VE DİĞERLERİ

Kâğıt, Avrupa öncesi Meksikalıların günlük hayatlarında kullandıkları en önemli şeylerden biriydi. Kâğıt kitaplarda, vergilerde, vergi kayıtlarında, ticarette kullanılmasının yanı sıra, dini çevrelerce de çokça kullanılıyordu. Aztekler kronolojik olayları anlatan ve bir tür ağaç kabuğu kâğıdı olan özel defterleri kütüphanelerinde saklıyorlardı. Bunlar dışında Tenochtitlan yönetiminin ve yabancı eyaletlerin de çok fazla kâğıt işi vardı. Vergiler toplanmalıydı, şehirler ve özel bireyler arasındaki hukuk davaları kaydedilmeliydi ve tüccarlar kendi mallarının ve cirolarının hesaplarını da tutmalıydılar.

Büyük taş binalar inşa eden Aztekler kütüphane binalarında binlerce Maya, Zapotec ve Toltec el yazmaları bulunduruyorlardı. Onlar için en önemli ticaretlerden biri kâğıt ticaretiydi. Aztek hükümetinin yıllık vergi törenleri, kitaplar ve dokümanlar için çok büyük miktarda bulunan ve ağaç kabuğundan yapılan özel defterleri sağlaması gerekiyordu. Çünkü sadece vergide kullanılmak üzere yılda neredeyse yarım milyon sayfa kâğıt üreten en az 42 merkez vardı. Aztek kâğıt merkezleri Vera Cruz, Morelos, Guerrero, Puebla, Hidalgo ve Oaxaca dâhil olmak üzere tüm imparatorluğa yayılmıştı.

Eski Meksikalılar için kâğıdın önemini gösteren diğer bir şey de şehirlerine kâğıtla ilgili isimler vermeleridir. Defter kelimesinden gelen *Amaculi*, yazılan yer anlamına gelen *Cuilco*, yazarların olduğu yer anlamına gelen *Tlaciloca,* birçok kâğıt ağacın olduğu yer anlamına

gelen *Amatitlan*, kâğıdın yapıldığı yer anlamına gelen *Amattitlan-caz* buna örnektir.

Azteklerin lisanını, geleneklerini, inançlarını, tarihini ve elbiselerini inceleyen ve Tlaltclolco'da Santa Cruz Kolejinde çalışan Keşiş Fray Bernadino de Sahagan, Azteklerin törenlerde kâğıt yaktıklarını bildirmiştir. Azteklerin *Etzlqaliztli festivali* adını verdikleri ve altıncı ayda yapılan tören sırasında insanlar tören için tapınağa kâğıt rulolar getirirdi. Kâğıt demetler 180 santim uzunluğundaydı ve kuş tüyleriyle süslenmiş olan mızrakların ucunda taşınıyordu. İnsanlar tapınağa ulaşınca ruloların açılmamasına dikkat ederek onları yukarı çıkarıyordu. Yukarı çıkarılan kâğıtlar dikkatli bir şekilde tahta yerleştiriliyordu. Yüzleri, elleri ve bacakları boyalı olan ve kuş tüyleriyle süslenen kızlar, kâğıt taşıyan kalabalığın arasında dans ediyordu. Rahipler kâğıttan çiçeklerle süslü kafa bandanaları takıyorlardı. Büyük yuvarlak kâğıt çiçekleri kalkan gibi taşıyorlardı. Rahiplerin erkek çırakları kâğıttan birçok süs yapıyorlardı. Rahipler kaplan derisinden yapılmış keselerde süsler, kuş tüyleri ve tütsü taşırlardı. Daha düşük rütbedeki rahiplerin kaplan derisine benzeyecek şekilde boyanmış kâğıttan keseleri vardı. Taşıdıkları tüm bu şeyleri göle atarlardı.

Aztekler yağmurun düşüşünü işaret ettiğini düşündükleri on altıncı ayda, oruç bayramından önce pişmanlıklarını ifade etmek için beş gün boyunca oruç tutarlardı. Oruç bayramından bir önceki gece yine insanlar tüm geceyi kâğıttan şekiller keserek, farklı şekillerde süsler yaparak geçirirlerdi. Kâğıtları uzun sırıklara aynen bir bayrak

gibi geçirir ve bayram günü için sırıkları dışarı, evlerinin avlularına koyarlardı.

Aztek kâğıtları katlanıp desteler halinde getirilirdi ve kolay yanmaları için de kauçukla kaplanırlardı. Kâğıtlar *tlamemes* adı verilen kişiler tarafından Tenochtitlan'a taşınıyordu. Her bir tlameme 10 kiloluk kâğıt taşıyordu ve kâğıtların şehre ulaştığından emin olmak için ajanlarca denetleniyordu. Kâğıdın çoğu Yeni Ateş Töreni'nde yakılırdı. En iyi ve en beyaz kâğıtlar yazarların ve ressamların takvimler, resmi dokümanlar, vergi kayıtları, dava kayıtları, haritalar ve yıllık tarihleri hazırlamaları için bir kenara ayrılırdı. Kâğıt, en çok rahipler için önemliydi. Rahipler kendi ihtiyacı olan kâğıt miktarını aldıktan sonra kâğıdı diğer halka dağıtırlardı. Ayrıca kâğıt, ölülerin yeraltı dünyasına yolculukları için de önemliydi; bir de devletin kâğıt kesicileri ve yaşlı adamlar ölüleri kâğıtlarla süslerlerdi.

Kâğıdı Nasıl Elde Ettiler?

Aztekler için kitap kavramı dini ve toplumsal hayat açısından ciddi bir anlam taşıyordu. El yazmaları geyik derisi, kumaş parçaları ya da ağaç kabuğundan yapılan bir tür kâğıt üzerine işlenirdi. Kitaplarda kullanılan kâğıtların çoğunluğu yabani incir ağacının iç kabuğundan yapılırdı. Ancak bu kitaplar yazılardan değil resimli anlatımlardan oluşurdu.

Aztekler hayatları boyunca sadece deri ya da kâğıt değil birçok başka şeyin üzerine de yazılarını resmetmişlerdir. Örneğin taş yontular, seramik vazolar ve diğer nesneler Aztek yazılarına zemin oluşturmuştur.

Kitaplarda kullanılan kâğıtların çoğu yabani incir ağacının iç kabuğundan yapılıyordu. Bunun dışında *Amate* ve *huun* adı verilen dövülmüş dut ve kenevir kabuklarını da kâğıt yapımında kullanırlardı. Amate ağacının dış kabuğundan alınan uzun ve enli parçalar önce yıkanır ve yumuşaması için bir süre bırakılırdı. Kabuk yıkanması için ya nehre ya da bir su kabına batırılıyordu. Yumuşayan bu kabuklar ahşap yapımı düz bir tezgâhın üzerine yatırılıp taş bir tokmakla iyice ezilirdi. Bu işlem aynı boyutta 3 milimetrelik bir tabaka elde edilinceye kadar yapılırdı. Daha sonra birleştirici bir element eklenirdi. Bu elementin bitki özlü bir yapıştırıcı olduğu düşünülmektedir. Ardından da güneşte iyice kurutulur ve kaba yüzey kısmı beyaz kireçle verniklenerek yazılabilecek bir yüzey elde edilirdi. Bu işlem yapılmadan yazım ve boyama işlemi yapmak mümkün olmuyordu. Yazı kâtipleri bu kâğıda ilk önce siyah hatlar yapıyor sonra da fırçayla renk ekliyorlardı. Boyamada kullanılan temel renkler kırmızı, mavi, yeşil ve sarıydı. Bazen parlaklık elde etmek için renkler bir yağla karıştırılırdı. Ayrıca Aztekler ünlü maguay ağacının yapraklarını da kâğıt yapımında kullanırlardı. Bu kâğıtları üretmek aylar süren bir işlem süreciydi.

Yazı Kâtipleri ve Diğer Yazı Ustaları Hakkında

Kitaplar ve el yazmaları eğitimli kâtipler yani *tlacuilo* tarafından boyanıyordu. Kâtipler saygı duyulan zanaatkârlardı ve meslekleri muhtemelen babadan oğula geçiyordu. Bunların kendileri ya soylu ya da soyluların ve rahiplerin hizmetinde olan sıradan insanlardı. Rahipler ve filozoflar da yazmayı bilirlerdi. Ayrıca evlerdeki bazı aile bireyleri de yarım gün çalışarak ağaç kabuklarından kâğıt yaparlardı. Yazı ve ritüeller için kullanılan bu kâğıt, Morelos'da oturanlar tarafından Aztek İmparatorluğu'na ödenen temel vergilerden birini oluşturuyordu.

Ancak İspanyollar için kitaplar önemli değildi. 1.529'da İspanya'nın ilk piskoposu FrayJuan de Zumarraga bir temizlik yapmaya karar verdiğinde, en büyük ulusal arşiv deposu olan Texcoco'daki kütüphane de dâhil olmak üzere Meksika'nın her köşesinden hiyeroglif kitapları toplattı. Bütün kitapları Tlatelolco'daki pazar meydanında bir tepe gibi yığıp ateşle yakıp kül etti. Bu nedenledir ki Azteklerin çok fazla eseri olduğu tahmin edilmesine rağmen, günümüze ancak bir kısmı gelebilmiştir.

Azteklerin her bilgi için ayrı bir kâtipleri vardı. Bazıları tarihsel olaylarla ilgilenir ve her şeyi sıraya koyarlardı. Hangi yılda, günde, ayda ve saate olduğunu yazarlardı. Bazıları hesaplardan sorumluydu; yöneticilerin, lordların ve soyluların hesaplarını kaydederlerdi ve yeni doğanları kaydedip ölenleri silerlerdi. Bazıları şehirlerin, eyaletlerin ve kasabaların sınırlarını, hudutlarını belirterek boyarlardı: Hatta tarlaların dağılımını, kimlere ait olduğunu

gösterirlerdi. Bazı kâtipler hukuk kitaplarını yazarlardı. Rahipler tapınaklar ve resimlerle ilgili her şeyi kaydederlerdi; doktrinlerini, festivalleri ve kendi takvimlerini kaydederlerdi. Aztek filozoflarıyla bunların içindeki bilge kişiler, keşfettikleri her sahneyi resmetmekle yükümlüydüler ve tarihi gelenekler ve bilimsel bilgilerle elde edilen şarkıları akıllarından öğretmeleri gerekiyordu.

Mahkeme salonlarında özellikle de toprak ve mülk haklarıyla ilgilenenlerde haklı olduğunu iddia edenler, iddialarını hesaplarla ve haritalarla savunurlardı; kraliyet topraklarını mor renkle, lordlarınkini kırmızıyla ve ailelerin tarlalarını sarıyla gösterirlerdi.

Tarihi Dokümanlar

Aztekler hakkındaki etnolojik tarihi dokümanlar çeşitli gruplar halindedir. Bu dokümanlar arasında yerli resimli dokümanlar, İspanyol istilacıların raporları, el yazmaları ve vergi kayıtları önemli bir yer kaplamaktadır.

Aztekler eski Meso-amerika'nın bilinen beş ayrı sisteminden birini kullandılar; diğerleri Maya, Zapotec, Mixtee ve Epi-Olmecler'e aitti. Konuşulan her şeyin kaydedilebildiği Maya yazısından farklı olarak Aztek yazısı isimlerin ve kavramların sınırlı bir repertuarını dile getirirdi. Çoğu Aztek yazısı kişilerin ve yerlilerin resimlerinden oluşuyordu ve kabartmalarla süslüydüler. Yazı hafıza aracı olarak işe yarıyordu; okurlar (soylular, rahipler ve yazıcılar) şekilleri ipucu ve anahtar olarak kullanıyorlardı ve kendi kişisel bilgileriyle yorum

yaparak tamamlıyorlardı. El yazmaları önceki sayfalarda bahsettiğimiz gibi ağaç kabuğundan elde edilen kâğıtlara ya da hayvan derisinin üzerine yazılırdı. Koloni öncesine ait yazılardan yalnızca birkaç tanesi muhafaza edilmiştir ama yazıcılar İspanyol istilasından sonra da boyalı el yazılarına devam ettiler, öyle ki bunların bazı türleri günümüzde hala mevcuttur.

Aztek resim yazısının sınırlı bir kullanım alanı vardı; büyük resimli kompozisyonlarda ad, yer, tarih ve numara belirten kişisel hiyerogliflere rastlanırdı. Bu yazı türünün örneklerini Azteklerin ünlü Mendoza Kodeksi'nin sayfalarında ve Tizoc Taşı'nın kabartmalarında görürüz.

Aztek Kodeksleri

Aztekler çok sayıda resimli ve boyalı kitap hazırlamışlardır. Kodeks adı verilen bu kitaplarda alfabetik harflerden çok, imge resimler kullanılmıştır. Kitapların konusunu ise dinsel törenlerden, imparatorluğa ödenmiş vergi kayıtlarına ve çocuk doğumlarına kadar birçok konu oluşturmuştur. Kitapları yazma sorumluluğu özel eğilimli kâtiplerindi. Aslında Aztekler kendilerinden önce en az bin yıldır kullanılan bu yazı sistemini kendilerine uyarlamışlardır. Batı dünyasında *codic* olarak bilinen ve geyik derisi ya da sabır otu liflerinden yapılmış kâğıtlara yazılmış kutsal metinler ve el işleri tapınaklarda korunurdu. Yazıcılar, ideogram, resim, yazı ve fonetik imgelerin karışımı bir teknik kullanırlardı. Dinsel tören takvimi, kehanetler, törenler ve pagan tanrılarıyla evrene ilişkin yorumlar da

Aztek yazıcıların ilgi alanına girerdi. Aztek ülkesinin istilasından sonra bu metinlerin çoğunun yok edilmesine karşın, *Kodeks Borbonicus, Kodeks Borgtav, Kodeks Fejervary-mayer ve Kodeks Cospuno* gibi bazı örnekler bugüne ulaşabilmiştir. Bu el yazması metinlerin anlaşılması çok güçtür ve pek azı gerçekten Azteklere aittir.

Kodekslerde iki temel tarih üslubu kullanılıyordu. Birinde olayları, halkı ve kabileleri ve bölgeleri anlatan *Mapa Tlotzin* ve *Xolotl* El yazmasında görülür, hiyeroglif şeklindedir. Bu yöndeki Texcocan kayıtlarını izlemek son derece karışıktır ama istiladan sonra bir sözlük eklenmiş ve inceleme yönünde kolaylık oluşmuştur.

Diğer üsluptaysa, sırayla yıllar kaydedilmiştir, istila ya da şeflerin ölümü gibi olaylar uygun yıl işaretinin yanına resmedilmiştir, bazen de bir çizgiyle birleştirilmişlerdir. Bu tür, genellikle Tenochtitlan'a özgü bir tarz olarak kullanılmıştır. Tenochtitlan tarihi M.S. 1400'den itibaren daha kesin olduğundan, Kral Itzcoatl'ın, kitapların yok edilmesini emrettiği tarihten önceki kısım tam olarak bilinmemektedir.

Tarihi kayıtlara ek olarak, Aztekler vergi kayıtlarını da tutuyorlardı. İlgili kodeksin bir kolonunda kasaba isimleri sıralanıyordu, sayfanın geri kalanında ise vergi olarak ödenen al-tının, süslerin ve kumaşların miktarı yazıyordu. Bu kasabaların coğrafik konumları bilindiğinden dolayı her bölgenin ana ürünü belirlenebiliyordu. Diğer kayıtlar soy ağaçlarını, işgal edilen

toprakları ve aile ekonomisi için önemli olan diğer verileri gösteriyordu.

Aztekler yaklaşık 15. yüzyılda komşularını fethedince tüm kitaplarını kendileri imha etmişlerdi. Ardından işgal sonrasında İspanyollar sayısız Aztek el yazmasını yakmıştı. Bu yüzden Colomb öncesi Orta Meksika'ya ait bir kitap günümüze kalmamıştır. Elimizde bulunan tüm Aztek yazıları işgalden sonra oluşturulmuştur ve Aztek sembol resimleriyle İspanyol notlarının bir karışımından oluşmaktadır. Puebla bölgesinde işgalden önce kalan Mixteca-Puebla tarzı yazılmış olan bir kaç el yazması vardır. Fakat fetih öncesi döneme denk gelen taş oyma şekilleri ve stilleri daha sonradan 16. yüzyılda boyanmıştır.

El yazmaları daha çok politik ve dini seçkinler için yapılıyordu. Diğer sanat dallarından bazı yönleriyle ayrılıyordu. Çalışma küçük bir grup uzman tarafından yapılıyordu ve bunların anlaşılması için özel bir eğitim gerekiyordu. El yazmaları anımsatıcı bir fonksiyona sahipti; tablo, harita ve yıllıklardakini andıran temel bilgi formlarını nakledıyordu. Bunların tamamen anlaşılmasını sağlamak için sözlü açıklamalar gerekiyordu. El yazmalarındaki büyük miktardaki gerçek bilgilerin organizasyonu vurgulandığı için yaklaşımı etkili olmaktan çok entelektüeldi.

Tarihi yazmalar yerel tarih için önemli olan tarih ve yerler üzerinde odaklanır; insan figürleri hiçbir kişisel özelliği olmayan küçük geleneksel formlara indirgenmiştir, isim, yer ve zaman bilgileri sembol resimlerle nakledilmiştir.

Orjinal Mendoza Kodeksi en önemli Aztek resimli dokümanı olmuştur. Bu üç bölümlük el yazması, İspanyol Kralı'na Aztek kültürü hakkında bir şeyler göstermek için 1540'larda İspanyol Valisi Antonio de Mendoza tarafından yazdırılmıştır. El yazısı Aztek tarzında boyanmış ve sonra bir yazıcı her bir öğenin kısa bir tarifini İspanyolca olarak yazmıştır. Orijinal Mendoza Kodeksinin ilk bölümü, Meksika imparatorlarının istilasını gösteren resimli bir tarihtir. İkinci kısım Aztek İmparatorluğunun tüm eyaletlerinin ödediği vergi kayıtlarıdır. Bu iki bölüm İspanyolca öncesi el yazısı formatlarını temel almıştır ve diğer tarihi resimlere ve vergi kayıtlarına benzerdir. Orjinal Mendoza Kodeksi'nın üçüncü bölümü İspanyolca öncesi bilinmeyen bir buluştur. Doğumundan ölümüne kadar bir Aztek'in hayat hikâyesi anlatılmaktadır.

El yazmaları Maya ve Aztekler gibi uygarlıklarla direkt bağlantımızı sağlayan yegâne kaynaklardır. Günümüzde bu medeniyetlerin tarihi yapısını çözmek için el yazmalarının önemi her geçen gün biraz daha artmaktadır. Ancak eski dönemlerde bu tarihi belgelerin değerleri gerektiği gibi bilinmediğinden, ciddi tahribata uğramış hatta büyük bir kısmı imha edilerek tarihle aramızdaki bir kısım bağların kopmasına neden olmuştur.

Azteklerde günümüzün ders kitabı, roman ya da kılavuzlarına benzer kitaplar yoktu. En çok kullanılan malzeme boyalı elyazmalarıydı. El yazmaları akordeon şeklinde katlanmış, her iki tarafı da boyalı olan uzun şeritlerden oluşurdu. Kitaplarını bitirdiklerinde Aztek halkı bunları akordeon gibi katlardı.

Borbonicus Kodeksi, şimdiye kadar bilinen en büyük, en detaylı ve en güzel boyanmış olan Aztek el yazmasıdır. Bu el yazması yerli kâğıttan yapılmıştır ve ilk iki ve son iki sayfası kayıptır. Birinci kısmı güneş ve kâğıtla ilgilidir, ikinci kısmı elli iki yıllık döngüyle ilgilidir. Üçüncü bölümde yıllık festival döngüsüyle ilgili ritüel çizimleri vardır. El yazmasının tarihinin işgalden önce mi yoksa sonra mı olduğu bilinmemektedir.

İstilacıların Raporları

Hernando Cortes ve birkaç askeri Aztek topraklarının istila hikâyesini kaydetmişlerdir. Bernal Diaz del Castillo’nun Tenochtitlan’ı tarifiyle bölüm başlar. Cortes, İspanya Kralı V. Carlos'a uzun uzun Aztekler hakkında bilgi verir.

Aztek istilası 1521'de tamamlandığında Orta Meksika, Yeni İspanya adı verilerek, İspanya İmparatorluğunun bir şehri haline getirilmiştir.

İspanyollar bu toprakları yüksek bürokrasiyle idare ediyorlardı ve bu sırada meyve ağaçlarından Aztek toprak mülkiyetine, yerlileri Hıristiyanlığa döndürme stratejilerine kadar sayısız rapor yazıyorlardı. Çoğu hâlâ araştırılmayı bekleyen bu dokümanlar, Meksika ve İspanya arşivlerinde muhafaza edilmektedir. Büyük bir kısmı tercüme edilip basılmıştır.

Vergi Kayıtları (*Matricula de Tributos*)

Aztekler vergi kayıtlarını yerli kâğıda yapar ve yerli tarzda çizerlerdi. Sayfaların her iki yüzü de boyanırdı. El yazması, otuz üç imparatorluk eyaletinde vergi toplamaktan sorumlu olan yerel Aztek görevlilerinin resmedilmesiyle başlıyordu ve daha sonraki her bir sayfa birer eyaletle ilgileniyordu. Her sayfanın sonunda o şehri temsil eden sembolik resim yerleştirilirdi. Vergileri olan örtü, kumaş, asker kostümleri, kalkanlar, mücevherler ve yiyecekler alt alta sıra halinde düzenlenirdi.

Özel miktarlar, vergi nesnelerinin üzerinde sembollerle belirtilirdi. Hiç sembol olmaması ya da bir tek nokta, bire karşılık gelirdi. Bayrak yirmiye karşılık gelirdi, kuş tüyü dört yüze ve bir çanta sekiz bine karşılık gelirdi.

Aztek vergi kayıtlarının bir kopyası, Mendoza Kodeksi'nin bir kısmını oluşturmaktadır. Mendoza el yazmasındaki resimler tam ifade edildiğinden dolayı ayrıca Nahuatl ve İspanyolca olarak yazılmış olduğundan bugün, kasabaların adlarını, toplanan nesneleri ve miktarlarını tam olarak bilmekteyiz. İspanyollar da istiladan sonra kendi vergi sistemlerini düzenlemek için Azteklerden gördükleri bu tür kitapları kullanmışlardı. Aztekler işgal edilen eyaletlerden istenen vergileri bu kitaplara kaydederlerdi.

Vergi kitapları tarih ve din kitaplarına göre eylemlerden çok nesneler üzerinde yoğunlaşırdı. Ekonomik kayıtlar mecazi ve yorumsal anlamlara sahip olmadığından dili oldukça kesindi. Resmedilen sayfalar Aztek sanat formunun en kesin ve standart

şeklidir. Sayfalar yukarıdan aşağıya ve satırlar soldan sağa okunuyordu.

Aztek Yazı Stili Hakkında Kısa Bir Bilgi

Azteklerin yazı sistemi, köklerini Teotihuacan'dan alan Orta Meksika geleneğini takip etmiştir. Yazı ve resimler çok yakından bağlantılıdır. Aztekler bir anlamı veya aksiyonu ifade etmek için, harf yerine sembol ve resim kullanılan yazıyı kişiye özgü imzayla birleştirmişlerdir. Azteklerin yazı sistemi çok temeldi, özü bir takım takvimsel işaretlerden ve yirmili sayı sisteminden oluşuyordu. Aztek yazısında kullanılan semboller bir fikri temsil eden objeler olarak düşünülebilir. Örneğin ölünün gömülmesi için sarılmış bir ceset olarak gece siyah bir gökyüzü ve kapalı bir gözle, savaş bir kalkan ve grupla ya da konuşma konuşan bir insanın ağzından çıkan bir tomarla temsil edilebilirdi. Hareket etme, yürüme veya olaylar dizisi genellikle gerekli yöne doğru giden ayak izleriyle belirtilirdi.

Azteklerde insan isimleri resimle ve sembolle yazılabilecek gibi tarifseldi. Örneğin İmparator Acamapichtli'nin anlamı ’’avuç dolusu saz” demekti ve resim sembolü bir avuç bitki sapı tutan koldu.

Aztek yazısında fonetik elemanlar da vardır. Sözlü lisandaki her kelime bir anlama sahip olduğu gibi bir sese de sahiptir ve semboller resimler bazen anlam yerine kelimelerin fonetik değerlerini ayırt etmek için de kullanılıyordu. Örneğin "göz” resmi (vücudun bir parçası anlamına gelen) bir resim olabilir ya da (görüşü ve vizyonu

temsil eden) bir fikir olabilir veya ”g" harfi için duran bir fonogram olabilir.

Aztek el yazısı sıradan bir kelime gibi okunmaz. Resim sembollerin ortaya çıkardığı bir bulmaca gibidir. Genellikle resmin alt kısmı yeri, üst kısmı gökyüzünü temsil eder. Aztekler perspektif kurallarını bilmediklerinden, mesafesi en uzak cisimleri sayfanın başına, en yakınları da sayfanın dibine yerleştirilerek gösteriliyordu. Başarılı krallar yendikleri düşmanlarından daha büyük resmediliyorlardı. Kompozisyondaki her şey bir bilgiydi ve ressam dokümanı inceleyen kişinin rütbeleri tanıdığını varsayıyordu. Örneğin bir rahip her zaman yüzü siyah boyalı, saçları uzun, kulağından kan damlıyor şekilde çizilirdi. Yaşlı bir insan da yüzündeki kırışık çizgilerinden tanınabilirdi.

Renkler de önemliydi. El yazması olan Mendoza Kodeksi'nde otlar sarı, değnek mavi, sazlar yeşildir. Bir lider tacından ve tacın turkuaz renginden hemen tanınırdı.

Tarih bir gün işaretiyle bir kat sayıdan oluşurdu. Örneğin 260 günlük takvimdeki ilk gün 1 Cipactli idi. Bir sonraki gün hem gün işareti hem de katsayı ilerleyeceğinden 2 Ehecatl olurdu. Bu, 13 Acatl'a kadar bu şekilde devam ederdi. Daha sonraki gün 1 Ocelotl olurdu.

Azteklerin sayı sembolleri aritmetik hesaplar için geliştirilmemiştir, bunlar farklı miktarları belirtmek içindir. Aztekler, tüm Meso-amerikalılar gibi yirminin katları şeklinde, yirmişer yirmişer saymışlardır. Vergi kayıtları daha önce de ifade ettiğimiz gibi

standart sembollerle ifade edilmiştir: 1'e karşılık bir nokta ve 20'ye kadar sayılar noktalarla belirtilirdi. Aztek rakamları uzun nokta dizileriyle ifade edilirdi. Aztekler hem el yazmalarında hem de taş anıtlarda, noktaları kullanmışlardır. Noktalı sistem kullanımı en fazla 20'ye kadar çıktığı için takvime uygundur ama hesap yaparken bunu kullanmak imkânsızdır; özellikle de eyaletlerden talep edilen vergilerin büyük miktarlı kayıtlarında imkânsızdır. Aztekler 20 sayısı için bayrak resmini, 400 için kuş tüyünü ve 8000 için bir tütsü çantasını kullanırlardı, örneğin 500 sayısı bir kuş tüyü ve beş bayraktan oluşurdu. (400 + 5 x 20 = 500). Birkaç sembol, resmin tek bir işaret grubuna ait olduğunu belirtmek için tüm resimleri bağlamak üzere bir çizgi çizilirdi. Daha sonra çizgi hesap edilen nesneyle birleştirilirdi.

Kişi isimlerini, saray adlarını ve tarihi olayları yazmak için takvimsel ve sayısal işaretlerin yanı sıra birçok resimli işaret de kullanılırdı. Örneğin Mendoza el yazmasında Aztek ordusunun fethettiği diğer şehirlerin kayıtları vardır. Bir şehrin fethedildiğini göstermek için şehrin adı, fethedilmiş sembolü olan yanan alevli bir tapınağın üzerine yazılırdı.

Aztek isimleri Nahuatl lisanının kelimelerinden oluştuğu için isimler genellikle ismin kökünü meydana getiren resim işaretlerle gruplar halinde yazılırdı. Ama bazen isimler fonetik öğeler de içerirdi.

Birkaç Yer İsmi:

Chilapan, chilli + apan, "biber suyunda" demekti" Kırmızıbiber resmi kökü oluşturur; sondaki "apan" su kanallarıyla sağlanan "su yeri" anlamındadır.

Colhuacan, colluta + can, "bükülmüş tepe" demektir. Tepe'nin üstü kıvrılarak çizilir.

Occlotepec, occlotl + tepec, "ocelot tepesi" demektir. Ocelot Amerika'daki vahşi bir kedidir.

Coatlan, coatl + tlan, "yılanların bol olduğu yer" demektir. Fonotik öğeyle yazılıyordu. Nahuatl'da diş *tlantli* demektir. Bir grup diş *tlan* olarak okunur. Tlan Nahuatl'da "bol olan yer" anlamına gelen bir ektir.

Ahuacatlan, ahuacatl + tlan, "avokadosu çok olan yer" demektir. Tlan bir dizi dişle ifade edilir ve avokado ağacıyla resmedilir.

Kitapların Genel Görünüşü

Aztek kültüründe her bir tapınağın kendi dini kütüphanesi ve astrolojik çalışması vardı. Aztek istilası öncesi en iyi kitap koleksiyonu Mixtecslerin toprağı olan Oaxaca'da bulunuyordu. Mixtecs topraklarında bir düzineden fazla eser muhafaza edilmiştir. Yaklaşık 12 metre boyunda ve 17 cm kalınlığında olan uzun bir parçadan oluşan her bir kitap kağıttan, mauey kumaşından ya da geyik derisinden yapılmıştır.

Bu kitaplar ya zikzak şeklinde ya da modern bir harita gibi akordeon gibi katlanmıştır, bu yüzden her açıldığında okuyan kişi iki sayfayla karşılaşır. Kitapta kullanılan kâğıdın uçları ahşap bir plakaya yapıştırılmıştır. Bunlar kapak görevi görürler ve bazen turkuaz disklerle boyanmış bir görünümleri olur. Kâğıdın her iki tarafı da yazılı ve resimlidir; sayfaların kendisi kırmızı ya da siyah çizgilerle ayrılmıştır.

Normalde her sayfa yukarıdan aşağı doğru ve soldan sağa doğru okunur ama bazı kitaplarda zikzak şeklinde ya da sayfa etrafında dolanan şekilde yazılar da vardır. Tahmin edileceği gibi bu devasa dokümanların oluşturulması için Azteklerin yüksek miktarda kâğıt hammaddesini kullandıkları açıktır. Öyle ki her yıl 480.000 sayfaya denk gelen 24.000 kâğıt topunun Tenochtitlana gönderildiği düşünülmektedir.

NÁHUATL: AZTEK DÎLÎ

Hâlâ Meksika'daki birçok insan tarafından konuşulmakta olan antik Tolteclerin ve Azteklerin lisanı olan Nahuatl, Uto-Aztecan dil ailesine ait olduğundan, Aztek dili de denmektedir. 16. yüzyılın başlarında İspanyolların Meksika'yı istilasından sonra İspanyolların hizmetkârları gibi davranan Aztekler Nahuatlı kendi topraklarının çok daha ilerilerine taşımışlardır. Bugün Meksika'daki ve Guatemala'daki birçok yerin adı Nahuatl kökenlidir. İspanyollar aracılığıyla Nahuatl'dan İngilizceye domates (*tomatl*), çukulata (*xocoatl*), kırmızıbiber (*chilli*), avocado (*akuacatl*) ve kır kurdu (*coyotl*) gibi kelimeler girmiştir.

Azteklerin konuştuğu Nahuatl, Hint lisan ailesine dâhildir ve bu lisanın diğer varyasyonları olan Comanche, Pima, Tohono, Shoshone Arizona da dâhil olmak üzere, Meksika'dan Güneybatı Amerika'ya kadar çeşitli bölgelerde hala konuşulmaktadır. Aztekler yazı iletişiminde piktograf kullanıyorlardı. Resimlerin bazıları fikirleri bazıları da hecelerin seslerini sembolize ediyordu. Bu dilde isimler fiillerden daha zengindi. Bu nedenledir ki Aztek sanatı bu yazı biçiminden etkilenmiş ve amblemler eyleme göre daha zengin bir yer tutmuştur. Aztekler dillerinin yapısı itibariyle resimlerinde eylemlere daha geniş yer vermişler. Anlam, resmin iç kompozisyonunda gizlenmiştir. Bu imparatorluğun siyasi ve ekonomik etkisi genişledikçe Nahuatl dili sanat dışında gerek diplomasi gerekse ticaret dilinde de etkisini göstermeye başlamıştır. Hatta İspanyol istilacılar zamanında bu dil Orta Meksika'nın bereketli vadilerindeki

ilk kalenin ötelerine yayılmıştı. Nahuatl'a çok benzeyen bir dil olan Nahua ise Meksika'ya M.S. 750-1000 yıllarında hâkim olan Toltecler tarafından konuşuluyordu. Nahuatl bugün hâlâ Meksika'da 1.5 milyondan fazla kişi tarafından konuşulmaktadır. Bunun yanında bu dil bugün diğer 62 yerli dille birlikte "ulusal bir dil" olarak kabul edilmektedir.

AZTEKLERİN SANATA VERDİĞİ ÖNEM

Sanatsal faaliyet, Aztek yaşamında yalnızca son derece saygı duyulan ve önemi olan bir şey değil, aynı zamanda toplumda önemli fonksiyonu olan bir şeydi. Çünkü bu toplumun yazılı bir lisanı yoktu ve görsel sanatlar iletişimde ve kültürel geleneklerin korunmasında önemli bir rol oynuyordu. Dini ritüellerin, sosyal ve etnik farklılıkların birçok yönü sanat çalışmalarında görsel olarak ifade edilmezse anlamsız oluyordu. Sanat çalışmaları Aztek toplumunun pratik ve ideolojik seviyesinde o kadar önemliydi ki İspanyollar onları olabildiğince çabuk yok etmekte ya da değiştirmekte tereddütte kalmışlardır. Aztek sanatının yaşayan çalışmaları onlar hakkında elde ettiğimiz bilgilerin en önemli kaynağıdır. Aztekler bu çalışmaları kendileri için yapmışlardı; bu yüzden birinci dereceden önemli kaynaklardır. Bunlardan edindiğimiz bilgiler İspanyolların topladığı on altıncı yüzyıl el yazmalarından bile daha önemlidir.

Temple Mayor; Diğer Adıyla "Büyük Tapınak"

Başkent Tenochtitlan'da en önemli ritüellerin ve törenlerin gerçekleştirildiği yer olan şehrin tam merkezinde inşa edilmiş bu piramit yapılı tapınak, yaklaşık 27 metre yükseklikteki büyük bina ve yine büyük bir platformdan yan yana yükselen iki merdivenden oluşuyordu. Buradan tüm şehre hâkim olan tapınağın iki piramidi Azteklerin iki kutsal dağını sembolize eder; sol taraftaki Tonacatepetl'i sağdaki ise Coalepec Tepesi'ni... Her iki piramidin en üst kısmında da yanları tırabzanlı geniş bir merdivenle çıkılan mihrap vardı. Coatepec Tepesi'ni temsil eden ve Huilzilopochtli'nin doğduğu Büyük Tapınak, iki merdivenle tapınak kısmına çıkılan ikiz piramitlerden oluşuyordu. Bu konumu nedeniyle Aztekler ana tapınağa Coatepec yani *Yılan Tepesi* derlerdi.

Azteklerin inşaat anlayışına göre tapınak piramidi her zaman doğu tarafında olurdu. Tapınağın batı tarafında ya da önündeyse tepedeki platforma çıkan tek ya da çift merdiven olurdu. Birçok şehrin plazasında top oyunu oynanan top odası bulunurdu. Plazaya bakan diğer şehir binalarına telpochcalli okulu veya çeşitli küçük tapınaklar ve mihraplar dâhildir. Bu taş binalar ve plaza ortak bir yerleşimle konumlanırdı ve genellikle önemli bölümlere yakın olurlardı.

Bu düzenin sürekliliği, şehir ana kuşaklarının temel siyasi prensipler ve dini kozmolojiye göre dikkatlice planlandığını gösteren önemli delillerdendir. Çoğu Aztek şehri piramitlerin ve diğer anıtların ön yüzünün halk plazalarına dönük olduğu merkezi bir dini alana sahiptir; halk bu plazalarda törenleri seyrederdi. Tenochtitlan'da

duvarlarla örtülen bu alan şehrin içinde ayrı bir şehir haline gelmişti. Kutsal bölgeye rahipler ve soylular girebiliyordu, halkın muhtemelen önemli törenlere katılmasına izin veriliyordu. Temple Mayor de bu inşaat esaslarına uygun olarak inşa edilmişti. Ünlü misyoner Fray Bernardino de Sahagun'un resminde tapınak şu şekilde resmedilmiştir:

> *"Kanlı ikiz merdivenleriyle Temple Mayor bölgeye hâkimdi. Ana tapınağın hemen önünde biraz alçakta dairesel bir platform daha vardı. Platformun altındaysa kafatası rafı vardı. Bu dairesel platformun sağ tarafında bir dairesel platform daha vardı. Bir de Jaguar ve Kartal savaşçıları için iki tane bina bulunmaktaydı."*

Günümüzde Temple Mayor’dan geriye çok az şey kalmış olmasına rağmen, 16. yüzyıl lxtlilxochitl Kodeksi yapının profilini resmetmesi açısından son derece önemlidir. Binanın mimarisinde farklı yılan türleri temsil edilmiş, kuş tüyleri, delikli diskler ve spiraller gibi sembolik öğelerle mimarisi süslenmiştir. Platformun dört yüzünde bazalttan oyulmuş anıtsal kafalar bulunmaktadır. Altı metre uzunluğundaki kıvrılan vücutlarıyla iki büyük yılan platformun girişini süsler. Yılanların başları piramidin tabanına gömülmüştür.

Temple Mayor’un basamakları yaklaşık 50 metre yüksekliğe ulaştıracak şekilde sıralanmıştı. Yapının planı, iç içe geçen yapıların bileşiminden oluşuyordu. Dış yapı daha önceden inşa edilmiş olan içteki küçük yapının üstüne inşa edilmişti. İçteki küçük ise kendinden çok daha küçük olan başka bir yapıyı örtüyordu. Bu şekilde iç içe toplam 7 yapı birbirini örter şekilde iç içe inşa edilmişti. Bu haliyle

yapı, günümüzde Rusların Matruşkalarına benzetilir. Temple Mayor'un bu yedi temel inşaat aşaması uzmanların tahminlerine göre, 1325'de Tenochtitlan'ın kuruluşuyla birlikte başlamıştır. Sonuç olarak ölçüleri bakımından çok büyük bir yapıya sahip bu piramit tapınak, istila amacıyla bu topraklara gelen İspanyolları bile şaşkınlığa sürüklemiştir. Diğer yandan tapınak çok farklı amaçlar için kullanılmıştır. Örneğin güçlü Aztek hükümdarları kendi taç giyme törenleri gibi ritüellerin gerçekleştirilmesinde bu tapınağı kullanmışlardır. Temple Mayor'un en ciddi genişlemesi 1454'de I. Montezuma zamanında bu yapıya sanat eserleri ve mimari ögeler eklendiğinde gerçekleşmiştir. Tapınağa birleşik olan çok sayıda küçük bina ve platform, temelinde oldukça kompleks bir tapınak formu oluşturmuştur.

Temple Mayor'un Yapımında Kullanılan Malzemeler ve Süslemeler

Tapınağın yapımında kullanılan ana malzemeler taş ve topraktır. Daha sonra bunların üzeri alçıyla kaplanmıştır. Bugün Temple Mayor'dan geriye kalan kalıntılara bakan uzmanlar bu dörtgen şekilli taş anıtın orijinal pozisyonunda durduğuna inanmaktadırlar. Yaklaşık 12 ton kadar olan bu piramit kısmen toprağa gömülüdür ve yalnızca bir tarafı görünmektedir.

Yapıtın üst yüzeyinde derin oymalar vardır. Temple Mayor'da kullanılan malzemelerin çoğu Azteklerin kontrolü altında olan

bölgelerden getiriliyordu. Aztek halkı tapınaklara bağışlar yapan bir kavimdi. Temple Mayor da bu bağışlardan payına düşeni almıştı. Mercan, deniz kabuğu ve timsah gibi birçok nesne tapınaklara bağışlanmıştı. Bu bağışların çoğu suyu ve verimliliği sembolize ederlerdi. Büyük Tapınakta emperyalizmi sembolize eden başka bir bağış da yabancı kökenli mallardı. Kabuklu ve diğer deniz nesneleri Pasifik'ten ve Meksika Körfezi'nin sahillerinden getiriliyordu.

Maskeler, imparatorluğun güneybatı kısmında bulunan Guerrero'daki Mezcala bölgesinden getiriliyordu. Bu malzemelerin çoğu muhtemelen vergi olarak geliyordu. Bunların arasında taş şekilleri, taştan kapılar, kapaklı kanallar ve dikkatli şekilde cilalanmış obsidian nesneler mevcuttu. Küçük taş şekillerinin yarısı ve Mezcala diye adlandırılan stildeki oymalar Guerrero'dan getirtilmişti. Tapınağın içinde kullanılan aksesuarların bazıları daha alçaktayken bazılarının konumları daha yüksekteydi. Tüm eşyalar belirli bir yöne bakmaktaydı. Hem batı tarafındaki hem de tapınağın arka tarafındaki eşyalar güneşin battığı yöne dönüktü; binanın orta kısmında, kuzeyde ve güneyde bulunan eşyalar kuzeyden güneye bakıyorlardı. Binanın orta kısmında güney ve kuzey tarafındaki eşyalar bir düzen içindeydi; En altta kuzeyden güneye bakan deniz kabukları, onların üzerinde timsahlar, sağ tarafta ise mercanlar vardı. Muhtemelen Azteklere göre kabuklar denizi, timsahlar toprak seviyesini temsil ediyordu.

"*Hayat boyu kartal savaşçısı*" adı verilen figür, kuzey komplekste giriş yolundan odalara giden yolun yanlarında yer alan iki figürden biriydi. Azteklerin askeri yönetimlerinin liderlerinden biri olan Kartal Şövalye olarak süslenmiş bir figürü temsil ediyordu Bu, dört bölme

şeklinde yapılan sıra dışı seramik bir parçaydı. Temple Mayor'un bir başka özelliği de piramidin iki mil güneydeki yerleşim bölgelerinden bile görülebilecek kadar yüksekte ve merkezde bulunmasıydı. Özellikle parlak kırmızı ve maviyle boyanmış olan tapınak odaları binanın uzak mesafelerden görülebilmesini kolaylaştırıyordu.

İstilacı İspanyol Cortes, Temple Mayor yapısını gördüğünde şaşkınlığını gizleyememiştir ve bu yapıtı şöyle tasvir etmiştir:

> *"Bu büyük şehirde birçok tapmak ve ev var. Çok güzel binalar. Bu binalar içinde bir tanesi, insanın diliyle tarif edemeyeceği kadar büyük ki bulunduğu bölge yüksek duvarlarla çevrilmiştir. Bu duvarların iç tarafında rahiplerin yaşadığı çok büyük odaları ve koridorları olan büyük köşeler vardır. 40 kadar kule vardır ve bunlar o kadar yüksektir ki en büyüğünde elli basamak bulunmaktadır."*

Ancak bu yapının mimarisi karşısında sarf ettikleri bu sözlere rağmen yine de Cortes ve adamlar binaya zarar vermekten çekinmemişlerdir. İstilacılar bu binayı yıkıp yerine bir Katolik kilisesi inşa ettirmiştir. Ayrıca şehirlerini kurmak için de piramidin taşlarını kullanmışlardır. Bugün var olan katedral, 16. yüzyılda Temple Mayor'un kalıntıları üzerine yeniden inşa edilmiştir.

Temple Mayor'un Yeri Hakkındaki Bir Efsane

Azteklerin Meksika topraklarına ayak basmalarında atalarının işaret ettiği ve üzerine kartal tünemiş kaktüsün görüldüğü yerin

bulunmasının rolü büyüktür. Uzun yolculukları sonucunda bu işareti görüp topraklarına yerleşen Aztekler, kurdukları ilk toprak platformun üzerine sazlardan kulübe biçiminde bu tapınağı inşa etmeye başlarlar. Bu kitlevi yapı daha sonra şehir merkezinde boy gösterecek olan Temple Mayor'un varlığını sembolize eder.

Kazılarda ortaya çıkarılan Büyük Tapınak herkesin umduğundan çok daha iyi durumdaydı. Ancak Büyük Tapınağı kazarak ortaya çıkarmak için 16. yüzyıl, yapımı bazı İspanyol binalarının yıkılması gerekti. Ancak kazı bittiğinde Büyük Tapınağın en alt katı açığa çıkmıştı. Yapılan hassas incelemeler göstermiştir ki diğer çoğu Meso-amerikan piramitleri gibi bu yapı da sayısız defalar tekrar inşa edilip genişletilmişti. Muhtemelen Tenochtitlan'ın ilk yıllarının tarihine sahip olan iç mihrap, günümüzün su seviyesinin altında olduğundan kazılarak çıkarılamamıştır. Binanın ikinci katını oluşturan bölümde iki tapınağı ve iki merdiveni olan alçak bir platform bulunmuştu.

Platform ve tapınağın alt kısmının duvarı bugün hâlâ ayaktadır. Beş genişletme aşaması geçirmiştir ama bugün dış duvarların yalnızca en alt bölümü ve en alçak basamakları ayaktadır. Farklı kralların tapınağı genişletmesi mantıklıdır ama hangi kralın binanın hangi aşamalarını genişlettiğini kanıtlamak bugünkü bilgi birikimleriyle bile zordur. Kazılar sırasında Temple Mayor'un farklı aşamalarının kaldırım döşemeleri görülmektedir. Büyük Tapınağın hemen kuzeyinde savaşçılara ait büyük bir salon da dâhil olmak üzere bir kaç ek bina da kazıyla ortaya çıkarılmıştır. Günümüzde Temple Mayor'un inşa edilmiş olduğu bu alanda artık çok farklı bir görünüş hâkimdir. Piramidin çok uzaklardan görülen halinden bugün

geriye çok fazla bir şey kalmamıştır. Piramidin kurulu olduğu alanda Mexico City'nin büyük meydanı ve katedrali, pek çok cadde ve binası boy göstermektedir.

21 Şubat 1978 gecesi Light and Power Şirketinin işçileri Meksiko City'de Guatemala ve Argentina sokaklarının köşesini kazarken, kalın beton bir yüzeyi delip iki metre aşağı indiler. Ancak bu sırada artık ilerlemelerini olanaksız kılan sert bir taşla karşılaştılar. İşte bu taş, önceki satırlarda bahsettiğimiz Coyolxauhqui heykelinin kopup yuvarlanan ve basamakların en sonuna düşen başıydı. Taşın çapı 1 metreden büyüktü ve üzerinde oyma vardı. Azteklerin ''Coyolxauhqui taşı'' adını verdikleri heykeldi bu. Bu baş, Hükümdar Huitzilihuitl'nin mihrabına giden merdivenlerin en altında sanki yukarıdan yuvarlanmış gibi öylece yatıyordu. Ayrıca Güneş Taşı da bu kazı esnasında bulunmuştur. Bunun üzerine Meksika hükümeti hemen ülke tarihindeki en büyük kazıyı gerçekleştirmiş ve bu kazı sayesinde son 10 yıl içinde elde edilen başka parçalar, Temple Mayor'un küçük bir örneğini oluşturmak için gerekli mimari bilgiye ulaşılmasını sağlamıştır.

Bugün piramidin üçgen kısmı hâlâ gömülüdür ve arkeologlar sadece bir köşesini görmektedirler. Ancak yine de bu kazılarla ortaya çıkarılan bölümler piramidin önemli kısımlarının görülüp ziyaret edilmesinde çok önemli rol oynamışlardır.

ÜNLÜ TEOTİHUACAN ŞEHRİ VE AZTEK PİRAMİTLERİ

Teotihuacan şehri M.Ö. 1. yüzyılda milyonlarca taş blokla inşa edilmişti. Ancak Teotihuacan'nın büyük klasik kent dönemi Meksika Vadisi'nin kuzeydoğusunda MS 150-750 arasında gelişti. 450-650 arasında Teotihuacan halkı 150.000 kişilik bir topluluk haline geldi. Bu nüfus ve yüzölçümü o dönem için şehri dünyanın en büyük şehirlerinden biri yapıyordu. Bu şehirde ilk yerleşimler Oztoyahualco (Eski Şehir)'de ki Ay Tapınağı'nın yaklaşık 1 km batısında başlamıştır. Klasik kent dönemi boyunca Teotihaucanlar çok ünlü bir halk olmuşlar ve tüm Meso-amerika'ya yayılmışlardı. Meksika Vadisi'nin iç bölgesindeki şehir yöneticileri ekonomik faaliyetlerin ve insanların yaşamları üzerinde sıkı bir baskıya sahip olmuşlar ve Teotihaucan askerleri aracılığıyla vadinin dışındaki komşularla savaşmışlardı. Teotihaucanlar imparatorluk olmalarının ötesinde, Meso-amerika'nın birçok bölümüyle ticari ilişkiler de kurmuşlardı ve şehir Guatemala'daki Mayalar kadar uzak yerlerden bile önemli bir dini merkez olarak görülmüştü.

Bugünkü başkent Mexico City'ye yaklaşık 50 km.'lik mesafede kurulan bu şehir, kısa sürede gösterişli saray ve piramitleri, yazıtları, heykel ve freskleriyle bu dönemin önde gelen uygarlık merkezlerinden biri haline geldi. Kısa sürede 200.000 kişiyi aşan nüfusuyla, şehir Orta Amerika'da önemini artırmıştır.

Teotihuacan Meso-america'nın dini merkeziydi. Ancak zaman içinde, belirttiğimiz gibi dini bir merkez olduğu kadar ticari bir

merkeze de dönüşmüştür. Şehir ihtişam ve zenginliğiyle öne çıkmış ancak bu durumu yaklaşık yedi yüzyıl kadar sürmüş ve 8. yüzyıla gelindiğinde medeniyet eski ününü ve görkemini kaybetmeye başlamıştır. Özellikle 8. yüzyılda bu topraklarda yaşanan büyük bir yangın Teotihuacan'ı kasıp kavurmuştur. O zamana kadar nüfus zaten azalmıştı; ancak yıkıma kimin neden olduğu veya şehrin sonunda niçin terk edildiği anlaşılamamıştır. Aztekler 14. yüzyılda Teotihuacan şehrini bulduklarında şehir gösterişli görünümü tamamen kaybolmuştu ve adeta bir harabe halindeydi. Teotihuacan adını şehre Aztekler vermiştir. Aztekler eski şehrin ucunda yerleşmişler ve burada bir kasaba kurmuşlardır. Ama Aztekler iktidara gelince şehrin merkezi harabe halinde kalmıştır. Aztekler için bu şehir mistik ve kutsal bir yerdi ve bu harabelere Nahuatl dilinde "tanrıların şehri" anlamına gelen Teotihuacan adını bu yüzden vermişlerdi.

Şehir, "Ölüler Caddesi" adı verilen ana bir kuzey güney caddesinin etrafında organize olmuştu. Bu ünlü şehre, ana caddeyle bağlı olan iki büyük piramit vardı: *Güneş ve Ay Piramitleri*. Büyük Güneş piramidi ana caddenin bitişiğinde duruyordu. İki bin yapıdan daha fazla yapısıyla planlanmış bir şehirdi. Çiftçiler ahşap evlerde yaşarken, diğer insanlar tablolarla ve duvar resimleriyle süslü taş evlerde yaşarlardı, evlerin bazılarında karmaşık su sistemleri mevcuttu. Şehir halkının çoğunluğu çiftçiydi. Normal bir günde bu büyük şehrin yarıdan fazla nüfusu şehirden ayrılır ve şehri çevreleyen tarım alanlarında çalışırlardı.

Zaman içinde şehir dini bir merkez haline gelmiştir. Şehrin gelişimine nüfus hareketleri, tabi kaynakların kullanılması, tarım üretimindeki artış, teknolojik keşifler, ticaret sisteminin kurulması ve diğer sosyo-politik organizasyon türleri etkili olmuştur. Dördüncü yüzyılda Teotihuacan'ın etkisi tüm Meso-amerika'da hissedilmiştir.

Ölüler Caddesi

Kuşkusuz Ölüler Caddesi Teotihuacan'ın hem ana hem de en ünlü caddesiydi. Ölüler Caddesi güneye doğru her iki yandan şehir binaları ve dini binalarla sıralanmıştır. Yaklaşık 2 km güneyde ölüler Caddesi, *Calle de los Muertos* Kompleksi denen (Ölüler Caddesi Kompleksi) bir grup yapı tarafından iki yandan da çevrelenmiştir.

Kısmen ortaya çıkarılmış olmasına rağmen birçok tapınaktan, yerleşim grubundan, meydandan ve açık alandan oluşan özel bir makro komplekstir. Bu cadde Kuzeyde Ay Tapınağından başlayarak Ciudadela'nın ve güneyde Büyük Bileşen komplekslerinin ilerisine kadar 2.5 km kadar uzanıyordu. 40 metre genişlik ve 2.5 kilometre uzunlukta ve oldukça süslü olan ölüler caddesi şehri ikiye ayırıyordu. Bu caddenin kuzeyinde 30 metrelik bir eğim vardı. Bu eğim caddenin göğe uzandığı izlenimini vererek bakanları göz aldanmasına uğratıyor, aşağı kısımda duran kişilerse caddeyi eşit basamaklı bir merdiven gibi görürken, Ay Piramidi'nin önünden bakan kimse karşısında dümdüz uzanan bir cadde görüyordu. Bu gerçekten de çok ilginç bir plandı. Yol mühendislerine göre bu 2.5 kilometrelik caddede hep aynı aralıklarla önce 6 basamak ve 1 platform, ardından tekrar

bir 6 basamak ve 1 platform oluşturmak, sonra da bu basamak-platform düzenini yokuşun üst başında bir santimetre bile sektirmeden dev bir piramitle sona erdirmek, yapılması çok zor bir iştir. Çünkü hiçbir basamakta, hiçbir platformda ve hiçbir ara mekânda en ufak bir kayma yoktu. Mükemmel bir sanat icra edilmişti.

Piramitsel yapılarıyla apartman bileşenleri genellikle simetrik olarak ve aynı yönü paylaşarak caddenin her iki tarafında da sıralanmıştı. Son derece planlı bir yapıya sahip olan şehirdeki bu cadde, daha şehirleşmeye başlamanın ilk yıllarından itibaren planlı bir yapılanma içinde olduğu izlenimini veriyordu. Caddenin ana bölgesi, ünlü Ay Piramidi ile Rio San Juan kanalıdır. Caddenin bu kısmı uzun platformlarla sıralanmıştı. Yandaki yerleşimlere geçişse tırabzanlı merdivenlerle mümkün olmaktaydı. Sokağın genişliği farklı bölümlerde 40 ila 95 metre arasında değişkenlik göstermekleydi. Caddenin zeminin altındaki uzun ve büyük kanal aracılığıyla çevredeki mimari birimlerden yağmur suyu getirilir ve Rio San Juan'a boşaltılırdı. Ölüler Caddesi ünlü Ay Piramidi'nin önünde sona ererdi.

Teotihuacan Toplumunda Dine Verilen Önem

Din Teotihuacan toplumunda bağlayıcı ana faktör olarak görülmekteydi. Bu insanların hayatına dinin ne kadar hâkim olduğunu görmek için yalnızca Ölüler Caddesi'ndeki 100'den fazla tapınağı, ibadet yerlerini, mihrapları ve küçük tapınaklar tepesini görmek yeterlidir. Teotihuacanlılar burayı kendi anlayışlarına göre dünyadaki en kutsal yer, "evrenin merkezi, "zamanın başladığı yer"

olarak görmüş olabilirler. Özellikle yapıların devasa mimarisi, toplumun kalabalık ritüel törenleri ve binlerce kişinin toplanması amacıyla böyle bir mimarinin seçildiği izlenimini vermektedir.

Ciudadela ve Büyük Bileşen

San Juan Nehri'nin barranca'sını geçip güneye gidildiğinde antik şehrin merkezine ulaşılır. Burası Ciudadela adı verilen alandır. Ciudadela şehrin coğrafik merkezinin ortasına yerleşmiş olan büyük ve anıtsal bir alandır. Dev dörtgensel yapılardan oluşan alanda 15 piramit bulunmaktadır. Yaklaşık dört buçuk hektarlık bir alanı çevreler.

İki yerleşim sarayı ve Meso-amerika'daki en önemli binalardan biri olan Quetzalcoatl Tapınağı (*Kuştüylü Yılan*) geriye doğru yerleşmiştir. Ciudadela'nın devasa yapısı yaklaşık 400 metre uzunluğunda ve 400 metre genişliğindedir ve iç alanı piramitlerle bezenmiş dört büyük platform tarafından kuşatılmıştı. Kuzey, güney ve doğu kenarlarında geniş bir platform vardır. Kuzey ve güney platformlarının her biri ayrı ayrı üstteki dört küçük piramidi, doğu tarafı üç piramidi destekler. Bu on bir piramit birbirlerine bir duvarla bağlanmıştır.

Batıdaki geniş bir merdiven biraz daha alçakta olan ve dört piramidi olan platforma geçişi mümkün kılar ve tüm yapıya bir giriş sağlar. Ciudadela, mimari açıdan şehirdeki her şeyden farklıdır. Eğimli duvar ve üzerindeki düz platform mimarisi Teotihuacan'a

hâkimdir. Girintili ekleriyle dörtgensel bir gövdeye sahiptir ve dışarı doğru eğimi olan bazalt bir öğenin üzerindedir. Başka yerlerde orantı değişse bile Teotihuacan'da düz platform her zaman eğimli duvardan daha genişti. Düz platform genellikle boyalı ya da heykelli motiflerle bir panel görevi görür ama bazen eğimli duvarla da süslenirdi. Bu eğimli duvar ve üzerindeki düz platform kombinasyonu şehirdeki piramitlerde, platformlarda, tapınaklarda ve mihraplarda tekrar edilir ama hiçbir yerde Ciudadela'dan daha yaygın olarak görülmemektedir. Ciudadela'nın ana meydanı fazla kalabalık oluşturmadan 100.000 kişiyi alacak kadar kapasiteye sahipti. Bu kapalı büyük alanın ana fonksiyonlarından biri ritüelleri gerçekleştirmekti. Buraya giriş Ölüler Caddesi'nden sağlanır, geniş merdivenlerden çıkılarak geniş iç alana girilirdi.

Yine Ciudaclela gibi büyük bir alan da 1973 yılında R. Millon tarafından muhtemel bir pazar alanı olarak tanımlanmıştır. Bu alana Büyük Bileşen adı verilmiştir. Ciudadela'dan Ölüler Caddesi'nin direk batı çaprazında olan ve yaklaşık aynı büyüklükte bir alanı kaplayan başka büyük bir alandır. Buraya Ölüler Caddesi vasıtasıyla doğudaki sokak seviyesinden ya da batı caddesinden girilir. Kuzey ve Güney yanlarında geniş platformların olduğu ve 27 bina bileşeninin olduğu bir alandır. Bu alanın da şehrin bürokrasisinin idare edildiği, yöresel ve bölgesel ekonomileri temsil eden siyasi ve ekonomik fonksiyonların bir araya geldiği şehrin pazar alanı olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle şehrin kalbi olarak da görülmektedir.

Büyük Bileşen'in ve Ciudadela'nın arkasındaki Ölüler Caddesi, güneye doğru 3 km kadar daha ilerler. Ancak burada güneye doğru

birkaç platformun dışında kuzeyde bulunanlar gibi ana binalar bulunmamıştır. Bu yüzden Ay Piramidi’nin güneyinden Ölüler Caddesi boyunca, Ciudadela'ya kadar Teotihuacan'nın ana şehir binaları ve dini yapıları bulunuyordu.

Güneş Piramidi

Aztek tapınak mimarisinde mihrap ya da türbe yükseltilir, ibadet edenlerde aşağıdaki meydanda bulunurlardı. Aztek tapınağının bir kürsüsü ve genellikle üç setle kırılan eğimli kenarları vardı. Korkulukları olan geniş ve dik bir merdiven yukarıdaki kısımlara girişi sağlardı, İspanyolların bu topraklara gelmesinin ardından tapınaklar hızla kiliseye çevrilmiştir. Bu yüzdendir ki günümüz ziyaretçileri bu yerlerde geçmişin mimarisinden çok az şey bulurlar.

Bugün Mexico City’ye bir saatlik mesafede bulunan Teotihuacan dendiğinde, akla hemen ünlü güneş piramidi gelmektedir. Bilindiği gibi bu topraklar Aztekler tarafından devralındığında tüm şehir gibi piramitler de çoktan harabeye dönmüştü. Aztekler'in restore ettikleri piramitlerin bugünkü görünümüyse oldukça mükemmeldir. Bakar bakmaz piramidin üstündeki kusursuz plan dikkat çeker. Güneş Piramidi'nin hacmi Gize'deki ünlü Keops Piramidi'nden bile daha büyüktür. Tuğla ve taş kitlesi bir milyon tondan fazladır. Her iki piramidin dış cephelerine sert bir sıva sürülmüştür. Bu sıva renklidir ve değişik renklerde parıldar.

Teotihuacan’da inşa edilen ilk temel bina olan Güneş Piramidi direkt olarak kutsal kabul edilen bir mağaranın üzerine bina edilmiştir. Altındaki mağarasıyla Güneş Piramidi büyük caddenin doğu tarafında batıya bakacak şekilde yerleşmiştir. Tüneller ilk yapının bugün gördüğümüz kadar büyük olduğunu ortaya çıkarmıştır, öyle ki Güneş Piramidi yaklaşık 65 metre yüksekliğindedir. Teotihuacanlıların bu kadar erken bir dönemde bu kadar büyük bir binayı inşa etmiş olmaları, yalnızca dini ve siyasi bir güce sahip olmayıp, toplumdan da büyük bir destek aldıklarının bir kanıtıdır.

Güneş Piramidi bu yüzyılın ilk on yılında Leopoldo Batres tarafından ortaya çıkarıldı. O zamandan beri piramidin ortasına doğru iki tünel açığa çıkarıldı. 1992-93'de Eduardo Matos Montezuma'nın yaptığı kazı, piramit kompleksini daha fazla açığa çıkardı; özellikle de kuzey ve güney kısımlarını. Güneş Piramidi'nin orijinal tabanı 215x215 metredir ve yüksekliği yaklaşık 63 metredir. Sonraki dönemlerde en az iki kere genişletilerek her iki tarafı da 225'şer metreye ulaşmıştır. Piramit şehrin kuzey yarısında Ölüler Caddesi’nin doğu tarafındadır. Eğer Ay Piramidi ile San Juan Kanalı arasındaki anıt bina şehrin ana kuşağı olarak kabul edilirse, Güneş Piramidi bunun tam ortasındadır. Coğrafik merkeziyetine ek olarak, piramidin önemi binanın altına yerleştirilen söz konusu mağarayla da belirtilmiştir. Bilim adamları bu mağaranın ritüellerde kullanıldığına ve piramidin bu nedenle mağara üzerine inşa edildiğine inanmaktadırlar.

1971 yılında Güneş Piramidi'nin çevresinde, dik taş merdivenleri olan ve 7 metrelik bir duvarla kesilen insan yapımı bir giriş keşfedilmiştir. Alt taraftan doğal mağaraya bir tünel gider ve dört oda oluşturacak şekilde açılır. Burada muhtemelen dini amaçlarla kullanılmış olan çeşitli el yapımı eşyalar bulunmuştur. Güneş Piramidi'nin altında uzanan bir koridordan bu dört odaya geçilebilmektedir. Burası mağaradır ve "Kutsal Mağara" olarak adlandırılır.

Arkeologlar yapının tümüyle bu kutsal mağaranın üzerine inşa edildiği görüşünü paylaşmaktadırlar. Güneş Piramidi'nin zirvesine tırmanan binlerce ziyaretçinin çok azı, tam altlarında uzunluğu 100 metre olan tavanı bazalt levhalardan oluşan, duvarları süssüz ama çamurla kaplı olan bir mağara bulunduğunu fark ederler. Öte yandan, yapılan incelemelerde bu odaların kalın bir mika tabakasıyla izole edilmiş olduğu görülmüştür. Bilindiği gibi mika çok sağlam, dirençli ve aynı zamanda elastiki, bir maddedir. 800 santigrat dereceye kadar ateşe dayanır ve ani ısı dalgalanmalarından hiç etkilenmez. Pek çok sahada kullanılır; örneğin elektriğe karşı mükemmel bir izolatör olduğu için radyo ve televizyon lambalarında, transformatör ve radarlarda, bilgisayar teknolojisinde ve daha pek çok noktada kullanılmaktadır. Hem saydam hem de ateşe dayanıklı olduğu için yüksek fırınların pencerelerine bile mika maddesi yerleştirilir. Ancak şaşırtıcı olan kuşkusuz o yüzyıllarda Teotihuacan'daki insanların bu maddeyi nasıl elde etmiş olduklarıdır? Tapınağın yukarısına çıkan basamaklar genellikle küçük olduğundan Ay Piramidi'ne göre tırmanılması daha kolaydır. En tepede muhtemelen şu an hiç izi

kalmamış olan bir tapınak vardı. Teotihuacan'daki Güneş Piramidi, 225 metrelik tabanıyla Mısır'daki Büyük Piramit'in tabanından yalnızca 5.5 metre kadar kısadır.

Güneş Piramidi'nin Restorasyonu...

Güneş Piramidi beş basamaklı platform olarak tekrar restore edilmiştir. Ancak 20. yüzyılın ilk on yılında Leopoldo Batres tarafından restore edilen piramitte yapılan hatalı restorasyon çalışmaları, orijinal yüksekliği de dahil olmak üzere piramidin gerçek görüntüsünün izlerini silmiştir. Orijinali dört katlı olan piramit şimdi beş katlıdır ve yaklaşık 215 metre yüksekliğindedir. Dördüncü ve beşinci katlar Leopoldo Batres tarafından bölünmüştür. Oysa piramit orijinal olarak dört basamaklı platformdan, tepe tapınaktan ve orijinalinde piramidin temel cephesinin üzerine inşa edilmiş olan Adosada platformundan oluşuyordu. Fakat piramidin en üst kısmı tamamen yok olmasından dolayı tapınak hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir.

Ay Piramidi

Ay Piramidi, Güneş Piramidi'nden daha küçük olmasına rağmen, daha yüksek bir zemine inşa edilmişti ve zirvesi hemen hemen aynı hizadaydı. Ay Piramidi'nde dört kat vardır ve basamakların bazıları o kadar geniştir ki piramide tırmanmak çok çaba gerektirir. Bu piramit

ana eksenin kuzey ucu olan Ölüler Caddesi'ni korur. Piramidin önünde ve ön platformunda yan taraflarından üç piramitle kuşatılmış olan büyük bir meydan vardır.

Ay Piramidi güneybatı ve güney doğudaki iki küçük piramitle birlikte 3 tapınaklı bir kompleks oluşturur. Bu piramit 150x200 metrelik bir tabana oturan basamaklarla yükselen bir yapıdır. Taban yüzölçümü iki futbol sahasından daha geniştir. Yapının yüksekliği 44 metredir. En yukarıda bulunan platforma çıkabilmek için ortada bulunan geniş merdiveni izlemek gerekir. Ay Piramidi, Güneş Piramidi'nin sağ tarafına düşer. Ay Piramidi, Güneş Piramidi'nden 20 metre daha alçaktır. Ne var ki en üst platformdan bakıldığında ikisi de eşit yükseklikteymiş gibi bir izlenim uyandırır. Buradaki göz aldanması da yine caddenin eğiminden ileri gelmektedir. Güneye dönük olan piramit Ay Meydanı'nın temel anıtı olarak inşa edilmişti. Yapılan son çalışmalar ve kazılarla oldukça fazla bilgi elde edildi. Bu bilgiler şu an incelenme aşamasındadır. Bu şehrin halkı, birbirine yakın duran büyük duvarlı apartmanlarda yaşıyorlardı; bunların arasındaki sokaklar çok dardı. Şehrin yöneticileri ve üst tabakasıysa Ölüler Caddesi boyunca daha büyük ve özenli evlere sahiptiler.

Kuş Tüylü Yılan Piramidi: Diğer Adıyla Quetzalcoatl Piramidi

Harabe olmuş şehirde en büyük anıtlardan biri de üçüncü büyük piramit olan *Kuş Tüylü Yılan* Piramididir Teotihuacan'daki bu büyük

kompleksin ana piramidiydi. Diğer adıyla Quetzalcoatl Piramidi, klasik eğimli duvar ve üzerindeki düz platform (talud-tablero) yapısıyla 7 katlı bir binadır. Meydanın en doğu ucunda bulunur. Bu mükemmel piramidin cephesi oymalarla süslüdür: iki yılan kafası, kuş tüylü yılan vücuduyla Quetzalcaotl, kabuk ve deniz motifleriyle süslenmiştir.

Yılan kafası savaş amblemini temsil eder, iki yılan yuvarlak ayna yüzeylerden geçer. Aynaların ölümlülerin bakabildiği ama içinden geçemediği doğaüstü bir koridor olduğu düşünülürdü. Kuş tüylü yılan kenarlarında kuş tüyleri olan bir aynadan çıkar. Vücudu olmayan, büyük ve hafif eğimli dişleri olan garip görünüşlü bir yaratıktır. Büyük yuvarlak gözlerinin üstünde Teotihuacan savaşçıları tarafından gözleri korumak için takılan güneş gözlükleri olan bir çift halka vardır. Kafa olarak gözüken aslında maske olarak takılan bir miğferdir. Deri küçük mozaik hücrelerden yapılmıştır, muhtemelen deniz kabukları ve salyangoz kullanılmıştır. Deniz kabuğu ve salyangoz kabartmaları toprak ve suyun sembolleridir. Orijinalinde bunlar parlak renklere boyanmıştı; yeşil tüyler, obsidyen yılan gözleri, beyaz uzun sivri dişler ve Tlâloc için kırmızı çeneler... Hâlâ bazı boya kalıntıları görülebilmektedir.

Teotihuacan'daki bu kompleks, 1917-22 yılları arasında ortaya çıkarılmıştır. Büyük heykel başlarıyla donatılmış olan söz konusu piramit, Teotihuacan'ın en büyük anıt binalarından biriydi. Piramidin ana yüzünün büyük bir kısmı daha sonra Adosada platformuyla kaplanmıştır; bu durum Kuş Tüylü Yılan Piramidi'nin ana meydanda duran kişilerce görülmesini engellemiştir.

Kuş Tüylü Yılan Piramidi'ne komşu olan Kuzey Sarayı ve Güney Sarayı adındaki iki bina vardı. Bu binalar seçkin insanlar için yerleşim ve yönetim ofisi olarak kullanılıyordu. Yapılan kazı çalışmalarıyla bu iki saray da tamamen açığa çıkarılmıştır ve 1980-82'de Proyecio Arqueolagico Teotihuacan tarafından sağlamlaştırılmıştır.

Tenayuca Tapınağı

Tenayuca, modern Tlalnepantla kasabasının yanında Xoyotl'un eski bir yerleşim yeridir. Bu yerleşim bölgesinde büyük bir ikili piramit bulunmaktadır. Altı kez genişletilen ve her defasında daha da genişleyen bina Santa Cecilia'da bulunmaktadır. Bu tapınakta iki merdiven yapısı bulunmaktadır. Bu tapınağın Büyük Tenochtitlan Tapınağı'na örnek oluşturmuş olabileceği hakkında fikirler bulunmaktadır. Bu piramidin üç tarafı *coatepantli* diye anılan parlak renkte harçtan yapılmış oymalarla süslü taraklı başı olan ve sarılmış halde duran iri bir yılan figürüyle kuşatılmıştır. Canlanmış iki büyük yılan merdivenin iki yanında sarılı şekilde yer almaktadır. Ancak bu yapı yeniden çıkarılıp restore edilmesine rağmen, eski medeniyet yapıtları üzerinde çalışan araştırmacılara çok az bilgi sunmaktadır.

Yeraltı Mağaraları

Yapılan son araştırmalar Oztoyahualco'nun güney doğusundan Ay ve Güneş Tapınakları yönünde devam eden bir mağaralar ve tüneller ağı

ortaya çıkarmıştır. Manyetik araştırmalar yapan bir grup bilim adamı bu tünellerin yerini tespit ettiler. Yıkılan bazı tüneller yüzeyde çöküntü olarak görülebilmekteydi. Bu tünel ve mağara ağı, vadinin yalnızca kuzey kısmında; yani mağara ve bataklığın üstüne gelmeyip tamamen farklı bir coğrafik oluşum gösteren Teotihuacan'ın güney bölgesinde bulunmuştur.

Ay, Güneş ve Quetzalcoatl piramit kompleksleri genellikle mağaralarla bağlantılıdırlar. Günümüzde bu mağaraların piramitlerden yeraltı dünyasına bir giriş olduğuna dair genel bir kabul vardır.

Aztek Sarayları

Aztekler savaşçı bir kavimdi; ancak bunun yanında sanata son derece önem veren bir kültür içinde yetişmişlerdi. Bunu, bugün bir kısmı hâlâ ayakta olan sanat eserlerinden anlayabiliyoruz. Özellikle tapınakları, piramitleri ve kendilerine özgü bir mimariyle inşa ettikleri görkemli sarayları bunu anlatmaktadır. Öyle ki bu büyük imparatorluğu sona erdiren İspanyol istilasının başkumandanı Hernan Cortes ünlü Aztek saraylarının ihtişamı karşısında son derece etkilenmiştir. Hükümdar Montezuma'nın sarayını Cortes şöyle betimlemektedir:

> *"Montezuma o kadar harika bir sarayda yaşıyor ki bunun mükemmelliğini ve görkemini anlatmam imkânsız. İspanya'da bununla kıyaslanabilecek Hiçbir şey yok."*

Aynı şekilde istilanın baş aktörlerinden olan Bernal Diaz da Aztek topraklarına girdiklerinde kendileri için hazırlanan geniş ve görkemli taşlardan, sedir ahşabından ve güzel kokulu diğer ağaçlardan iyi inşa edilmiş, büyük odaları ve avluları olan, çok güzel manzaralı, hepsinde pamuk kumaştan tenteler olan saraylarla ilgili yazılar yazmıştır. Bu sarayların duvarlarının kireçten parlarken farklı türdeki taş işlemeler ve güzel resimlerle süslendiğini, sarayların bahçelerinde çok güzel çiçekler, ihtişamlı havuzlar ve kuşlar olduğunu vurgulamıştı.

Özellikle organik yığınlara ve İspanyol şehirlerinin yerel kirine alışkın olan İspanyollar bu şehrin temizliğinden, düzeninden, estetik güzelliklerinden ve kontrollü büyüdüğüne dair olan kanıtlardan çok etkilenmişlerdi.

Jaguar ve Quetzal-Kelebek Sarayları

Güneş Piramidi'nden Ay Piramidi'ne yaklaşırken piramidin tabanında büyük bir meydan ortaya çıkar. Bu meydanı birkaç platform ve küçük piramitler çevreler; her bir piramidin tapınağa ulaşan merkezi bir merdiveni vardır. Sol tarafta sarayların kalıntıları vardır; bazılarının duvar resimleri ve kabartmaları ise hala görülebilmektedir. Jaguar Sarayı kuş tüylü başlıkları olan jaguar duvar resimlerine sahiptir.

Teotihuacan da en görkemli binalar ana caddeye yakın inşa ediliyordu. Bunun en iyi örneği Ay Tapınağı'nın güney batı köşesinde bulunan *Quetzalpapalotl* yani *Quetzal-kelebek* sarayıdır. Saray M.S. 500’den sonrasına ait bir inşaya sahiptir. Sarayın en önemli

özelliklerinden biri, itinalı dekorasyonudur. Quetzal-Kelebek Sarayı'nın özelliği, melez bir kuş-kelebeği gösteren kabartmalı sütunlara sahip olmasıdır. Süslemelerdeki kuş-kelebek yani Quetzal kuşunun gözleri obsidyenden yapılmıştır ve bazı parçaları hala durmaktadır.

Saray, kabul salonlarıyla ikametgâh alanlarının garip bir birleşimidir. Büyük saraya geniş bir merdivenle girilir ve sarayın büyük mahkemeye giden bir de avlusu vardır. Bu avludaki kolonlara da mitolojik melez kuş/kelebek resmi kazınmıştır. Ön taraftan orijinal olarak kırmızı ve yeşille boyanmış olan, gözlerine yine obsidyen yerleştirilmiş olan ve bir baykuşu temsil eden heykelli bir kemeri olan koridorla sınırlanır. Diğer kemerler quetzal kuşunun profili işlenmiş oymalara sahiptir. Aztek kültüründe baykuş çok kullanılan bir savaş amblemidir ve saray süslemesinde bir quetzal ile birleştirilmesi savaşçı kültürüyle ilgili bir manaya sahip olabilir diye düşünülmektedir. Sarayın yeraltı odalarından birini de boyalı jaguarlar süsler, başka bir oda da yine kuş motifleriyle dekore edilmiştir. Saray dışındaki diğer duvar resimleri ana kompleksin dışındaki ikametgâh bölgelerinde görülebilmektedir. Güneş Tapınağı'na komşu olan ve iyi muhafaza olmuş durumda olan bu sarayın bir rahibin ya da bir hükümdarın evi olduğu düşünülmektedir.

Axayacatl Sarayı

Aztek topraklarına ayak basan İspanyolların ağırlandığı imparator Mectezuma'nın Axayacatl sarayı büyük bir meydana bakıyordu. Saray şimdiki Meksika Ulusal Sarayı'nın bulunduğu yerdeydi. Tek katlı olan ve simetrik olmayan taş binalardan oluşan sarayın yalnızca orta kısmına bir kat daha eklenmişti. Bu kat ana binadan yükselen ufak kuleleri andıran odalardan oluşuyordu. Geniş bir alan çok yüksek olmayan taş bir duvarla çevriliydi. Bunlar belirli aralıklarda kuleler ve savunma duvarlarıyla desteklenerek güçlendirilmişti. Avrupa'dakiler kadar güçlü olmasa da yerlilerin olası tahriplerine dayanacak kadar sağlamlaştırılmıştı. Ancak sarayın koruma korkulukları ağır silahlarla yer yer yıkılmıştı. Bu saray o dönemde tüm İspanyol askerlerini ve Tlaxcalalı müttefiklerini barındıracak kadar büyüktü. Saray Azteklerin vergi sistemi sayesinde güçlendirilmiş ve büyük bir misafir grubunu ağırlayacak kapasiteye ulaşmıştı.

II. Montezuma'nın Sarayı

1502- 1520 yılları arasında Tonochtitlan'ı yöneten ünlü Aztek Hükümdarı II. Montezuma'nın sarayı, Mendoza Kodeksi'nden anlaşıldığı üzere, ikinci kattaki geniş terasa giden merdivenleri olan iki katlı bir binaydı. Ana meydana açılan yirmi büyük kapısı vardı. Saray yaklaşık 2.4 hektara yayılıyordu. Zemin hasırla kaplıydı, kapılarda pamuklu ve kuş tüylü kumaşlar ya da biri geçtiğinde çınlayan küçük altın çanlarla süslü hasırlar asılıydı. Saray hem bir

ikametgâh hem de bir yönetim merkeziydi. Mendoza Kodeksi'nde savaş konseyine ve Montezuma'nın özel konseyine tahsis edilen holler gösterilmektedir. Saray, derebeyi lordlarının toplanması için de kullanılıyordu. Tenochtitlan'ın bölge müdürleri hükümdardan emir almak için her gün özel odalarda toplanıyordu. Saraylarda hizmetçiler ve orada ikamet eden sanatçılar için de bölümler vardı. Aletlerin, yemeklerin, tekstil malzemelerinin ve silahların depolanması için birimler vardı.

Malinalco Mağarası

Modern Tenancingo kasabasının yanında, Toluca'nın güneydoğusu Malinalco'dur ve burası Orta Meksika tepeliğindeki en güzel görünüme sahip olan mekânlardan biridir. Malinalco'nun kendine has özel bir tapınağı bulunmaktadır. Bu tapınağın özelliği, dağ kenarındaki dip kayalardan yontularak inşa edilmiş olmasıdır. Tapınak, merdiven kenarındaki jaguar heykellerinin ve yılan ağzı şeklinde olan bir kapı yolundan geçilerek ulaşılan yuvarlak bir odaya açılır. İç oda Güneybatı Amerika'nın tören odasının bazı özelliklerini taşır. Dairesel duvarın içine taştan kartal postu ve merkezi kısımda da jaguar postu oyulmuş alçak bir yargıç mevkii bulunmaktadır. Bu jaguar postu, tlatoani'nin oturma yeridir. Zeminin ortasında başka bir kartal, kanatlarını açmış bir şekilde kapının karşısında yer almaktadır.

Malinalco Mağarası, Meksika yöneticilerinin kutlamalarını gerçekleştirdikleri ve yönetime gelişlerinin resmileştirildiği törenlerin yapıldığı, kutsal bir mağaradır.

DİGER SANAT DALLARINDA AZTEK ZEVKİ

Taş Heykeller

Aztek imparatorluğu boyunca küçük ölçekli taş heykeller yapılmıştır ve bunlar tapınaklar ya da verilen hediyeler için kullanılmış gibi gözükmektedir. Bunların bazılarında kullanılan teknik ve sanatsal yön anıt çalışmalarda olduğu kadar başarılıdır. Ancak kimileri de oyulmuş kaba volkanik kaya bloklardır. Aztek taş heykellerinin miktarı Meksika Vadisi'ndeki kültürler için oldukça alışılmışın dışındadır; taşın dayanıklılığı nedeniyle Aztekler daha önce diğer metallerden yaptıkları birçok nesneyi taş kullanarak taklit etmişlerdir.

Aztek İmparatorluğu zamanından Meksika hükümdarları ve tapınaklarıyla ilgili birçok heykelin yanında yüzlerce küçük taş çalışma da bilinmektedir. Hayvanlar, bitkiler, kutular, müzik aletleri gibi....

Bu kadar çok çeşit ve adette taş heykel Meso-amerika sanatında pek alışıldık değildir. Azteklerden daha önceki heykellerin stili düz ve açısaldır. Bunun aksine Aztek heykellerinin çoğu basık vücut formlarıyla tamamen yuvarlak hatlıdır. Yumuşak konveks formlar vücuttaki canlılığı ifade eder, bu daha önceki heykellerin geleneğinde olmayan bir özelliktir.

Aztek taş heykelleri geçmişteki taş kabartmalara benzemez. Bu özellikle insan vücudunun birkaç temel forma indirgenip az kıyafetin gösterildiği pişmiş toprak, geleneklerinde çok belirgindir. Heykelde temel malzeme olarak taşın kullanılması Azteklerin özelliğidir. Bu heykellerin büyük bir kısmının ne kökeni ne de Klasik dönem sonrasındaki tam tarihi bilinmemektedir. Geniş bir dağılıma sahip olmaları ve Tenayuca gibi ilk Aztek şehirlerinde bunlara rastlanılması, bu geleneğin Meksika'nın kuruluşundan önce çıkmış olduğunu bize gösterir. Bu oymaların çok fazla sayıda olması yalnızca elitlere has olmadığını tüm Aztek toplumuna yayıldığını gösterir.

Kutsal kabul ettikleri yerlerde heykeller dışarı ya da mihrabın veya tapınağın içine konulurdu. Bütün ev haneleri, bütün bölgeler, bütün şehirler ve kasabalar resimleri olan kendi tapınaklarına sahiptiler. Yerliler işgal sırasında yıkılan her heykel için bir yenisini yapmışlar ve bunları mağaralarda veya evlerinin gizli duvar arkalarında saklamışlardır.

Küçük ölçekli Aztek taş heykelleri bir dizi temel kuralı izler. İnsan şekilleri için özellikle üç poz çok kullanılır: Ayakta durma, oturma veya diz çökme... Kadınlar genellikle diz çökmüş vaziyettedir, elleri dizlerinin üzerindedir ya da bir nesne tutuyorlardır. Diz çökme pozisyonu alçak gönüllü ve çalışkan olan ideal Aztek kadınını ifade eder; örmek ve mısır öğütmek gibi kadın faaliyetleri çömelme pozisyonunda yapılırdı. Erkekler genellikle dizleri yukarı bükülü otururken ve kolları da dizlerinin üzerinde çapraz halde gösterilir. Bu, ayrıca tarihi el yazmalarındaki erkek figürlerinin geleneksel pozudur; tek istisna Boturini Kodeksi'nde olduğu gibi üzerleri bir

peştamalla örtülüdür. Oturma pozisyonu özellikle büyük ve önemli heykeller için ya da daha yüksek statüyü belirten ana tapınaklar için seçilmiştir.

Değerli Taşlarla Yapılan Eserler

Aztek toplumunda sadece seçkin kişiler yeşil taş ve kaymaktaşı gibi nadir ve değerli taşlardan oyulan heykellere sahiptiler. Aristokratlar için yapılan kaplar ve mücevherler, özellikle de ritüel nesneleri hükümdarların emriyle imal edilirdi. Tarzı ve imgelenmesi bakımından en iyi işlenmiş yeşil taşlar Tenochtitlan'ın temel anıtlarıyla ilgili olanlarıdır. Meso-america'da geleneksel olarak en değerli materyal yeşil taştı ve bu yeşil renk hayatı ve doğurganlığı sembolize ediyordu. Meksikalılar tarafından yapılan devasa boyutlardaki bazı yeşil taş heykeller çok göz alıcıydı; bunların günümüzdeki değeri altından yapılmış büyük bir heykele denktir.

Tahta Heykeller ve Turkuaz Mozaik Sanatı

Aztek sanatı için temel malzemelerden biri de ahşaptı. Ama çok çabuk çürüdüğünden bu eserlerin çok azı günümüze kalmıştır. Tahta; mobilya, kano, silah ve aletlerin yapımında kullanılıyordu. Seçkinler için yapılan ahşap eşyalar turkuaz, mozaik, kakma işi, yaldız ve kuş tüyü eklemelerle zengin bir hale getiriliyordu. Ana tapınaklarda

kullanılan özel eşyaların çoğu o kadar süslüydü ki muhtemelen bu konuda uzman olan Mixtec zanaatçılardan alındığı düşünülmektedir.

Tahta oymacılığı Azteklerin başlıca sanat tekniklerinden biriydi. Binalar, mobilyalar, kanolar, aletler, silahlar, kâseler ve hatta el yazmalarının kılıfları tahtadan yapılıyordu. Bu materyal tüm nüfus tarafından günlük işlerde kullanılıyordu ve bunların üzeri turkuaz mozaikle, kuş tüyleriyle ve altın varakla kaplanıyordu; aristokratların sarfiyat ve ritüel sanatında kullanılıyordu. 16. yüzyıl metinleri Azteklerin süslü oymalara sahip olan tavan kirişlerinden, oyma başlı kanolarından ve varaklı kafeslerinden bahsetmektedir. Bernal Diaz, II. Montezuma'nın yemeğini nasıl yediğini tarif ederken verdiği detaylardaki tahta oymacılığı dikkat çekmektedir:

> *"Eğer soğuksa hiç duman vermeyen bir ağacın kabuğunu yakarak taze kömürden büyük bir ateş yapıyorlardı ... istediğinden daha fazla ısı çıkmasını engellemek için önüne üzerinde altın süslemeler olan bir çeşit perde koyuyorlardı. Üzerinde çok çalışılmış alçak bir sandalyeye oturuyordu. Aynı şekilde süslü ve alçak olan masasında beyaz, masa örtüsü vardı... Yemeye başlayacağı vakit önüne altınla süslü bir tür ahşap perde yerleştirirlerdi, böylece kimse onu yerken göremezdi."*

Ancak bir zamanlar süslenmiş olan binlerce Aztek objesinden şu an yalnızca yüz kadar parça ayakta kalmıştır. İspanyolların yakmadıkları şeyler de ihmal ve doğal şartlarla yok olup gitmiştir.

Turkuaz mozaik ise bir Meso-amerikan tekniğidir. Klasik öncesi zamanlara kadar gider. Özellikle Mixteclerde gelişmişti. Azteklerdeki

turkuaz mozaik parçaları ya Oaxaca bölgesinden toplanan vergiler ya da Meksika Vadisi'nde yaşayan Mixtec zanaatkârların yaptığı mozaiklerdir. Turkuaz mozaik birçok renkli ve parlak malzemenin oluşturduğu mozaiği belirtmek için kullanılan genel bir terimdir. Kırmızı, pembe ve beyaz deniz kabukları, yeşim taşı, bakır taşı, beril, linyit, demir pirit ve inci tohumlar turkuaz mozaiği ifade eder. Genellikle turkuaz hakimdir; diğer materyaller gözleri, dişleri oluşturmak için kullanılır ya da kontrast renkteki tasarımı belirginleştirmek için kullanılır. Mozaik parçaların ölçüleri değişir ama genellikle çok küçüktürler. Şeklin dış çizgisini belirginleştirmek üzere ya da küçük parçalarla daha büyük hale getirmek için düzenlenirler.

Amerikan Yerlileri Müzesi'ndeki kalkanda 14.000 turkuaz parçası olduğu tahmin ediliyor. Bazı örneklerde düzensiz mozaiklerin oraya buraya serpiştirildiği de görülmüştür. Fon genellikle ahşaptır, ama bazı taşların zemini taş, altın, deniz kabuğu, kemik ve çömlektir. Bir sebze karışımından elde edilen yapıştırıcıyla parçalar kuvvetlice yapıştırılmıştır. Cilalanan nesneler güneşte bir mücevher gibi parlarlar. Sahagun, Aztek zanaatlarını anlattığı uzun tariflerinde turkuaz mozaikten bahsetmediğinden, muhtemelen bu sanatın Tenochtitlan-Tlatelolco'da uygulanmadığı sonucu çıkarılmaktadır. Vergi Kaydı (Matricula de Tributes), güney kasabalarından boyalı maskelerin ve turkuaz yontuların vergi olarak alındığını göstermektedir.

Aztekler için turkuaz çok uzaklardan güneyden ve kuzeyden getirttikleri en değerli taşlardandı. Rengi suyun mavisini sembolize

ediyordu; ayrıca gündüz gökyüzünü de sembolize ederdi. Turkuaz aynen yeşim taşı gibi yaşamın değerini temsil ederdi ve değnek, maske, ve başlık gibi ritüel objelerin yapımında turkuaz mozaik kullanılırdı. Tören kalkanları, silahları, başlıkları, aristokratların ve seçkin savaşçıların taşıdığı bayraklar, onların çift başlı dolanmış yılandan küçük hayvan başlarına kadar gerdan süsleri mozaikle kaplanırdı. En yüksek statüye turkuaz mozaik eserler sahipti. Aztek lordlarının ve krallarının başında bağladıkları altın bağın süslemesinde de turkuaz kullanılıyordu. Yine Montezuma tarafından Cortes'e verilen görkemli hediyelerin çoğu, turkuaz mozaikle süslüydü.

British Museum'da bir Aztek maskesi sergilenmektedir. Bu maskenin özelliği, turkuaz ve siyah linyit mozaikten yapılmış ve insan kafatasının ön yüzüne takılan bir maske olmasıdır. Gözlerdeki demir pirit, burundaki kırmızı deniz kabuğu ve beyaz dişler ona neredeyse sürrealist bir görüntü verir. 19. yüzyıldan beri bu maske, batılılara medenileşmiş ama yine de barbarlıklarını yitirmemiş olan Azteklerin sanatını sessiz bir şekilde anlatır.

Yine Avusturya'nın Viyana şehrinde 10 santimden daha kısa tahta minyatür bir heykel bulunmaktadır. Tüm tahta Aztek heykelleri gibi figür çok sadedir ve orantısızdır. Ağzında uzun sivri dişler vardır, beli kalındır, karnından küçük bir maske çıkar. Boynuzlara yerleştirilen gümüş tırnaklar, bunun işgal zamanında yapılan farklı bir nesne olduğunu göstermektedir.

Kuş Tüyü İşçiliği

Kuş tüyünden yapılan elbiseler, kalkanlar ve bayraklar Aztek askeri aristokrasisinin işaretiydi. Onların konumunun değerli olduğunu gösteriyordu. Kuş tüyü işler aristokratların hazinede ve depo odalarında sakladıkları varlıklardı. En pahalı işler altınla süslenirdi; en değerli kuş tüyü Guatemala dağlarında yaşayan yeşil quetzal kuşunun tüyleriydi. Kuştüyünün kullanıldığı bir alan yılan heykelleridir. Kuştüylü ya da kuş tüysüz yılanlar daha küçük taş heykellerde sık sık görülürler. Kuştüylü yılan, Savaşçılar Taşında, Su Kemeri kabartmasında bordur olarak bulunur. Efsanevi Toltec (Yarı-tanrı) Hükümdarı Quetzalcoatl'in ismi "*kuştüylü yılan*" anlamına gelir ve İmparator Ahuitzotl ve II. Montezuma bu hükümdarla çok ilgilenirlerdi. Ahuitzotl'un Su Kemeri kabartmasındaki temsilinde, kuş tüylü bir yılan vardır. II. Montezuma'nın da Quetzalcoatl ile birlikte sembol resminin bulunduğu yeşil taş bir kabartma vardır.

Kil İşçiliği, Aztek Bibloları, Çömlekleri

Kil de aynı tahta gibi ritüel ve kutlama nesneleri kadar ev aletleri içinde önemli bir yere sahipti. Aztekler diğer Meso-amerikan kültürlerden farklı olarak çok büyük miktarda oyuk kil figürler yapmamışlardır. Ama bin yıldan daha önce başlamış olan geleneği sayısız kil figür yaparak devam ettirmişlerdir.

Aztek seramik kapları toplumun her seviyesine hitap edecek şekilde yapılıyordu. Bu kapların formları faydalıdan karmaşığa doğru

değişiyordu. İlk dönemlerde süsleme figüratif değildi ama daha sonradan doğal formlar ve semboller eklendi. Aztekler seramiği önemli bir sanat malzemesi olarak görmediler, seçkinler ve ritüeller için olan gösterişli kaplar genellikle ithal edilmiştir.

Klasik öncesi ve klasik dönemde pişmiş toprak heykeller Meso-amerika'daki başlıca heykel materyallerinden biriydi ama heykellerini taşla yapan Aztekler kille genelde daha az çalışmışlardır. Birkaç büyük oyuk figürden başka pişmiş toprakların çoğu küçüktür, katıdır ve kalıpla yapılmıştır. Bunlar Colomb öncesi koleksiyoncuların ilgisini çekmemiştir. Daha büyük pişmiş toprak heykeller kil plakalardır. Bu kil plakalar renklerini ve yüzey formlarını korumuşlardır.

Klasik öncesi zamanlardan beri Meksika Vadisi'nde binlerce küçük kil biblo yapılmıştır. Ancak tüm bu dönemlerde biblolara kadınlar hâkimdi. Biblo sanatının temel bir teması kucağında çocuk tutan kadındır; bu yüzden bibloların genellikle doğurganlığı sembolize ettiği düşünülür. Aztek döneminde biblolar bir köylü sanatı haline gelmiştir.

Koloni döneminde de İspanyol askerlerin kalıp dökümlü bibloları da dahi olmak üzere kilden biblolar yapılmaya devam edilmiştir. Yerli Aztek çömlekçiliği gibi biblo üretimi avamın hayatında kendi rolüne devam etmiştir. İçi oyuk olan birçok biblo ritüellerde müzikal enstrüman olarak da kullanılmıştır. İçi oyuk biblolar kızıl kilden yapılmıştır ve boyanmamış parlak bir yüzeye sahiptir. Bunların çoğu kadınları temsil etmektedir. Sert biblolar genellikle cilalı kildendir ve

erkekleri, kadınları ve hayvanları temsil eder, genellikle boyalıdırlar. Birçoğunun üstündeki kireçli beyaz renk hala durmaktadır. Tüm biblolar sert ayaklar ya da tabanlar üzerinde ayakta ya da oturur vaziyettedir. Erkek bibloların sayısı kadın biblolardan daha azdır ama kadın bibloları daha çeşitlidir.

Aztek geleneklerine göre 52 yılda bir yapılan Yeni Ateş Seremonisinde evdeki tüm heykeller atılıp yenileriyle değiştirilirdi. Bu gelenek bulunan bibloların niçin bu kadar fazla sayıda olduğunu da açıklamaktadır.

Aztekler kilden çeşitli fonksiyonel ve törensel nesneler de yapmışlardır: Tütsü yakıcılar, tabaklar, stampalar, sarmal dingil... Bunların birçoğunda süsleme vardır ama genellikle taş oymaların ve el yazması boyamaların özelliği olan karmaşık manalara sahip değildir. Azteklerin çömlek vazoları bazen küçük biblo süslemeleri olan soyut formlardır.

Geniş vazo şekilli tütsü yakıcılar muhtemelen bir zamanlar çok yaygındı ama bunların çok azı bulunmuştur. Bazen 90 santimden daha uzunluğa sahip olan bu vazoların bir yanında ellerin kabartması olan figür ya da çıkıntılı bir oyma olurdu.

Aztek sanatının en ilginç kil çalışmalarından biri Tlatelolco'da bulunmuş olan üç eğik silindir ayak üzerinde duran vazodur. Keskin konik uzantılar ve yaprak şekilli kenar çıkıntıları çömlekten çok bronz bir dökümü andırır ve gerçekten de bu çalışmanın bronz kopyası Meksika şehrindeki Ulusal Antropoloji Müzesi'nin önündeki meydanı süsler. Aztekler taştan yapılma soyut seramik tütsü

yakıcıları da taklit etmişlerdir. Bu tütsü yakıcılar genellikle piramidin merdiven korkuluklarının üstünde dururdu.

Aztek çömlekleri sade süslere sahiptir; genellikle tek renklidir, siyah ya da daha nadir olarak beyaz ve turuncu veya kırmızı bir zemin üzerinde sarı... Aztek çömleklerinin dört temel renge sahip olduğu bilinmektedir: Turuncu zemin üzerine siyah desen, kırmızı zemin üzerine siyah desen, siyah ve beyaz, bazen kırmızı zemin üzerinde sarı desen ve grafit boyamalı desenler. Bunlar arasında en çok turuncu üzerine siyah desen incelenmiştir. Diğerleri hakkında daha az bilgi edinilebilmiştir. En temel şekiller kâseler, tabaklar, bardaklar ve testilerdir; kâseler ve tabaklar genellikle üçayak üstünde desteklenir. Bu kapların bazıları alışılmadık şekillere sahiptir. Birçok kâsenin iç tarafı pürüzlüdür. Bazı üç çanaklı tabaklar iki farklı sosu ayıracak şekilde farklı seviyelerde oyuklara sahiptir. Turuncu ve kırmızı eşyalar en yaygın olanlarıdır. Kırmızı eşyalar genellikle Texcoco'yla ilgilidir, çok cilalıdır ve sulu kırmızı kille boyanmıştır. Siyah, siyah-beyaz ya da siyah, beyaz ve sarı renge boyanmışlardır. Sade hatlardan ve oymalardan oluşurlar. Bu çanakların kalitesi değişkendir. Sade basamaklı oymalı bir testi ve spiral desen narin bir şekle ve yüksek cilaya sahiptir.

Kırmızı eşya bazen tamamen beyaz bir katla boyanır, sonra da kara kafatasları ve çapraz kemiklerle süslenirdi. Bayramlarda kullanılmak üzere birçok kırmızı kadeh vardır.

Aztek çömleklerinin alışılmadık bir özelliği de daha önce belirttiğimiz gibi metalik parlaklığa sahip olan grafit boyanın

kullanılmasıdır. Grafit genellikle desenin geri kalanından ayrılacak şekilde kalın bir bant şeklinde uygulanırdı. Soluk sarı renkli kilden yapılan kapların bazı yerleri kırmızıyla diğer tarafları grafitle boyanırdı. Doğal kil bölgeler arasındaki tezat cilalı kırmızı ve metalik gri dokusu bakımından göz alıcıdır ve estetik olarak etkilidir. Açılsa dört ayağa sahip olan kaplar Aztek çömlekçiliğinde sahneye geç çıkar. Teotihuacan'ın iki ayaklı çömleklerine çok benzer.

Turuncu seramik eşyalar arasında en yaygın olanları siyah desenli kaplardır. Ancak renk siyahtan çok gerçekte grimsi ve kahverengimsidir; ayrıca arkadaki turuncu fondan keskin olarak ayrılmaz.

İşgalden sonra diğer sanatlar ölmüş olmasına rağmen Aztek tarzı çömlekçilik 17. yüzyıla kadar yapılmaya devam etmiştir.

Semboller

Aztek sanatının büyük bir kısmı, her birinin özel sembolik anlamlara sahip olduğu ayrı birimlerden meydana gelir. Burada tamamlanan sembol tek başına görülen ama aslında daha kompleks bir desenin ya da amblemin parçası olan sık sık tekrar eden sade bir motif ya da figürdür. Aztek sanatındaki bu tür sembollere bıçak, kuştüyü, alev, kafatası, çiçek, yıldız, gezegen, Venüs, güneş, ay, mızrak, maguey dikeni, sıvı (su), duman ya da mısır dâhildir. Çeşitli sanatlarda bu sembolleri bir üsluba uydurmak uygundur. Semboller sanat alanında çok standartlaşmıştır. Bütün semboller anlam yüklüdür ve bir kaç

anlama da sahip olabilir. Örneğin çiçek zor bir yorumdur. Çiçek 20 günlük döngüde son günün işaretidir ve bu yüzden de temel bir standart semboldür. Genel olarak doğurganlık için kullanılır. Belirli çiçeklerin kokuları soylular içindi; bu yüzden bir çiçek sosyal konumu belirtebilir, benzetme olarak ise çiçekler şarkı ve güzelliği sembolize ettiğinden kahramanlık ve insanın değerini temsil edebilirdi.

İnsan Figürleri

Aztek sanatındaki insan figürleri sembolizme, amblemlere ve sembol resimlere göre ikincil öneme sahiptir. Etnik grupların ve hükümdarların tarihini sunan tarihi el yazmalarında bile bilginin çoğu, yer ve zaman sembol resimleriyle ifade edilmiştir. İnsan figürlerinin standart tipi hükümdarları, savaşçıları, rahipleri ve avamdan her hangi birilerini ifade eder. Bu figürlerin hareketleri bir kaç geleneksel pozla sınırlıdır. Oturma pozisyonunun anlamı dinlenmektir; eğer erkekse oturur, kadınsa diz çöker. Hareketlilikse yürüyerek ifade edilir. Genellikle önde ayakta duran bir pozisyon gücü ve önemi vurgular. Aztek sanatındaki en dramatik hareket insan kanının ve saçlarından tutulan esirlerin resmedilmesidir. Birçok figür sadece oturur ya da ayakta durur, silahlarını ya da nişanını gösterir; faaliyetleri ritüel kıyafetleri ya da askeri elbiseleriyle ve tuttukları nesnelerle belirtilir.

Su Kemeri Kabartması

Ahuitzotl'un komutası altında 1499'da yapılmış olan bu kemer iki yontu şeklindedir. Bir tanesi büyük bir kabartmanın parçasıdır, diğeriyse taş bir bloktur. Her iki yontunun da teması sudur.

1498 yılı Tenochtitlan'da kuraklık olmuştur ve yeni su kaynakları arayan Ahuitzotl, Coyoacan hükümdarından beş Coyoacan nehrinden bir su kemeriyle su almayı talep etmiştir. Hükümdar suyun düzensiz akışının kendileri için iyi olmayacağını belirterek bunu reddetmiştir. Ahuitzotl, hükümdarı öldürüp büyük bir baraj ve bir sonraki yıl da bir su kemeri inşa ettirmiştir. Su kemeri büyük törenlerle açılmıştır. Bu barajın çalışması sel gibi bir yağmur fırtınasıyla aynı zamana denk gelmişti, seller tüm Tenoctitlan'ı kaplamıştı ve baraj 1500'de yıkılmıştır.

Su Kemeri kabartmasının stili 1480'lerde yapılan anıtlarla II. Montezuma'nın yaptırdıkları arasındaki bir ara stildir. Kabartmanın yanlarında yılanlar, oturan bir figür ve kuş tüylü yılan bulunmaktadır.

Bazı Ünlü Heykeller ve Anıtlar

Tapınak Taşı

1507 yılında yeni Ateş Bayramı anısına yapılan Tapınak Taşı, Tenochtitlan Meksika'sını Meksika Vadisi'ndeki kanuni güç olarak temsil eden bir eserdir. Şimdiye kadar bildiğimiz en kompleks Meksika anıtı Tapınak Taşı'dır. Bütün yüzlerinde tapınak formu

vardır, on altı resim ve on altı sembol resim işlenmiştir. Resimler farklı kaynaklardan alınmıştır ve ölçüleri ve stilleri birbirinden farklıdır. Tabanda yan taraflarda oturan insan resimleri arka tarafta güneş diskinin yanında ayakta duran insanlardan daha büyüktür. Oturma kısmındaki kalkan ve mızrak amblemleri bunların arasında bulunan yer canavarından daha büyüktür. Ön ve yanlardaki tüm figürler tektir. Arkada birleşik bir sahne işlenmiştir. Kaktüsün üzerinde kartal. Bu kabartma diğer bilinen Aztek kabartma yontuları arasında en naturalistik olanıdır.

TÍZOC Taşı

TÍZOC Taşı, tarihlendirilebilen ilk büyük Meksika anıtıdır; üzerinde 1481-1486'da hükümdarlık yapmış olan Tizoc'a atfedilen sembol resim vardır. Silindir şeklindeki taşın çapı yaklaşık 2.5 metre, yüksekliği 1 metredir, muhtemelen bu tarihler arasında yapılmış olan bu anıtın kompozisyonu sadedir. Silindirin üst kısmında sekiz ışınlı bir güneş diski vardır. Yan tarafların üst kısmında yıldızlı gökyüzünden bir sıra altta da yer canavarının midesini temsil eden bir hat vardır. Bunların arasında da 15 çift insan vardır; her çift saçından bir esir yakalamış olan Meksika savaşçılarıdır. Bütün esirler farklı bir sembol resimle belirtilmiştir. Savaşçı-tutuklu çifti ve tanımlayıcı sembol resimler tarihi Mixtec el yazması resimlerinden gelmektedir.

Dev Jaguar

1901'de Temple Mayor alanından çok uzak olmayan bir yerde, tapınak kalıntılarının yanında yere çömelmiş dev bir jaguar heykeli bulunmuştur.

Ateş Yılanı Başı

Dev Ateş Yılanı Başı, 1901'de dev Jaguar heykelinin yanında bulundu. Bu yılanın, sivri dişleri ve gökyüzüne doğru açtığı gırtlağıyla gökyüzünü toprakla birleştirdiğine inanıyorlardı. Ateş yılanı başı da dev Jaguar gibi sade bir imajdır; güçlü formu vardır ve hatları yuvarlaktır. Bir metreden biraz daha yüksektir. Dev ölçüsü ve modeli dev jaguar'a benzediğinden dolayı II. Montezuma'nın saltanatına atfedilmektedir.

Aztek Takvimi

İnsanlık, zamanı ölçmek genel olarak güneşi kullanmıştır. Farklı yerlerde, farklı dönemlerde gelişen kültürlerde hep bunun izleri bulunmaktadır. Arkeolojik bulgular, bize insanlık tarihinin ilginç gerçeklerini gösteriyor. Azteklerin dışında, Maya, Tibet, Afrika ve İbrani kültürlerinde de benzer takvim düzenleri var. Geçmişte yaşamış olan topluluklar, özellikle de Meso-america'da yaşayan halklar, zaman kavramını anlamak için çaba sarf etmiş, bunun

sonucunda da çeşitli takvimler oluşturmuşlardır. Bu topluluklardan biri de Azteklerdir.

15. yüzyıl Aztekler için parlak bir dönem olmuştur, öyle ki bu yüzyıl onlar için uygarlık basamaklarını hızla tırmandıkları, sanat, kültür gibi alanlarda ciddi gelişmeler kat ettikleri bir dönem olmuştur.

Avrupa'da astronomi biliminin temelleri henüz yeni yeni atılırken, Aztekler gelişmiş takvimleri ve gözlemleriyle dikkat çekiyorlardı. Kitapta çeşitli başlıklar altında bahsettiğimiz gibi matematikte, mimaride ve tekstilde çok gelişmişlerdi. Aztek topraklarında her biri birer mimari ve mühendislik dehasını yansıtan piramitler inşa ediyorlardı.

Azteklerin ilginç gelişimi konusunda bugüne dek pek çok farklı görüş ileri sürüldü. Bir kısım araştırmacı, bu uygarlığı uzaydan gelen ziyaretçilerle, bir kısmı da mucizelerde bağdaştırdılar. Ancak eldeki buluntular bize hâlâ Azteklerin o dönemde nasıl bu kadar gelişmiş bir medeniyet yaratabildiğini, hangi evrelerden geçerek Aztek Takvimi gibi bir yapıtı ortaya çıkarabildiklerini tam olarak açıklayamıyor.

Aztekler zamanı bizim algılayış şeklimizden daha farklı bir gözle algılamışlardır. Onlar için zaman adeta canlı bir varlık gibidir. Zamanı monoton değil, dinamik olarak değerlendirmişlerdir. Sözde mucizelerin, gökyüzü ve yeryüzü olaylarının düzenleyicisi olarak düşündükleri zamanı temsil eden takvim sistemlerini de bir zaman ölçme aracından daha çok, hayatın akışını düzenleyen bir araç olarak değerlendirmişlerdir. Azteklerin çok sıkı örülmüş, içinde birçok

gizemi barındıran takvim sistemiyle ilgili bugün elimizde çok az belge bulunmasının nedeni, bu uygarlığın Herman Cortes komutasındaki İspanyollarca istila edilmesi sırasındaki yağmalama sırasında yok edilmesidir.

Azteklerin Astronomi Bilgisi

Yüzyıllar önce yaşamış olan Aztekler, dönemin bilinen Batı uygarlıklarından çok daha ileri düzeyde bir astronomi takvimine sahiptiler. Öyle ki Mayalardan bir adım daha öteye giderek Maya takvimine kendi zaman ölçme yöntemlerini uyarlamışlardı.

Takvimlerini toplumlarının yaşadığı önemli olayları ve ibadet dönemlerini anlatan bir sayı sistemiyle oluşturmuşlardı. Bu takvimde günler, aylar ve yıllar var ama haftalar yoktu. Bir ay 20 gündü. Dolayısıyla bir yılda 18 ay vardı. Artık beş gün ise uğursuz kabul ediliyordu. Hepsinin toplamı 365 gündü. Sonradan takvimlerini değiştirdiler ve bugün olduğu gibi her dört yılda bir, fazladan bir gün eklemeye başladılar.

O dönemde Avrupalılar dünyanın göğün merkezi olduğuna ve diğer gök cisimlerinin de dünya etrafında doğup battığına inanırken, Aztekler dünyanın güneş sisteminin bir parçası olarak güneş etrafında döndüğünü anlamışlardı. Mayalardan öğrendikleri astronomi bilgilerini kullanarak yıldızların ve gezegenlerin hareketini hesaplıyorlardı. Güneşin hareketlerini doğru tespit edebilmek için yüksek yapılar inşa etmişler ve bu yapılarda ışığın girebildiği

açıklıklar yapmışlardı. Bu hesabın doğru yapılması onlar için çok önemliydi; çünkü ekim ve hasat zamanlarını ancak bu işaretleri izleyerek anlayabiliyorlardı. Öte yandan Aztekler takvimi tıpkı günümüzdeki gibi plan yapmak, sosyal olayları düzenlemek, iş, tatil ve bayram günlerini ayarlamak amacıyla da kullanıyorlardı. Günümüzün bakış açısından farklı olarak, onlar ayrıca her günün bir anlamı olduğunu düşünüyorlardı. En önemlisi de Avrupa henüz astronomi biliminden habersizken, Azteklerin bu düzenli takvimi günlük hayatlarında kullanmalarıydı.

Aztek Takvimi'nin Bulunuşu

Tarihi büyük bazalt taş anıtının Aztek dilindeki adı "*Cıtauhxicallî*" yani "*Kartal kasesi*"dir ama Aztek Takvimi ya da Güneş Taşı olarak bilinmektedir. Aztek Güneş Takvimi dairesel bir taştan yapılmıştı. Bu taş takvimin üzerinde Azteklerin günleri ve ayları nasıl ölçtüğünü gösteren resimler bulunmaktadır. Bu takvim Azteklerin astronomi ve matematik bilgilerini gösteren bir kanıttır.

Taş takvim 3.7 metre çapında ve 24 ton ağırlığındadır. Kalınlığı ise 91 cm kadardır. 15. yüzyılda yapılan bu taşın 52 yılda tamamlandığı bilinmektedir. Bu taşın oyularak yapılması 1479'daki 6. Aztek monarşisi döneminde gerçekleşmişti ve Azteklerin pagan inançlarının bir parçası olan Güneş Totemi'ne adanmıştı. Taşın hem mitolojik hem de astronomik önemi vardır.

Takvim ilk başta başkent Tenochtitlan'da bir tapınakta bulunuyordu. Tenochtitlan İspanyollar tarafından fethedildiğinde taş takvim saklandı. Birkaç yüzyıl boyunca kayıp olan taş takvim keşfedildiğinde, toprağın derinliklerinde gömülüydü. Taş 17 Aralık 1790'da New Meksiko'nun ana meydanında Zocalo'da gömülüyken bulunmuştur.

Anıt, Metropolitan Katedrali'nin batı kulesinin duvarına monte edildi ve 1885 yılına dek orada kaldı. Daha sonra bu önemli yapıt o dönemin cumhurbaşkanı General Porfirio Diaz tarafından Ulusal Arkeoloji ve Tarih Müzesi'ne naklettirildi.

Aztek Takviminin Yapısı Nasıldı?

Aztek dilinde bu takvime, "Günlerin Kitabı" anlamına gelen Tonalpolutalli denilirdi. Takvim ilahi takvimle "Xiuitl" olarak anılan günlük takvimden (Güneş yılından) oluşuyordu. Aztekler bir günü bu eşzamanlı iki takvimiyle belirtiyorlardı.

Güneş Takvimi

Güneş yılı *Xiultl* 365 gündü. Bu ayrıca Aztek devletinin tarımsal ve resmi takvimi idi. Bir yıl her biri 20 günden oluşan 18 aya bölünüyordu. Her yıl başlangıcında eski yıldan arta kalan 5 günlük süreye "*nemontemi*" adı veriliyordu. Bu günler Azteklerin batıl inanışlarının bir yansıması olarak son derece tehlikeli ve uğursuz

günler olarak kabul ediliyordu. Bir yıl içinde her ayın kendine özgü bir şenliği vardı.

Azteklerin güneş takvimine göre her ayın ismi farklıydı. Son ay olan Nemontemi'nin günleri birden beşe kadar numaralandırılırdı. Taşın üzerindeki kutu, taşın ilk oluşturulma tarihini gösterirdi. Bu tarih 1479'du. 20 günün işaretleri takvimin sağ tarafında resmedilirdi.

Aztek Ayının Yirmi Günü

Yılan	Coati
Kertenkele	Cuetzpalin
Ev	Calli
Rüzgâr	Acati
Timsah	Cipactli
Çiçek	Xóchitl
Yağmur	Quiauitl
Çakmaktaşı	Tecpatl
Hareket	Ollin
Akbaba	Cozcaquauhtli
Kartal	Quauhlli
Jaguar	Oceloll
Hasır	Acatl
Ot	Malinalli
Maymun	Ozomatli

Tüysüz Köpek	Itzquintli
Su	Ati
Tavşan	Tochıli
Geyik	Mazatl
Kafatası	Miquizlli

Ritüel Takvimi

Tonalpohualli, rulo ağaç kabuğu sayfasından ya da geyik derisinden oluşan bir kitaptı. Bir rahip döngünün iyi ve kötü günlerini belirlerdi. Daha çok rahipler tarafından, dini amaçlarla kullanılan ilahi takvim Tonalpohualli'de ise her yıl 260 gündü ve yirmişer günlük 13 devreye bölünüyordu. Bu 13 güne *trecenas* deniyordu. Her gün bir hiyeroglif işaretiyle gösteriliyordu ve her trecena 1-13 şeklinde numaralandırılıyordu. Aztekler bunu bir dini takvim olarak kullanıyorlardı. Rahipler mahsul ekmek, ev inşa etmek ve savaşa gitmek gibi faaliyetlerin iyi günlerini belirlemek için takvimi kullanıyorlardı. Her günün acatl (kamış), tacpatl (çakmaktaşı), calli (ev) ve tochtli (tavşan) gibi bir adı ve simgesi vardı. 20 gün kendi içinde noktalarla gösterilen, 1'den 13'e kadar olan sayılar düzeniyle eşleniyordu. Her hafta 1 sayısıyla başlıyor ve bunun ardından günün adı geliyordu. Böylece bir haftanın günü diğeriyle karışmıyordu. Bu yüzden takvim yılı 20-13 günlük haftalardan oluşuyordu; ilk hafta 1-Timsahla başlıyordu ve 13- Geyikle bitiyordu. İkinci hafta 1- Güney Amerika Kaplanından (Ocelot) başlıyor, 13- Ölü Başı'yla bitiyordu. Tonatiuh'un yüzü güneşin yüzüydü. Günlük olaylar onun etrafında gelişirdi.

Her grup ilk günün anlamına göre şanslı, şanssız ve etkisiz olarak değerlendiriliyordu. Bunun yanı sıra her gün rakam ve sembolüne göre iyi ve kötü olarak anlam kazanıyordu. Her ayın 7., 10., 11., 12. ve 13. günleri genellikle uğurlu, 9. ise en uğursuzuydu. Figürlerin ve sembollerin etkisi kesiştiğinde 260 farklı gün kombinasyonu oluşurdu. 1 timsahla başlayıp 13 çiçek günüyle biten dinsel takvim kesintisiz, aynı işaret aynı figüre denk gelmeden devam ediyordu.

Merkezden birinci halka bir deprem ya da güneş dönemini temsil ediyordu. Bu sembolün kare bölümlerinde temsil edilen dört dönem yine güneşler denen geçmiş dört döneme karşılık geliyordu. Merkezdeki ikinci halka, bir ayda bulunan 20 günün isminden meydana geliyordu. Her yıl bu 20 günün dördünden biriyle başlıyordu.

Tonalpohualli sistemi en iyi şekilde birbirine bağlı iki çark hayal edilerek anlaşılabilir. Çarkın birinde, birden 13'e kadar rakamlar yazılıdır. İkincisinin üstünde yirmi sembol vardır. Başlangıç durumunda 1 rakamı birinci sembolle eşleştirilir. Bu Tonalpohualli'nin ilk günüdür. Çarklar hareket etmeye başlar ve 2 rakamı ikinci sembol resimle eşleşir. Bu ikinci gündür. 14 gün sonra, 13 günlük Aztek haftası geçmiştir. Numaralı çark tekrar 1 rakamını gösterir, diğer çark ise 14. sembolü göstermektedir. 260 gün sonra, her iki çark da başlangıç pozisyonuna dönmüştür. Tonalpohualli tekrar en baştan başlar.

Yılların Bağlanması

İlahi takvimle güneş takvimi her 52 yılda bir aynı konuma geliyordu. Buna bazen "Yuvarlak Takvim" de denmekteydi. Bazı kaynaklarda bu "bir Aztek yüzyılı" olarak adlandırılmaktadır. Bu çakışma günü kutsal ilan edilmişti ve törenler düzenleniyordu. "Yılların bağlanması" ya da "Yeni Ateş Töreni" adı verilen bu kutlamalarda Aztek topraklarındaki tüm ateşler söndürülüp rahipler tarafından yeni bir kutsal ateş yakılıyordu. Bu, 12 gün süren bir festivaldi ve pişmanlık sembolü olarak orucu kapsıyordu. Bu festivalin başlangıcında şehirdeki tüm ışıklar söndürülürdü, insanlar ocaklarını söndürürlerdi. Törende heyecanın doruğa ulaştığı anda rahipler yeni bir kutsal ateş yakarlar. Ardından Aztek halkı da ocaklarındaki ateşi yeniden tutuşturur ve şölen başlardı. 12. günün gece yarısı bir mahkûm rahibe götürülürdü. Rahip gökyüzüne bakarak ateş yıldızının zirveye ulaşmasını beklerdi. Bu gerçekleşince mahkûmun kalbini çıkarıp yerine turkuazın üzerinde duran bir odun parçası koyardı. Rahip burada şehri yeniden aydınlatacak yeni ateşi başlatırdı.

Güneşin Yüzü (Tonatiuh)

Aztek takviminin ibresinin ortasında Tonatiuh'un yani güneşin yüzü vardır. Bu yüzden Aztek takvimi Güneş Taşı olarak da bilinir. Aztek takvimi sekiz bölüme ayrılan ortak merkezli bir dizi halkayı temel alır. Tonatiuh'un etrafındaki ortak merkezli halka dört hareketi belirtir. Kareye benzeyen dört boşluk dört sembol resmi ihtiva eder:

Nahui Ocelot (4 Kaplan);

Nahui Ehecatl (4 Rüzgâr);

Nahui Cjuiahuitl (4 Yağmur); ve

Nahui Ati or Atonatiuh (4 Su).

Tonatiuh'nun üzerinde çift ay-güneş ışını vardır. Yüzün her iki tarafındaki pençe benzeri figürlerin kartalı temsil ettiği söylenir.

Halkada belirtilen yirmi günün resim sembolleri vardır. Bir Aztek takvimi gerçekte belirtilen sembol resmi direk olarak göstermez; daha çok 1 ila 20 arasındaki bir yeri hedefler. Birinci gün farklı kültürlere göre değişiklik gösterir.

Göstergedeki Venüs Şekli

Dünya ile Venüs gezegeninin yörüngeleri arasında bir ilişki olduğu görülmüştür; Venüs'ün yörüngesi 584 (Dünya) günden, Dünya'nın dönüşü ise 365 günden oluşur (artık yıl hesaplanmazsa). Bu anlamda beş Venüs yörüngesi aşağı yukarı dünyanın Güneş etrafında sekiz yörünge dönüşüne eşittir; her ikisi de yaklaşık 2920 gündür. O zaman 243 günlük bir döngüde Venüs, Güneş'in yüzünden 4 kez geçer (Dünya'dan görüldüğü şekliyle). Aztek takviminin göstergesini düşündüğümüzde her 52 yılın sınırlarını çizmek anlam kazanıyor; böylece bir yılın gün kavramı değiştirilmiş oluyor.

Göstergedeki 52 günlük ya da 52 yıllık döngünün doğrusal sınırı aslında bir yıldız şekli göstermektedir. Kültürleri ve takvim hesap sistemleri için bu kadar önemli olan Venüs gezegeninin sanatlarında kullandıkları bir yıldız olması oldukça ilginçtir. Takvimde tasarlanmış olan tüm hesaplamalarıysa henüz bilmiyoruz.

Aztek ve Maya Takvimlerinin Benzerlikleri

Azteklerin ve Mayaların takvimleri birbirine benziyordu. İki takvim arasındaki en belirgin fark, Mayaların daha ilkel bir sayı sistemine sahip olması ve daha az özel gün kayıtlarının olmasıdır. Yalnızca bir olayın olduğu gün kayıt tutup o yıla ad vermişlerdir. Tüm Meso-amerikalılar gibi Meksikalılar da periyodik bir yıkım olacağına ve dünyanın yeniden yaratılacağına inanıyorlardı. Meksika şehrindeki "Takvim taşı" orta panelinde dünyalarının depremlerle yok olacağını tahmin ettikleri 4 hareketi resmetmekte ve dört yıkımı içermektedir: 4 kaplan, 4 rüzgar, 4 yağmur ve 4 su...

Aztek Takviminde Şu Semboller Bulunmaktadır:

Geyik: Geyik eti değerli bir yemekti, derisinden vergi alınırdı.

Kartal: Kartal kahramanlıkla özdeşleştirilirdi ve kartal savaşçılar kartal tüylerinden yapılmış kanatlar ve kartal başı takarlardı. Hatta Meksika'daki uzun göç yolculukları sırasında, bir taşın yanında yetişmiş olan kaktüse tüneyen bir kartal gördüklerinde Aztekler kendi başkentlerini buraya kurmaya karar vermişlerdir.

Jaguar: Jaguarın postuna değer verilirdi ve prestijli cesur jaguar savaşçıları jaguar postu giyerlerdi. Tropik bölgelerdeki jaguar postları için Azteklerin başkenti Tenochtitlan'a vergi ödenirdi.

Aztlan: Beyaz balıkçıl olarak da tercüme edilen Aztek kökenli efsanevi bir şehirdi. Hâlâ yeri hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Azteklerin göç etmiş oldukları bu ada hiçbir zaman keşfedilemedi ve mistik bir yer olduğu düşünüldü.

Meksika-Tenochtitlan: Texcoco Gölü'nde bir adaya inşa edilmiş olan ve Aztek yöneticilerinin yaşamış olduğu büyük başkentin ismidir. Tüm Aztek vergilerinin getirildiği Aztek dünyasının merkeziydi ve Büyük Tapınak burada inşa edilmişti.

Mistekler: Güney Meksika'da ikamet edenlerdir. Mistekler kuyumculuk ve yazarlıkta çok becerikliydiler, Aztekler mücevher yaptırmak ve resimli kitaplar yazdırmak için onlara başvururlardı.

Olmec: Meksika'nın körfez sahilinde kurulmuş olan en eski büyük Meksika medeniyetlerinden biridir.

Tlaloc: Aztek yağmur totemidir.

Büyük Tapınak: Tenochtitlan'ın en büyük tapınağı, en büyük Aztek piramididir. Kendi dünyalarının maddi ve manevi merkezlerini temsil etmektedir. Bir kaç kez yeniden inşa edilip büyütülmüştür. Üst kısmında ikiz mihrabı vardır.

Turkuaz: Azteklerin çok değer verdikleri ve maske ve değerli mücevherleri süsledikleri bir malzemedir.

Gelişmiş Şehir Planlamacılığı

Aztek Uygarlığı, Meksika Vadisi'nde kuzey ve güneydoğuya doğru 800 millik bir arazi içinde yayılmıştı. Azteklerin Tenochtitlan'ı ana karaya bağlamak için geçitler yapmadaki, su kemerleri oluşturmadaki, kanalizasyon sistemi, sulama kanalları ve barajlar kurmadaki mühendislikleri mükemmeldi.

Evler, Binalar, Aztek Tapınakları

Aztekler sosyal organizasyonları ve ekonomilerinde olduğu gibi yerleşim şekilleriyle de diğer Kuzey Amerika kabilelerine göre daha sade yerleşimlere sahiptiler.

Aztek şehirlerinin ve kasabalarının çoğu 12. ve 13. yüzyılda Aztek göçmenleri tarafından kurulmuştu. Baş şehirlerin planlanmasında Meso-america'da uzun bir mirası olan planı izleyen Azteklerin bu geleneğine göre şehirler önemli şehirsel ve dini binalarla etrafı çizilen dörtgensel kamu plazalarından oluşan, mukaddes bir merkezi kuşağın etrafında düzenlenirdi. Merkezi binaların konumu ve yerleşimi dikkatlice planlanıyordu. Genellikle de astronomi prensipleri izleniyordu. Ama ana bölgenin dışında resmi planlama yoktu. Evler, dükkânlar, pazarlar, okullar ve komşu tapınaklar şehre dağılmıştı. Bunlarda bahçeler ve açık arazilerle birbirlerinden ayrılmıştı. Şehir planının bu antik şekli klasik ve post klasik dönemde Meso-amerikan medeniyetleri tarafından oldukça kullanılıyordu. Bu

yüzden Azteklerin ilk şehirlerini tasarlarlarken bu geleneği sürdürmeleri doğaldı.

Chinampaların dışındakiler en ilkel Aztek evleriydi. Bunlar sazdan yapılma damları, çamurla sıvalı kafes örgülü duvarları olan kulübelerden ibaretti.

Daha heybetli binalar, şehrin daha eski kısımlardaydı. Bütün evler selden korunmayı sağlayacak şekilde yüksek platformların üzerine kurulmuştu. Sosyal amaçlı olan yatak odası, mutfak, depo ve esirlerin bölümleri ana bir avlunun etrafında dörtgen şekilde düzenlenmişti. Evin duvarları taş temelliydi ve sahibinin zenginliğine ve zevkine göre taş ya da kerpiç görünümlüydü. Çatı, küçük sırıkların karşılıklı çapraz bağlanıp üzerlerinin kireçle sıvanmasıyla yapılıyordu. Pencere olmadığından evler çok derinde olmamalıydı. Binanlar ışık ve havanın girebilmesi için genellikle iki oda derinliğindeydiler; zevke ve zenginliğe göre genişletilirlerdi. Pişirmek için ocağın bulunduğu arka oda dış bir oda gibi tamamen bir kapıya kapalıydı ve veranda tarafına açılıyordu. Çatı kirişini kısa kanatlı duvarlar destekliyordu.

Muhtemelen istiladan önce iki katlı binalar yoktu ama etrafında odaları bulunan ışık ve hava sirkülasyonunun olduğu bir arka avlu, öndeki veranda üzerindeki odaların damlarına kadar yükseltilmişti. Aztek verandaları farklı seviyelerde yapılıyordu. Daha sonraları yapılan binaların odalarına daha çok güneş ve hava giriyordu. Klanlara bölünen toprak aşağı yukarı düz bir hat izlediğinden, bir Aztek kasabasının planı dörtgen bir şekle sahip olurdu. Halkın toplanması için merkezi bir alan çok önemliydi. Bu nedenle pazar

yerleri, ana tapınak ve şefin köşesi gibi önemli binalar bu noktalara yerleştirilmişti. Ayrıca bunlar birbirlerine yakın inşa edilirlerdi ve kasabanın ya da küçük şehrin çekirdeğini oluştururdu. Aztekler evlerini sokak tarafına bahçelerini de kanal tarafına inşa ederlerdi. Her ev hanesinin bir kanosu vardı. Evler bir veranda etrafında düzenlenmişti ve buralarda birbiriyle akraba olan iki-altı arası çekirdek aile yaşardı.

Aztek şehirlerindeki en iddialı binalar tapınak merkezleri ve idari saraylardı; bunların büyüklükleri şehirlerin zenginliği ve siyasi önemiyle kıyaslanıyordu. Şehrin ana tapınağı onun sembolik merkeziydi. Genellikle üzerinde tek katlı bina olan ve uzaktan görülebilen süslü yüksek damı olan dörtgensel, basamaklı bir piramit şeklindeydi.

Tapınak bölgeleri şehir merkezinde olurdu ve bu yapıya bağlı birçok dini bina ihtiva ederdi. Daha önceki sayfalarda da belirttiğimiz gibi bu bölgeler şehrin diğer tarafından yüksek bir duvarla korunuyordu. Tapınağın ya da tapınakların arkasında idoller ya da rahipler için bir arka oda olurdu. Duvarlar genellikle taştandı ve bazen kabartmalarla süslenirdi. Damlar kirişlerle yapılırdı ve kullanılan sıva, damı yağmurdan korurdu. Bazı tapınaklar silindirikti ve kare ya da dairesel platformlarda dururlardı. Bu tür tapınakların kapısı bazen yılanbaşı şeklinde olurdu; dairesel bina ise vücudunu temsil ederdi.

Bir İspanyol keşiş olan Fray Toribio de Benavente, 1524'de Aztek şehrindeki tapınak bölgelerini şöyle tasvir ediyordu:

"Tapınaklara teocallis adını veriyorlardı ve her tarafta vardı; yerleşimin en iyi yerine büyük bir dörtgensel meydan yapılırdı. Bu meydanlar büyük köylerde çok geniş olurdu, daha küçük yerlerdekiler o kadar büyük değildi. Bu meydanı duvarlarla kapatırlardı. Girişler anayollara ve sokaklara bakardı ve bütün yollar meydanda biterdi. Tapınaklara çok önem verdiklerinden buralara iki üç fersah boyunca düz yollar olurdu. Ana tapınağın tepesinden tüm meydan ve küçük alanları görmek çok güzeldi, yollar tapınak alanlarından dümdüz, gözükürdü."

Bu alanların tam yanında ise iki katlı büyük kraliyet sarayı bulunuyordu. Kral, hizmetkârları ve ailesi üst katı kullanıyorlardı; hükümet görevlileri alt kattaki odalarda çalışıyorlardı. Sarayın hapishanesi, mahkemesi, muhasebe odaları, dükkânları vardı.

Mimarinin en etkili ifadesi dini binalarda görülüyordu. Evlerin amacı uygun barınak oluşturmasıydı. Klan evi ya da şefin köşesi gibi kamu binaları yerli mimarinin büyük ölçekli gösterimi idi. Hizmetçiler için eklenen odalar, bir yüzme havuzu ve yabani hayvanların gösterim yeri gibi bileşenleri olan Montezuma Sarayı, bir verandanın etrafına kurulan dörtgensel odalar şeklindeki temel plandan farklılık göstermiyordu.

Tenochtitlan Sokakları

Tenochtitlan sokakları, kenarlarında yaya kaldırımları olan kanallardı. Şehir içinde ulaşımı köprüler kolaylaştırırdı. Şehri ana

karaya iki su kemeri bağlıyordu. Bu kadar avantajlı konumlanmış olan bir şehrin takviye korumaya ihtiyacı yoktu. Bu nedenle askeri mimari çok sık kullanılmamıştı. Zaten şehre hâkim olan tapınaklar doğal olarak güçlü savunma noktaları oluşturuyorlardı. Gerçekten de bir şehrin istilası ancak tapınağın yakılmasıyla mümkün olabiliyordu. Tapınakların taş ya da moloz duvarları vardı; tepelerinde ise yüksek damlar bulunurdu. Bütün tapınakların genellikle bir odası, bir giriş bölümü ve bazen de aynı platformda bulunan iki ya da üç mihrabı olurdu. Merdivenlerde geniş korkuluklar olurdu ve genellikle de devasa yılan başlarıyla sona ererlerdi.

Yollar

Meso-america'da ulaşım için hayvan yoktu, tekerlekli araçlar da yoktu, bu yüzden yollar yürümek için inşa edilmişti. Bu yollarda her 10-15 km'de bir, yolcuların dinleneceği yerler vardı ve devamlı denetlenirlerdi. Bu yüzden kadınlar bile tek başlarına yolculuk yaparlardı. Hatta rehberlerle sürekli bu yollarda dolaşıp olayları Azteklere bildirirlerdi. Bunun dışında deniz ulaşımında kano kullanılırdı. Şehir kanallarla ayrılarak kafesli bir şekilde inşa edilmişti. İnsanlar genel olarak tabanı düz kanolarla yolculuk ederlerdi. Bunun dışında Aztek topraklarında köprüler, geçitler, kemerler inşa edilmişti. Bernal Diaz, Montezuma'yla Cortes arasındaki bir anı şöyle nakletmiştir:

> *"Sonra Montezuma Cortes'in elini tuttu ve büyük şehre ve suda gözüken diğer tüm şehirlere, gölün etrafındaki tüm kasabalara*

bakmasını istedi. Bu devasa tapınağa baktık, o kadar yüksekti ki insan üzerinden her yeri görebilirdi. Ve Meksika'ya doğru giden üç geçit gördük. Sonra şehre Chapultepec'den tatlı su getiren su kemerlerini gördük ve üç geçitte belirli aralıklarla inşa edilmiş olan köprüler gördük... Gölde birçok kano gördük, bazıları yemekle geliyordu, tüccarların yük dolu kanoları geri dönüyordu; büyük şehrin tüm evlerinden ve suda inşa edilen diğer şehirlerin tüm evlerinden evden eve ancak bir kaldırma köprü ile ya da bir kano ile geçilebildiğini gördük, bu köprüler ahşaptandı. Ve bu şehirlerde gördüğümüz kuleler bembeyaz, parlıyordu ve görülecek mükemmel bir şeydi."

Aztek İnşaat Teknikleri; Tzompantli Mihrabı, Temple Rojo Norte, Kartal Evi

Tenochtitlanın çamurlu toprağı ve göl yükseldiğinde oluşan sel problemleri vardı. Bu yüzden Aztekler çok özel inşaat teknikleri kullanmışlardı, inşaatlar ahuejote ağacından göl yatağına kazıklar sürülerek ya da tezontle taşı ve çamur parçalarıyla sağlamlaştırılmış olan bir adaya yapılırdı. Böylece zemin dünyanın çekirdeğinden ve volkanik kayalardan oluşan bir yapıya hazırlanmış olurdu. Bu teknik o kadar etkiliydi ki İspanyollar bunları ilk binalarına uyarlamışlardır.

Kartallar Evi ile Büyük Tapınak arasında *Tzompantli Mihrabı* vardır. Binanın geri ve yan yüzlerini 240 tane taş kafatası ve birkaç kat duvar sıvası süsler. Ana yüzey her iki tarafta alçak taş korkuluğu

olan bir merdivene sahiptir. Binanın içinde müzik aletleri ve iki kurt iskeleti vardır. Tzompantli Mihrabı, Büyük Tapınağın kuzey tarafına yerleşmiştir ve ölülerin bölgesini sembolize eden bir yapıdır.

Aynı bölgedeki diğer ilginç bir bina da Temple Rojo Norte'dir. Bu tapınak talud ve tablero (eğimli duvar ve panel)- olarak bilinen bir yapı sistemine göre inşa edilerek Teotihuacan'ın etkisini açığa çıkarmaktadır. Ana cephe, ortasında dairesel bir mihrap olan antreden oluşur. Alanın etrafını büyük kırmızı taş halkalarla, kırmızı mavi kalıplarla süslü, duvar sınır geçer; arkada küçük tapınak görülür. Bu tapınak tamamen kırmızı, sarı, mavi, siyah ve beyazla boyanmıştır. Bu bina iyi muhafaza olmuş, yüksek kalitede alçı duvar resimleriyle belirginleşmiştir.

Kartal Evi Meksika elitlerinin törenler yaptığı, meditasyon yaptığı, dua ettiği, bağışlanma dilediği yer olarak bilinir. Bina M.S. 1430-1500'de kurulup üç defa genişletilmiştir. Axayacatl'ın hükümdarlığı sırasında M.S. 1470'lerde genişletilen binanın içi çok özel olduğundan sadece birkaç kişinin içeri girme, izni vardı. Kartallar Evi istila sırasında yıkılmıştır.

Azteklerin Giyim Tarzı

Aztek toplumunda giyime önem verilirdi. Kişiler toplumdaki statülerine uygun olarak giyinirlerdi. Giyilen elbiseler o kişinin sınıfını, mesleğini, yaşını ve cinsiyetini ifade ederdi.

Azteklerin resmi fonksiyonlar için kullandıkları elbiseler ve süsler oldukça özenli bir şekilde hazırlanırdı. Onun dışında kostümler pamuktan oluşan pantolon kullanılmayan ve sandaletlerden oluşan bir tarzı yansıtırdı.

Avamın kıyafetleri sade maguey liflerinden yapılırdı, seçkinlerin kıyafetleriyse pamuktandı, nakışla ve bazen de kuş tüyleriyle süslenirdi. Batik ve düğümlü boyama da Azteklerin kıyafetlerini süslüyordu. Aztek kadınları uzun bir etek ve üzerlerine de bol bir bluz giyerlerdi. Kolsuz bluza *huipile* ve uzun pamuk kumaşı dolayarak yaptıkları eteklere de *enaguas* adı veriliyordu; ayrıca saçlarını da örerlerdi. Bu hâlâ modern Meksika'daki Kızılderili şehirlerinde giyilmeye devam eden bir elbisedir. Soylu kadınlar temiz olmaktan hoşlanırlardı; ayrıca sarı renkli tenden hoşlandıkları için *ax'ın* ağacının reçinesini sürerek renklerini değiştirirlerdi. Ziynetler altın, gümüş ve turkuaz gibi parlak taşlardan oluşuyordu. Taşların gördüğü itibar renkleri ve parlaklıklarıyla bağlantılıydı ve altın sadece kutlamalarda ve kişisel dekorasyon amacıyla kullanılıyordu. Kuştüyleriyle süslenen mücevherler, Aztek toplum yapısında çok önemliydi. Kadınlar kollarına ve bileklerine küpeler, kolyeler ve bilezikler takardı. Erkekler de dudaklarına altın halka ya da metal takılar takarlardı. Peştamal giyen erkekler soğuk havalarda bir battaniye kadar geniş olan örtülerini omuzlarına alırlardı. Ayrıca peştamalın üzerine genellikle kolsuz panço ya da pelerin de giyerlerdi. Bütün erkekler pelerinlerinin ya da pançolarının altında küçük bir kese taşırdı ve bunu omuzlarına asarlardı. Soğuk havalarda ayaklarına da çeşitli maguey bitkilerinin liflerinden örülmüş ya da

deriden yapılma sandalet giyiyorlardı. Yöneticiler de pamuktan örülü şeyler giyerlerdi. Pamuk örtüler, peştamallara ek olarak, erkeklerin temel kıyafetiydi. Erkekler genellikle avamlar için diz boyu, soylular için daha uzun olan omuzdan bağlı bir örtü giyerlerdi. Köylüler maguey liflerini kullanmak zorundaydılar. Köylülerin zengin giyinmesine izin verilmezdi. Dişlere siyah ya da kırmızı benek yapmak yaygındı. Aşağı sınıflar daha etkileyici görünmek için dövme yaptırırlardı. İşçi sınıfının çoğu ayakkabı giymezdi.

Aztek aristokratlarının ve savaşçılarının konumu giymeye hak kazandıkları kıyafetlerinden görülebiliyordu. Mendoza Kodeksi'nde resmedildiği gibi bir savaşçı aldığı esirlere göre özel kostümlerle ödüllendiriliyordu. Savaşçıların farklı rütbeleri kıyafet ve takılarıyla halka ilan edilirdi. Hiç esir almamış olan yeni askerler yalnızca sade pelerin giyebilirlerdi ve takı takamazlardı. Bir asker ilk esirini alınca "öncü genç" olurdu ve özel bir yüz boyası sürmesine ve süslü bir pelerin giymesine izin verilirdi. Askerler de normalde savaşta kalkan taşırlardı. Askeri bir kostüm ya kuştüyü süslü, tuluma ya da tuniğe benzeyen ya da bir eteklikten ve bunlara ilave olarak bir başlıktan ya da sırta takılan bir bayrak ve kalkandan oluşurdu. Bu malzemelere ek olarak birey bazı kolyeleri, dudak halkalarını ve özel tasarımla örülmüş olan örtüleri takabilirdi. Savaşçılar kostümleriyle açıkça övünürlerdi. Zengin örtüler ve süslü şapka tüyleri bazılarına yeterli gelmediğinden omuzlarında da tüyden yapılmış şeyler taşırlardı. Bazıları kaplan ve kartal şeklinde kostümler giyerlerdi.

Azteklerden günümüze kalan sekiz kuştüyü işinden beş tanesi kalkandır. Mavi yüzüyle askeri kalkanlara benzemeyen bir kalkan

muhtemelen ritüellerde kullanılıyordu. Stuttgart'ta sergilenen iki Aztek kalkanı, yüksek konumdaki sıradan askeri nişanının örnekleridir. Vergi Kaydı'nda (Matrícula de Tributos) da gösterildiği gibi bu kalkanların deseni genellikle sade geometrik ya da figüratif formlardan oluşurdu: Seviyeli olarak oyulmuş yeşil sarı kalkan en yaygınlarından biriydi ve *quetzalxicalcoliuhqui chimalli* olarak adlandırılırdı. Farklı kostümlerle kullanılabiliyordu.

Şu an Viyana'da *Museum für Völkerkunde'de* bulunan görkemli kalkan, 18. yüzyılda Tyrol Kalesi'ndeki bir sandıkta bir yelpaze ve Guatemala'ya has bir kuş olan quetzal başlığıyla birlikte bulunmuştur.

Bu kostümler ve bayraklar ağır ve hantaldı, vücut hareketlerini de kısıtlıyordu. Bu özellikleri itibariyle de Azteklerin savaş metodunun askeri uyumluluktan çok direkt olarak gösterişe yönelik olduğunu düşündürüyordu. Ayrıca ritüel faaliyetler için püsküllü kenarları olan geniş bir kolsuz ceket giyerlerdi.

Rahipler yere kadar uzanan şapkalı siyah tunik şeklindeki daha süslü kıyafetleriyle dikkat çekiyorlardı. Krallar da rahiplerinkine benzeyen elbiseler giyiyor, kolye ve küpelerle süsleniyorlardı. Hem sandalet hem de çorap giyiyorlardı, çok şıklardı. Kendilerini hem elbiseleriyle, hem de erken kalkıp şafak vakti ve gece olunca yemek yeme alışkanlıklarıyla olabildiğince fazla farklılaştırmak istiyorlardı.

Aztekler Ne Yer Ne içerdi?

Aztekler günde iki kez yemek yerdi ve ana öğün günün en sıcak olduğu anda yenirdi. Onlar bugün Batı dünyasında hâlâ temel besin maddeleri arasında yer alan bitkiler yetiştiriyorlardı. Örneğin tatlı patates Aztekler için ekmekten sonraki en önemli besin maddesiydi. Avrupa için en önemli olanı tatlı patatesti ve ekmekten sonra ikinci yemek haline geldi. Yine bir çeşit mısır olan *maize* Azteklerin ana besin kaynaklarındandı. Mısır gibi fasulye de Meksika şehir yemeğinde her zaman karşımıza çıkmaktadır. Azteklerin fasulye çeşitleri yetiştirmelerinde etkili olan nedenlerden biri bu sebzenin yüksek protein değeriydi. Mısırlı Meksika pidesi temel yiyeceklerdendi. Meksika böreğinden kıymalı Meksika yemeğine, kırmızıbibere kadar birçok şey direkt Azteklere dayanır. Eski Meksika topraklarında beslenen hayvanlar köpek, hindi ve ördekti. Koyun, keçi, domuz, sığır ve at İspanyollarla birlikte bu topraklarda bilinmeye başlamıştır. Bu yüzden Aztekler daha çok sebze ve meyveyle beslenmişlerdir. Ama bunların yanında av hayvanları, balık hindi ve başka kuş türleri ve böcekler de menülerinde yer alırdı. Mısır en yaygın tüketilen üründü. Bugün Meksika köylerinde hala yapılan ve mısır tanelerinin limonla pişirilip ardından bir taş halka üzerinde öğütülüp hamur yapıldığı tortilla yani *tlaxccalli* yenirdi. Tortilla yapmak için hamur ince ve yuvarlak bir şekilde yoğrulurdu. Anneler kızlarına bu yuvarlak, düz, kızarmış tortilla ekmeğini yapmayı mutlaka öğretirlerdi. Evlilik törenlerinde de yemek olarak mısır yemeği hazırlanırdı. Konuklara belirli bir düzende ikram yapılırdı ve hepsine yemek, çiçek, tütün ve içecek olarak da kakao ikram edilirdi.

Yine başka ünlü bir yiyecek olan *tamale*, bir parça et ya da benzeri çeşniyle birlikte mısır yaprağına sarılırdı. Mısırı Aztekler farklı farklı yiyecekler üretmek için kullanırlardı. Farklı koku ve tada sahip Aztek biberleri de çok kullanılırdı. Kabak ve su kabağı da Azteklerin yiyecekleri arasında çok önemli bir yere sahipti. Yine *huautli (amarant),* mısırdan sonra ikinci önemli tahıldı. Topraklarında çeşitli soğan türlerinin yanı sıra, kırmızı domates *xictomatl* ve yeşil domates yetişirdi. Tatlı patates *camotli* önemli bir kök bitkiydi. *Jicama* adı verilen ve şalgam tadında olan kök, salata gibi tuz ve biber eklenerek çiğ olarak yenirdi. Bunun yanı sıra haşlama ve güveç yapılırken de eklenen bir çeşni niteliğindeydi. Aztekler patlamış mısır ve fıstık da kullanırlardı. Bir orkide türünün tohumundan elde ettikleri vanilya en sevilen tatlandırıcılardandı. Kakaoyla çikolata yapan Aztekler vanilyayı da ekleyerek güzel bir aroma elde ederlerdi.

Azteklerin *octli* adlı bir içkisi vardı. Octli elde etmek için maguey bitkisinin suyu alınıp büyük bir testinin içine konurdu. Su bekletildikten sonra içilirdi. Octli soylulara, kraliyete ve savaşçılara ayrılan özel bir içecekti.

Aztekler Tuz Elde Ediyorlardı

Aztekler, Meksika Vadisi'ndeki büyük ham seramik havzalardan tuzlu suyu kaynatıp buharlaştırarak tuz elde ediyorlardı. Tuz nakil edilmek üzere paketleniyordu. Orta Amerika'daki arkeolojik Aztek sitelerde bol miktarda tuz kutuları bulunmuştur.

Azteklerden Günümüze Gelen Bir Tat: Kakao ve Çikolata

Çikolatayı Azteklerin keşfettikleri söylenir. Aztekler kakao ağacının meyvesinden çikolata yapıyorlardı ve çeşitli meşrubatlarda ve şekerlemelerde tat ve karışım olarak kullanıyorlardı. Kızartılmış kakao tanelerini (kimi zaman kavrulmuş mısırla birlikte) öğüten ve sonra da bu tozu suyla karıştırarak çikolata hazırlayan Aztekler, bunu köpürene kadar bir tahtayla çırpar, vanilya orkidesi tohumları ya da balla tatlandırırlardı. 1519'da Herman Cortes, son Aztek İmparatoru olan II. Montezuma'nın hoşuna giden *Cacahuatt'ı t*atmış ve Azteklerin içki yapmak için kullandıkları bu taneleri eşsiz bir hazine gibi gördüklerini fark edip bunları İspanya'ya götürmüştür. Bu tanelerle çikolata içkisi yapılıp eklenen şekerle ısıtılmıştır. Ancak bu formül soylular ve savaşçılar sınıfı tarafından bir sır olarak saklanmıştır. Onların kültüründe çikolata savaşçılara ve soylulara ayrılmıştı. Kakao Aztekler için çok önemliydi; çünkü bölgede kakao yetişmediği için kilometrelerce öteden bu çekirdeği getiriyorlardı. Hatta genellikle vergi olarak alınıyordu. İçecek olarak, tıbbi olarak ve gastronomik olarak kullanıyordu. 100 kakao tanesiyle bir esir ve dört tavşan satın alınabiliyordu.

Mısırla karıştırılan bir kakao içkisinin dayanıklılık sağladığına da inanılırdı ve ritüellerde kullanılırdı. Çikolata elitlerin yiyeceğiydi. Sıcak çikolata ya da *chocalatl* (Choco acı, atl su demektir.) imparator Montezuma'nın favori içeceği de sıcak çikolataydı.

Aztek Yosunu: Spirulina

Lifleri yarım milimetreden daha kısa olan bu küçük su bitkisi, birkaç milyon yıldır dünyada bulunan mavi-yeşil "mikro alg" denilen mikroskobik su bitkilerinin yaklaşık 1500 türünden biridir. Neredeyse bilinen tüm tahıl, bitki ve yiyeceklerden daha güçlü bir besin bileşenine sahip olan spirulina, Aztekler tarafından Texcoco Gölü de dâhil olmak üzere birkaç gölde yetiştirilirdi. Aztekler mavi-yeşil yapılı bu algleri göllerin yüzeyinden topluyorlardı. Bu yönde arkeolojik bulgular vardır. *Tecuitlatl* olarak bilinen bu alg çok yüksek proteine sahiptir ve çabuk büyür, çok boldur, toplaması da kolaydır. Yenilebilen spirulina soya fasulyesinden 15 kat, mısırdan 35 kat ve pirinçten 70 kat daha fazla protein içerir. Doğal olarak Afrika, Orta Amerika ve Güney Amerika'nın sulak yerlerinde yetişir. 15. ve 16. yüzyılda Meksika'nın Aztek yerlileri yemek için doğal yeşil göllerden ve havuzlardan düzenli olarak spirulina toplarlardı. Yerli aşçılar bunları mısırla karıştırıp yeşil kekler yaparlardı. Spirulinanın insanların yiyebileceği iki türü vardır: Bunlardan biri spirulina maxima diğeriyse spirulina platensis'tir. Náhuatl dilinde Tecuitlatl olan bu alg Tlatelolco pazarında satılırdı ve mısırla ya da kırmızıbiber ve domatesle yapılan bir sosla da yenirdi. Tenochtitlan'a ilk gelen İspanyollardan olan Diaz del Castillo, Azteklerin tecuitlatl topladıklarından bahsetmiştir: "... *Büyük gölden topladıkları bir tür balçıkla yaptıkları küçük yiyecekleri satan balıkçılar vardı*." Florentine Kodeksi'nde de tecuitlaltl toplayanlardan bahsedilir.

SONUÇ: AZTEKLERİN SONUNU GETİREN İSTİLA

1519 yılında Herman Cortes adında bir İspanyol denizci Küba Valisi'nden ana kıtaya sefer yapmak için yardım istemiştir. Vali, kıtayı kendisi fethetmek istediğinden Herman Cortes'in bu topraklarda sadece ticaret ve keşif yapmasına izin vermiştir. Ancak Cortes bu sınırlamalara uymayıp Meksika topraklarını istila hareketine girişmiştir. Kralı adına Yeni Dünya'nın zenginliklerini keşfetmeye çıkan İspanyol komutan, 1519'da yanında 11 gemi, 508 asker, 100 dolayında gemici ve 16 atla Aztek topraklarına ayak basmıştır. Şamanist bir yaşam süren Azteklerin inandığı bir mite göre, beyaz yüzlü Quetzacoatl çok önceleri doğuya gitmişti ama bir gün geri dönecekti. Bu yüzden 17 yıldır *Hueyl Tlatoani* olan Aztek Kralı II. Montezuma Cortes'i ve açık tenli adamlarının Tenochtitlan'a geldiğini görünce onları Quetzacuatl'in elçileri sanmıştı. Bu yüzden de sakallı Cortes'i adeta bir çeşit "Mesih" gibi karşılamışlardır. Seçkin bir rahip olarak yetiştirilmiş İmparator Montezuma'nın tavrı da tebaasıyla paraleldi o da uzak topraklardan gelen bu beklenmedik konukların Azteklerin kutsal metinlerindeki "vaat edilmiş kişiler" olduklarını düşünerek, onlara hiç tereddütsüz ülkesini ve servetini açmıştır. Bir de İspanyolların yanlarında getirdikleri atlar, top namluları ve barutlar da onlara ilgi duymalarına neden olan diğer faktörlerdi. Diğer yandan bu dönemde Azteklere bağlı bölgesel liderler, imparatorluğun ağır vergi yükü altında sıkıntı çekiyorlardı. Bu gerilimden faydalanan Cortes bazı kibirli Meksika vergi toplayıcılarını

esir aldı. Bu cesaret Totonac soylularını şaşırttı. Ancak Cortes onlara Meksika'da bağımsız egemenlik önerisinde bulununca hemen İspanyolların tarafına geçtiler.

Cortes o zamanlar başkent Tenochtitlan'daki büyük imparatorluğu ve inanılmaz zenginliğini duymuştu. Ordusu, ittifak yaptıkları yüzlerce Totonac askeriyle birlikte Orta Meksika'ya doğru yola koyuldu. Ama İspanyollar direkt olarak Meksika Vadisi'ne doğru yönelmediler. Cortes, Montezuma'nın, binlerce askeri etrafa yayabileceğini öğrenmişti ve kendi küçük İspanyol ve Totonac askerlerinin böyle büyük bir güce karşı koyamayacağını düşünüyordu. Bu yüzden ittifak, hala direnen güçlü Aztek şehri Tlaxcalla'ya yöneldi, ilk başta Tlaxcalla Orduları onlara karşı direndi ama Cortes kısa sürede Tlaxcalla liderlerini de ikna ederek kendisiyle Tenochtitlan'na yürümesini sağladı. 23 Ekim 1519'da Cortes, Avrupalı ordusu ve yerli savaşçıları da yanına alarak Tlaxcalla'nın başkentinden ayrıldılar. Cortes'in güçlerine bin Tlaxcalla savaşçısı eklenmişti. Yerli işçiler orta bölümde kanoları ve bagajları taşırlarken, Tlaxcalla savaşçıları ve İspanyol atlıları yan taraf boyunca ve geri kısımda yürüyorlardı. Tlaxcalla Lideri Xicotenga kendisine çok daha fazla savaşçı teklif etmesine rağmen, Cortes Meksikalıları korkutur ve kızdırır diye Tlaxcallaların daha fazla gücünü istemedi.

Cortes dağlardan batıya doğru kent ve şehirlere doğru gittikçe buralarda yaşayan birçok yerli Aztek derebeylerinin yaptıkları kötü davranışları kendisine anlatıyorlardı. Böylece Cortes, Azteklere karşı duyulan nefreti ve korkuyu çok daha iyi anlamıştı. Ayrıca bu kavgada konuştukları insanların potansiyel bir müttefik olabileceğini de

anlamıştı. Montezuma İspanyolların bu davranışından oldukça endişelenmişti. Birkaç defa Cortes'e hediyeler yollayarak Tenochtitlan'ı ziyaret etmesine gerek olmadığı haberini iletti. Askerler Montezuma'dan gelen hediyeleri hoş karşılamışlardı. Ancak gönderilen bu altınlar, İspanyolları daha da meraklandırmış ve şehri görme isteklerini artırmıştı. Çünkü İspanyolların asıl aradıkları şey altındı, İspanyollar sonunda Meksika Vadisi'ne girdi ve göle yaklaştı.

İspanyollar büyük Aztek şehrini ve devasa binaları görünce hem çok şaşırdılar, hem de hayran kaldılar. Başkentin güney geçidini dolduran Cortes ve adamlarını Montezuma'nın kendisinin önderlik ettiği lordlar ve soylular kutlayarak karşıladı. Montezuma davetsiz misafiri için iyi bir ev sahibi olmaya çalıştı. Hatta kendisine yardım etmesi için Malinche adında bir tercüman kadın görevlendirildi.

19 Nisan 1520'de Meksika sahilinde daha fazla gemi belirdi. Küba Valisi kendi emrine isyan eden General Kaptan Cortes'i tutuklaması için Panfilo de Narvaez yönetiminde askerler yolladı. Askerlerinin başında Kaptan Pedro de Alvarado'yu görevli olarak bırakan Cortes hemen 266 İspanyol askeriyle Tenochtitlan'dan ayrılıp körfez sahiline gelen yeni İspanyol güçleriyle karşılaşmaya gitti. Narvaez'in ordusu Cortes'inkinden üç kat büyük olmasına rağmen, Cortes ve küçük ordusu Vera Cruz yakınlarında Narvaez'i yenilgiye uğrattı ve sonra Narvaez'in askerlerinin çoğu Cortes'e katıldı.

Tenochtitlan'a geri dönen Cortes, Pedro de Alvarado'nun Huitzilopochtli Festivali sırasında 600 Aztek soylusunu katlederek bir ayaklanma başlattığını öğrendi. Cortes'in döndüğünün ertesi günü

tam savaş başladı. Aztek ordusunun sayısı General Kaptan'ın 1250 İspanyol ve 8000 Meksikalı savaşçıdan oluşan ordusundan daha kalabalıktı. Ordusu geri çekilmek zorunda kaldı. Ancak birkaç gün süren müzakereler ve turlar sonucunda Cortes ve adamları Montezuma'yı rehin olarak aldı. Cortes, kralı etraftaki altın ve gümüşü toplatması için ikna etti ve bunları Montezuma adına İspanyol monarşisine gönderdi. Bir kısmı da Cortes'in askerleri arasında bölüşüldü. Montezuma'nın bu arada ağır biçimde yaralanmıştı; hatta bazı kaynaklar bunun bir yaralanma değil bir işkencenin sonucu olduğunu söylemektedir. Tutuklu bulunduğu zindanda gördüğü ağır işkencelerin yanı sıra, tedavi edilmeyen yaraları nedeniyle derin acılar içinde kıvranan imparator, birkaç günü bu şekilde geçirdikten sonra ölmüştür. Montezuma'nın ardından yerine Cuitlahuac imparator olarak geçmiş ancak o da dört ay sonra çiçek hastalığından ölmüştür. Bu süreçte İspanyollar hiç ummadıkları başka müttefiklerden de destek aldılar.

Cortes ve adamları Tenochtitlan'ın büyük ordularının niçin kendi peşlerine düşmediklerini merak ediyorlardı. Cortes daha sonra Tenochtitlan'da çiçek salgını olduğu için saldırıya uğramadığını anlamıştır. Montezuma'nın ardından kardeşi başa geldi ama sadece dört ay yönetimde kaldı; bu hastalık yüzünden aynı yıl içinde öldü. Çiçek nüfusun çoğunu da hareketsiz duruma getirmişti. Yeğen Cuauhtemoc, Azteklerin son kralı olarak Tenochtitlan'ın savunmasında kıyasıya savaşmıştır. Bu gayreti nedeniyle bugün ulusal bir kahraman olarak anılmaktadır. İspanyol ordusu müttefikleriyle birlikte gölün her iki tarafından saldırıya geçmişti ve

birçok Aztek şehrini yenilgiyi uğratmıştı. Ancak asıl başarılarının temelinde bu salgın hastalığın etkisi büyüktü. Friar Sahagun'un yerli muhbirleri salgının etkisiyle ilgili şunu ifade etmişlerdi: "*İspanyollar Tlaxcala'da iken Tenochtitlan'da büyük bir salgın hastalık başladı. 70 gün sürdü. Şehirdeki herkesi vurdu ve birçok kişiyi öldürdü. Hastalık o kadar ağırdı ki kimse yürüyemiyor ve hareket edemiyordu. Herkes ceset gibi yatakta yatmaktan başka bir şey yapamıyordu. Biri dokunduğunda acı ile bağırıyorlardı. Birçoğu hastalıktan birçoğu da açlıktan öldü. Kalkıp yemek alamıyorlardı ve herkes hasta olduğundan kimseye bakacak kimse yoktu, bu yüzden yataklarında ölümü beklediler*."

26 Aralık 1520'de General Kaptan'ın ordusu Tlaxcalla'dan ayrılıp Azteklerin başkentine yürüdü. 600 İspanyol 110.000-150.000 Meksikalı savaşçıyla Cortes Texcoco şehrini kuşatmaya ve Tenochtitlan'ı buradan bloke etmeye çalıştı. 1521'de Cortes bir kere daha ordusuyla Meksika Vadisi'ne yürüdü. Birçok akınla gölün etrafındaki çeşitli şehirlerin kontrolünü ellerine geçirdiler. İspanyolların askeri ve teknolojik avantajlarını gören yerliler, kendilerini kurtarmak için Cortes'in ordusuna katılmaya karar verdiler. 28 Nisan 1521'de Tenochtitlan'a son bir saldırı yapan Cortes'in 900'den fazla İspanyol adamı vardı. Bunun yanında 75.000 Tlaxcallalı ve binlerce yerli savaşçı desteği vardı. Azteklerin ordusu 250.000 erkek, kadın ve çocuktan oluşuyordu. Ordularının açık arazide İspanyolların üzerine yürüme gücü olmadığını anlayan İmparator Cuahtemoc düşmana karşı savunma yapmanın daha iyi olacağına karar verdi. Şehre ulaşan ilk İspanyol saldırısını geri püskürttü ve düşmanı şehir kapısının dışına sürdü. İspanyolların ve

müttefiklerinin haftalar boyunca bir ileri bir geri gitmeleriyle sonunda Aztek savunması hem karadan hem de denizden kırıldı. Yine de bu güç Tenochtitlan'ın açlık çeken sakinleri tarafından geri püskürtüldü. Tenochtitlan'ın son can çekişmelerinde her bir Aztek kahramanca savaştı; ısrarla direndi ama başarılı olamadı. Çünkü şehir kalbini kaybetmişti ve mücadeleden dolayı bozulmuştu. Tenochtitlan şehri düştü ve teslim oldu.

Townsend kitabında Tenochtitlan'ın düşüşünde etkili olan nedenleri şöyle sıralamıştır:

> *"Tenochtitlan'ın düşüşünde pek çok etken rol oynamıştır: İspanyolların gelişiyle takvimsel çakışmalar; Cortes'in parlak komutası, İspanyol silahı ve taktiklerinin üstünlüğü; Montezuma'nın başarısız, tuzak ve yatıştırma stratejisi, dinsel geleneklere bağlı Aztek savaş anlayışı, yerlilerin ilk kez karşılaştığı ve bağışıklığının olmadığı çiçek salgınının korkunç bilançosu... Bir diğer etken, kentlerin güçlü bir bağlılık duymasını engelleyecek biçimde korku ve baskıya dayalı vergilendirme nedeniyle, imparatorluğun doğasında var olan istikrarsızlıktır."*

Diğer taraftan İspanyollar, Cuauhtemec şehrine hem yemek taşıyan gemileri hem de Chapultepec su kemerini keserek şehre taze su girmesini de engellemişlerdi. Cuauhtemoc'un teslim alınışı, Tenochtitlan'ın düşüşünden de büyük bir etki yarattı. Meksika savaşçıları bu şehir için ne kadar kahramanca savaşsalar da abluka kaçınılmaz olmuş ve 13 Ağustos 1521'de Cuauhtemoc fethedilmiştir, İspanyollar Meksika'da zaferlerini ilan etmişlerdi.

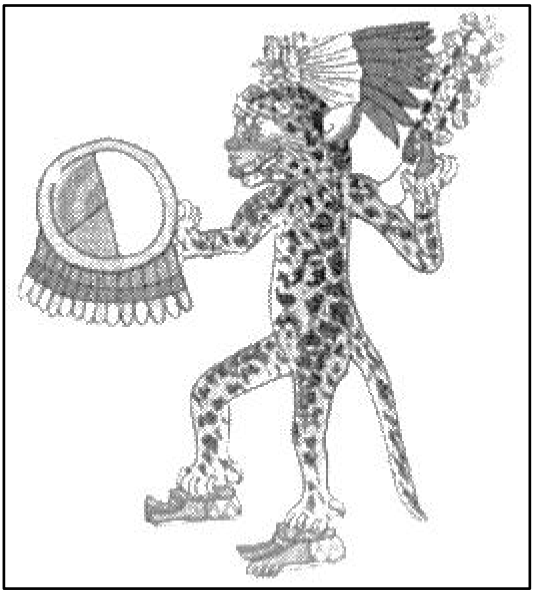
Aztekler böylesine her yönden gelen büyük bir koalisyona karşı içecek su ve yemek olmadan karşı koymuşlardı. Ancak 80 günlük bir ablukadan sonra da teslim oldular. Bu zaman zarfında Texcoco Krallığı'ndan 32.000 kişi öldürülmüştü; İspanyollardan da savaşan 200.000'den fazla kişi ölmüştü. Birkaç lord, şövalye ve küçük çocuk hayatta kalmış ve neredeyse tüm soylular yok olmuştu, son Tenochtitlan tarihi sona ermişti.

Bazen "*500 İspanyol binlerce savaşçısı olan Aztek imparatorluğunu nasıl yendi*?" diye sorulur. Bu soru doğru dile getirilmemektedir. Aztek imparatorluğu binlerce yerli ittifaka sahip olan 500 İspanyol ve daha önce Yeni Dünya'da hiç görülmemiş olan salgın bir hastalığa yenik düşmüştür. Ayrıca İspanyollar da başarılarının büyük bir kısmını Cortes'in hızlı politikasına borçludurlar. Montezuma'nın gelen ilk İspanyol kuvvetlerine saldırmaya tereddüt etmesi de Azteklerin yenilgisine katkıda bulunan başka bir faktördür.

13 Ağustos'ta savaşın sona ermesinin ardından İspanyollar da bu yıkımı tapınağı yıkarak tamamlamışlardı. İspanyollar Antik Meso-amerika'daki en büyük piramidin üstüne bir kilise inşa etmişlerdir. Orta Meksika'daki kilise inşası bununla sınırlı kalmamış, İspanyollar bu topraklarda hızla misyonerlik çalışmalarına ve kiliseler inşa etmeye başlamışlardır. Yerlilerin Hıristiyanlaştırılması İspanyol istilacıların ve Meso-america kolonicilerinin başlıca hedefi haline gelmiştir.

Cortes, son Aztek kralı Cuauhtemoc'u Honduras'a yaptığı seferde yanında götürmüştür. Çünkü onu arkasında bırakmaktansa bu alternatif nispeten kendisini daha güvenli hissetmesini sağlamıştır.

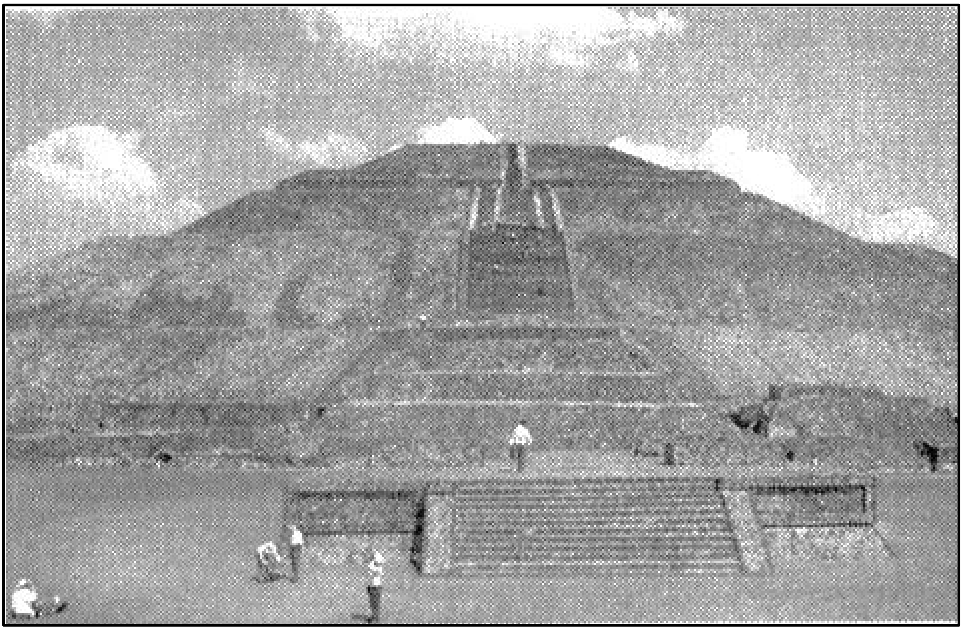
RESİMLER

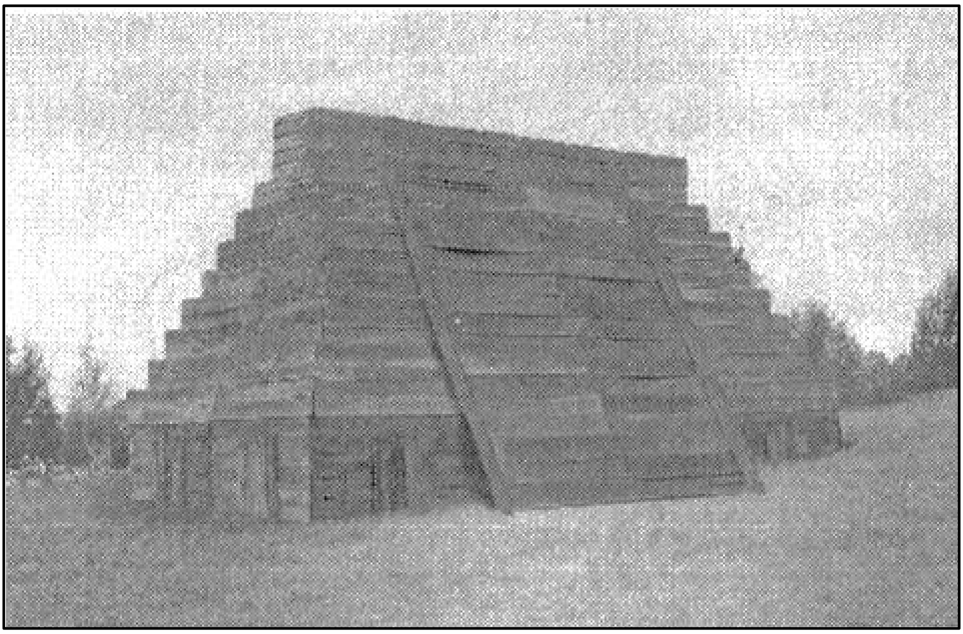
Aztek Figürü – Jaguar Savaşçısı

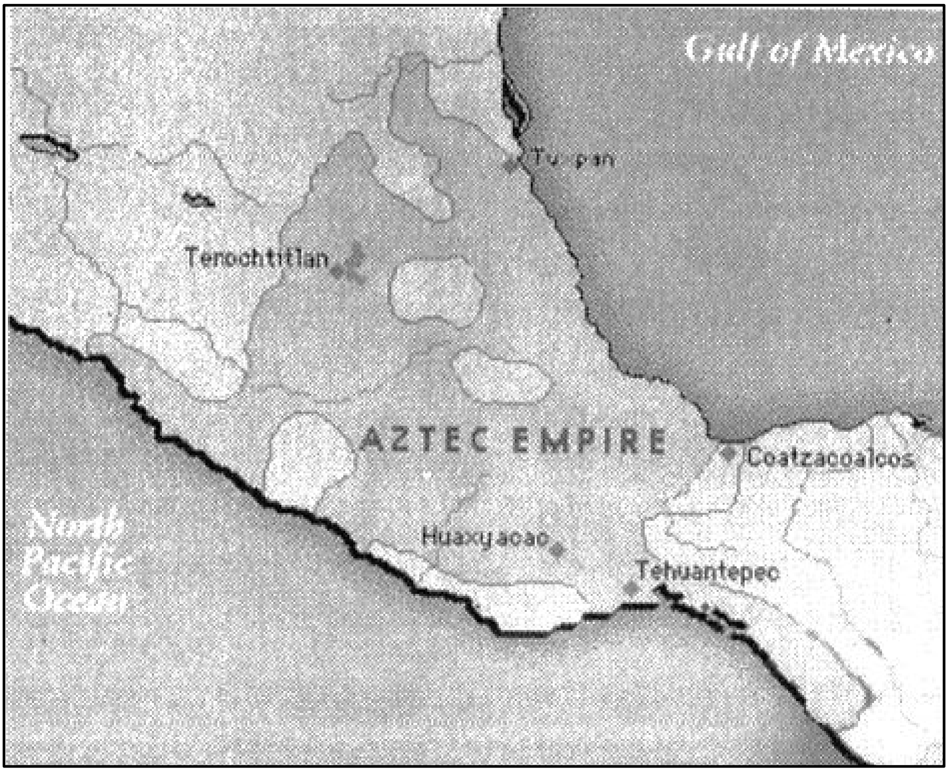
Aztek Figürü

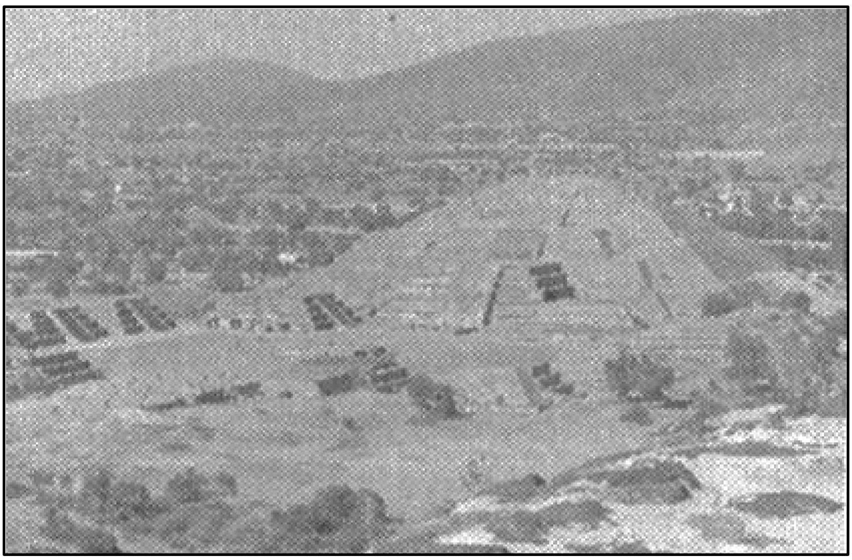
Aztek Piramidi

İlkel Bir Aztek Piramidi

Aztek Ülkesi

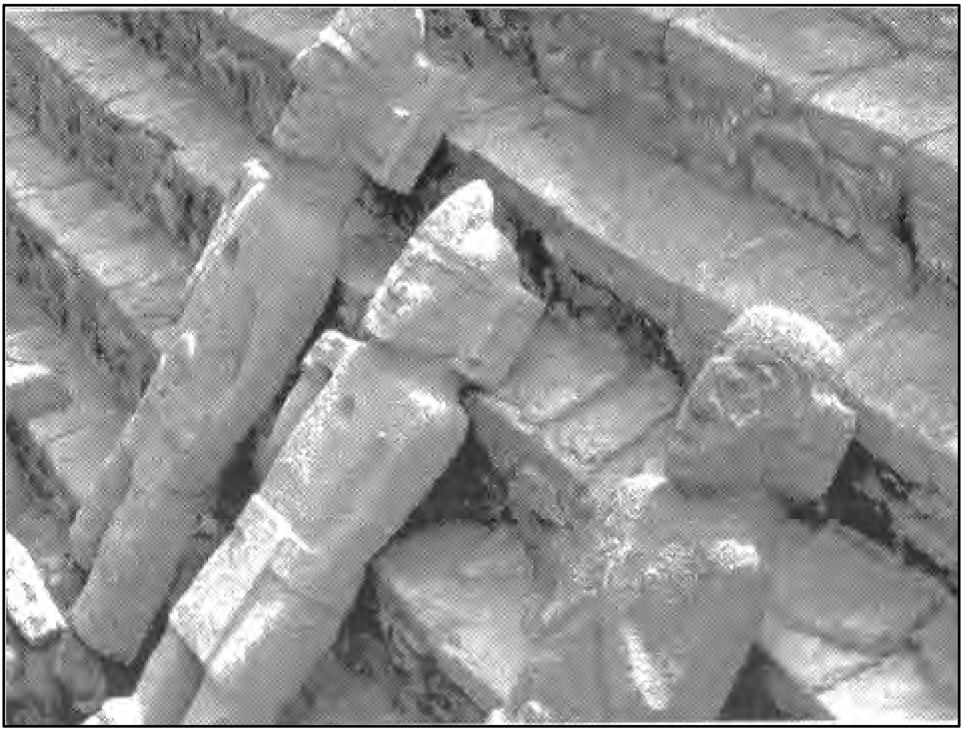
Aztek Piramidi – Mexico City

Aztekler bütün sanatlarda ileri bir toplumdu

Aztekler zamanı ölçmede astronomiden ve ileri bir zaman algısından yararlanıyorlardı.

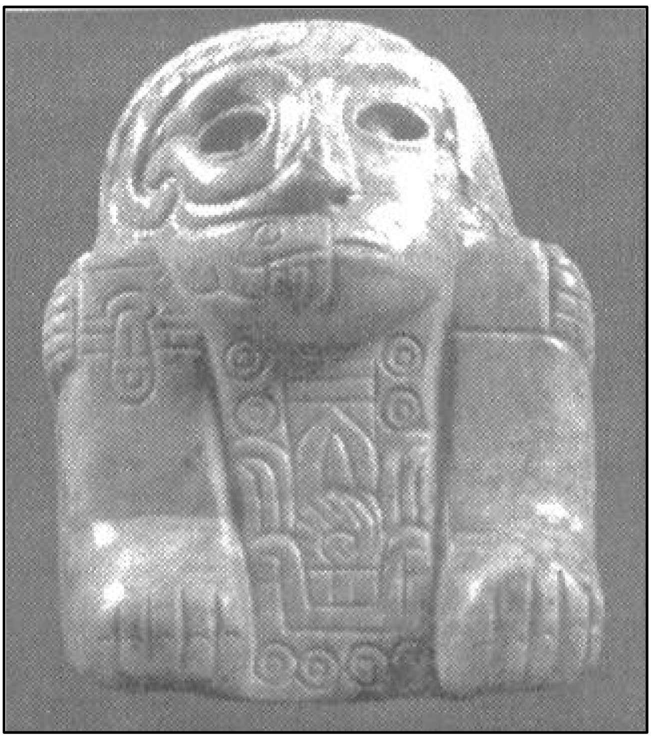
Aztekler diğer Amerikan yerli halkları gibi totemlere tapmaktaydılar.

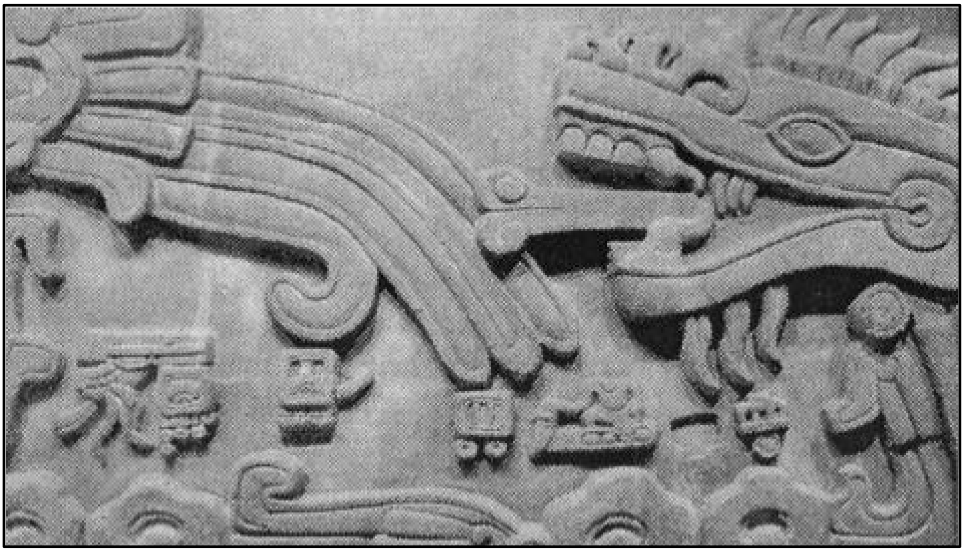
Kartal Aztekler için kutsal bir hayvandı

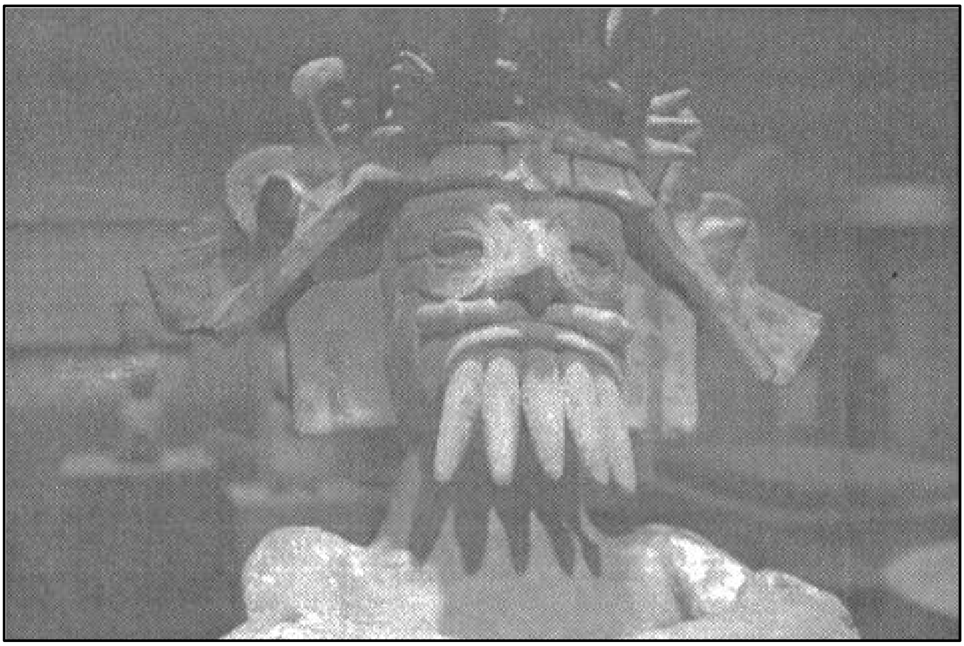
Aztek çift kartalı

Bir Aztek totemi

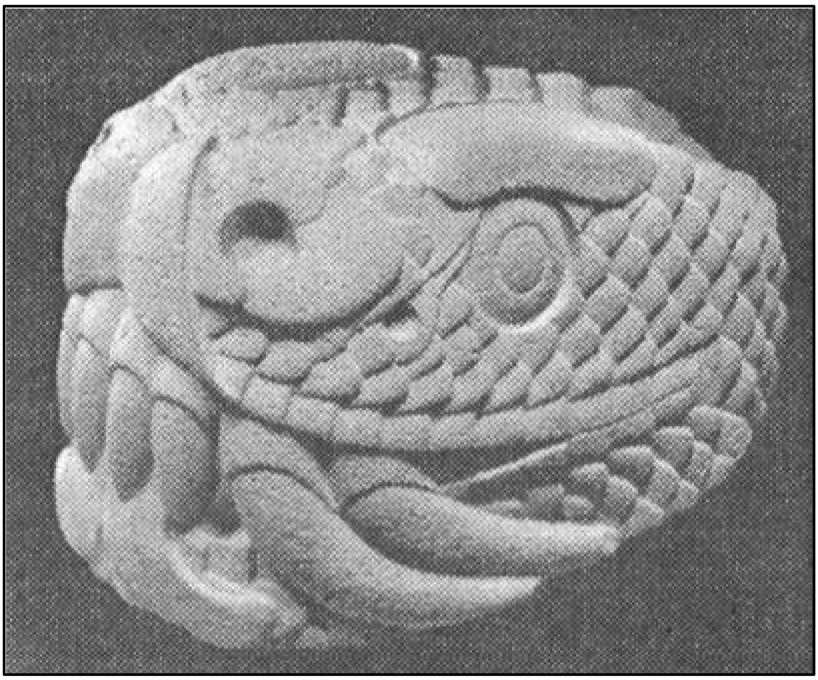
Aztek duvar kabartması

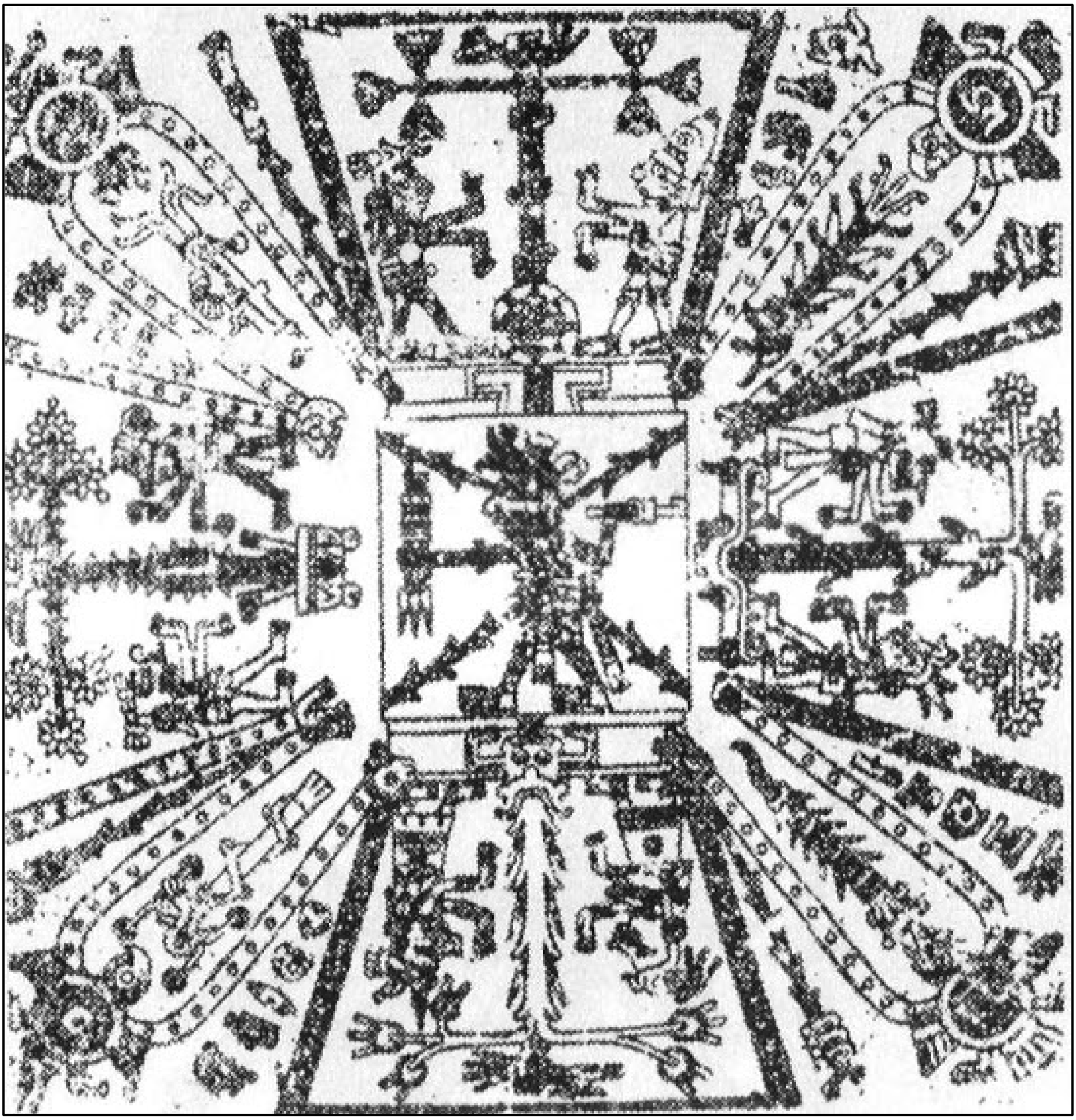
Bir Aztek totemi

Bir sürrealist totem

Bir yılan totemi

Aztek dünya tasviri

Aztek güneş takvimi

Quetzalcoatl